

บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา

บุญ - บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

พระธรรมปิฎก
(ป.อ.ปยุตโต)

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๔๓

จำนวนพิมพ์ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-268-9083

๒๕๔.๓๐๑๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พ - บ

บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย กรุงเทพฯ :

กรมวิชาการ, โรงพิมพ์การศาสนา.

๒๕๔๓.

๑๒๘ หน้า ; ๒๑ ซม.

ISBN 974-268-9083

๑. พุทธศาสนากับสังคม. ๒. ชื่อเรื่อง

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาเห็นว่า หนังสือเรื่อง
บุญ-บารมีที่จะคู่แผ่นดินไทย ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
เป็นหนังสือที่มีคุณค่าทั้งด้านการศึกษา และการนำไปใช้ให้เป็น
ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จึงได้จัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
สังคมศึกษา สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอน และอนุญาตให้
ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๓

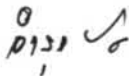
(นายทองคุณ หงส์พันธุ์)
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

“บุญ-บารมี” เป็นธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยความเชื่อเรื่องบุญ-บารมีได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่อดีตที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่และเจริญรุ่งเรืองในดินแดนชาติไทย ปัจจุบันวิถีชีวิตของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากการถ่ายโยงวัฒนธรรมต่างชาติ คนเริ่มเห็นห่างจากกิจกรรมบุญกุศล พร้อมๆ กับที่วัดก็มีบทบาทเป็นศูนย์กลางของชุมชนน้อยลง จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากหลักการที่แท้จริง การปฏิบัติก็ยอมผิดพลาดไปตามความเข้าใจอันไม่ถูกต้องนั้น แม้เราไม่อาจปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงอันเป็นกฎธรรมชาติได้ แต่หากอยู่ในภาวะที่ยังไม่สายเกินไปที่จะสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นภายในสังคมไทยด้วยทางใดทางหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เพื่อมิให้ความไม่เข้าใจถูกต้องเหล่านั้นฝังแน่น และแผ่กว้างไปไกล จนยากแก่การแก้ไข พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ให้คนไทยได้คิดว่า “...‘บุญ’ อย่างแท้ ที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตและชุมชนไทยในอดีตสืบมาแสนนาน ยังรอเวลาที่สังคมไทยจะรื้อฟื้นขึ้นมาชำระขัดเกลา จัดปรับรูปแบบให้เหมาะสม และนำกลับมาใช้ชุบชูชีวิตและชุมชนขึ้นใหม่ เพื่อให้สังคมไทยมีกำลังที่จะลุกขึ้นเดินหน้าต่อไป”

กรมวิชาการเห็นว่าหนังสือเรื่อง “บุญ - บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย” ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นหนังสือที่มีคุณค่า สมควรที่จะได้จัดพิมพ์เผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงความหมายและขอบเขตของ “บุญ” หลักการทำบุญที่ถูกต้อง คุณค่าที่แท้จริงของ “บุญ” ที่มาของ “บุญ” เมตตากาวนา - อหิงสา อันเป็นบุญที่สร้างสรรคโลก ความเข้าใจพื้นฐานในการบำเพ็ญบารมี ฯลฯ เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องของ “บุญ - บารมี” อย่างสมบูรณ์ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง อีกทั้งจะเป็นการกอบกู้ประโยชน์สุขให้แก่สังคมไทยด้วย

กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาให้เกิดการพัฒนาขึ้นในตัวผู้เรียน ตลอดจนบุคคลอื่นๆ ที่ได้มีโอกาสศึกษา ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เมตตากรุณาอนุญาตให้จัดพิมพ์เผยแพร่ และขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายอำรุง จันทวานิช)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒ สิงหาคม ๒๕๔๓

อนุโมทนา

สันติภาพ อิสระภาพ และความสุข เป็นคุณค่าสำคัญที่มนุษย์
ไม่ปรารถนาและแสวงหามาตลอดทุกยุคสมัย แต่เท่าที่ประวัติศาสตร์
ได้พิสูจน์ออกมา มีระยะเวลาเพียงสั้น ๆ และมนุษย์เพียงจำนวนน้อย
ที่เข้าถึงคุณค่าที่มุ่งหมายเหล่านี้

การที่โลกจะมีสันติภาพ ชีวิตจะเป็นอิสระ และมวลมนุษย์
จะอยู่กันโดยมีสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนนั้น มาตรการยับยั้ง
ควบคุมทางการเมืองการปกครอง และกติกาสังคม เช่น กฎหมาย
และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่จัดตั้งหรือกำหนดวางจากภายนอก
เท่านั้น ย่อมไม่เพียงพอ คุณสมบัติ เช่น ความมีวินัย ความมีน้ำใจ
ความใฝ่ดี ความรับผิดชอบ ความมีสุขภาพจิตดี ความกตัญญูตเวที
ความมีเมตตากรุณา ความมีปัญญารู้เหตุผล ความคิดสร้างสรรค์
และความไม่ประมาท เป็นต้น ที่มีอยู่ในตัวคนต่างหาก ที่จะพื้นฐาน
รองรับให้มาตรการและกรอบที่จัดวางไว้นั้นมีผลเป็นจริง และเป็น
หลักประกันในการรักษาสันติภาพและเสริมสร้างสันติสุขได้อย่าง
มั่นใจ

คุณสมบัติเช่นว่านั้น มิใช่จะเกิดมีขึ้นได้เองลอย ๆ แต่จะต้อง
ฝึกฝนอบรมทำให้มีขึ้นมาโดยส่งเสริมให้คนพัฒนาตนด้วยการศึกษา
ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นหลักประกันแห่งสันติภาพ เป็นเครื่อง
เสริมสร้างสันติสุข และเป็นมรรคาสู่อิสรภาพที่แท้จริงและยั่งยืน

คณะกรรมการมูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก
(ป.อ. ปยุตฺโต) มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะดำเนินงานส่งเสริมการ

ศึกษาเพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ในด้านต่างๆที่จะชักนำให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงาม และให้สังคมดำรงอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ดังที่ได้กำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ นั้น

บัดนี้ประธานกรรมการมูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) แจ้งว่า ทางมูลนิธิฯ และกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรารภจะพิมพ์หนังสือ โดยถือโอกาสประมวลความรู้และวิทยาการทางพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของสังคมไทยและสังคมโลกต่อไป เฉพาะสำหรับวาระนี้ได้เลือกที่จะพิมพ์หนังสือ ๔ เรื่อง คือ

๑. คนไทยกับป่า
๒. บุญ-บาปมี ที่จะกู่แผ่นดินไทย
๓. ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่
๔. การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย

อาตมภาพขออนุโมทนาที่คณะกรรมการมูลนิธิฯ และกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีปณิธานอันสม่่าเสมอมั่นคงที่จะเสริมสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนด้วยวิถีทางการศึกษา

ขอผลแห่งกุศลจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้ จงเป็นปัจจัยอันมีกำลังที่จะส่งเสริมให้การศึกษาซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งสัมมาทัศนะ เจริญแพร่หลายแผ่ขยายออกไป เพื่อนำชีวิตและสังคมสู่สันติ อธิปไตย และความสุข ที่แท้จริงและยั่งยืน สมดังมโนปณิธาน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

หน้า

บุญกิริยา

บุญ เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

- หลักการใหญ่ที่ต้องรู้ไว้เพื่อทำบุญให้ถูกต้อง	๑๑
- ทำไมบุญจึงเน้นทาน และเริ่มด้วยทาน	๑๓
- ทานในระบบของการทำบุญ	๑๖
- เหตุใดทำบุญ จึงนิยมถวายแด่พระสงฆ์	๒๐
- เกณฑ์วัดและตัดสินบุญ	๒๖
- บุญขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน	๒๘
- จะเห็นคุณค่าของ “บุญ” กว้างขวาง
เมื่อรู้ภูมิหลังหรือที่มาของบุญ	๓๒
- พุทธศาสนามาคคนเล็กบูชายัญ
หันมาร่วมกันทำบุญ	๓๙
- พุทธศาสนารวเลือน
คติการทำบุญก็เขว แคบ เคลื่อน	๔๒
- เมื่อวัดเป็นนาบุญ
ก็จะมีชุมชนดีที่สร้างขึ้นด้วยบุญ	๔๖
- ทำบุญอย่างเป็นระบบ ให้บุญพัฒนาครบ
อย่างเต็มกระบวนการ	๕๐
- ทำบุญให้ครบ ๑๐ แล้วตรวจลอบให้ครบ ๓	๕๗

- ทาน ศีล ภาวนา คือระบบการพัฒนาชีวิต
ที่ต้องครบองค์รวม ๖๑
- พัฒนาจิตใจ มีคุณใหญ่อนันต์
แต่ถ้าขาดปัญญา อาจมีโทษมหันต์ ๖๕
- ปัญญาเป็นยอดรวม ให้ทุกอย่างลงตัวได้ที่ ๖๙
- ต้องไม่ขาดกิจกรรมเสริมปัญญา
พุทธศาสนาจึงจะมีชีวิตชีวา ไม่แห้งเฉา ๗๒
- “บุญ” กับ “อภัย” หมั่นเทียบกันไว้
ความเข้าใจจะได้ไม่ถอยหลังลงหลุมพราหมณ์ ๗๗
- ถ้าพระไม่สอนหลักการทำบุญให้ตรงไว้
ไม่ช้าคนไทยคงหนีไปบูชาอภัย ๘๑
- กุศลให้กลับเป็นนาบุญ
ก็จะมีทุนสร้างชุมชนที่ดี ๘๕

เมตตาภาวนา - อหิงสา

บุญ เพื่อสร้างโลก ๙๐

- มนุษย์ก็เป็นพรหมสร้างสรรพโลกได้
ไม่ต้องรอให้พระพรหมมาเสกสรรบันดาล ๙๐

บารมี

บุญ เพื่อพุทธภาวะที่จะเป็นที่พึ่งของโลก ๙๖

- ความเข้าใจพื้นฐาน
ในการจะบำเพ็ญบารมี ๙๘

- ให้อย่างไรแค่นั้น
จึงจะเรียกได้ว่า “ทานบารมี” ๑๐๔
- ทำบุญด้วยบุชาก็ดี แต่ไม่ใช่บารมี อย่าสับสน
บูชาที่ดี ต้องให้ผลเกิดมี แก่ชีวิตและชุมชน ๑๐๘
- บุญกิริยา - อหิงสา - บารมี
ระดับการสร้างสรรค์ความดีที่เลือกได้ ๑๑๓
- ถ้าสร้างชีวิตและชุมชนแห่งบุญได้
ก็กู้ชีพสังคมไทยสำเร็จ ๑๑๙

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์
ร่วมทำอุโบสถในหุบเขาคันธมาทน์ ในป่าหิมพานต์ การรักษาศิลปะเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง
ในบุญกิริยาวัตถุ ๓

บุญกิริยา

บุญ เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

หลักการใหญ่ที่ต้องรู้ไว้เพื่อทำบุญให้ถูกต้อง

“บุญ” เป็นคำสี่อรรถที่ล้ำค่าหนึ่งในพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามารุ่งเรืองในสังคมไทย คำว่า “บุญ” ก็ยิ่งมีความสำคัญโดดเด่นเป็นพิเศษ แม้เมื่อสังคมเหินห่างออกไปจากเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา คนทั่วไปไม่มีโอกาสศึกษา ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่คำว่า “บุญ” ก็ยังเป็นคำสามัญในสังคมไทย ที่คุ้นปากชินใจและถูกนำมาใช้นำมาอ้างกันอยู่เสมอ แม้ว่าความหมายที่เข้าใจนั้น อาจจะรางเลือน หรือคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการที่แท้จริง

เมื่อมีโอกาสจึงควรทบทวนหรือชำระสะสางความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องตรงตามหลักซึ่งเป็นแหล่งที่มาตัวจริง เพื่อที่เราจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องและได้รับประโยชน์จาก “บุญ” อย่างเต็มเปี่ยม สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งก็หมายความว่า จะเข้าถึงคุณค่าที่แท้ของพระพุทธศาสนา อย่างน้อยก็ไม่ปฏิบัติผิดพลาดจนกลายเป็นว่าจะทำบุญแต่กลับสร้างบาป

คนไทยที่ใกล้ชิดลัทธิหน่อจะจำได้แม่นยำ การทำบุญ มี ๓ ทาง คือ ทาน ศีล ภาวนา แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับคำทั้ง ๓ นั้น อาจจะไม่ใช่ชัดเจน และไม่กว้างขวางเพียงพอ

พุทธพจน์สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่มาของหลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ” (หลักแห่งบุญกิริยา คือการทำบุญ) มี ๓ อย่างดังนี้ กล่าวคือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ ทาน)
๒. ศิลมัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ ศิล)
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ ภาวนา)”

(ฐ.อิตติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐)

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน
 ๒. ศิล ได้แก่ ความประพฤติสุจริต มีกาย วาจา ที่เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน
 ๓. ภาวนา ได้แก่ การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา
- หลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เกินความหมายของคำว่า “จริยธรรม” อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน พูดสั้นๆ ว่าครอบคลุมกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด แต่ในขั้นต้น จะเห็นความหมายพื้นฐานได้จากพุทธพจน์ที่ตรัสเป็นคาถาสรูปหลักการทำบุญ ๓ อย่างข้างต้นนั้นว่า

บุญเมว โส ลิกฺขะเยช

อายุตคฺคํ สุขุทุรยํ

ทานญจ สมจริยญจ

เมตตจิตตญจ ภาวเย

เอเต อมฺเม ภาวยิตฺวา

ตโย สุขสมุทุทเย

อพุทธาปชฺฌํ สุขํ โลกํ

ปญฺติโค อุปปชฺชติ

(ฐ.อิตติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐)

* แปลตามศัพท์ว่า การทำบุญ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งผลดีนั้นๆ

แปลว่า : “คนผู้ไม่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี้แหละ ซึ่งมีผล
กว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือ ควรเจริญทาน ควรพัฒนา
ความประพฤติกุศลธรรม และควรเจริญเมตตาจิต ครั้น
เจริญธรรม ๓ ประการนี้ อันเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความสุขแล้ว
บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน”

มีข้อควรสังเกตในคาถาพุทธพจน์นี้ อย่างน้อย ๓ ประการ

๑) ตรัสว่า “ควรศึกษาบุญ” คือควรฝึก ควรหัด ควรหมั่น
ทำ แสดงว่าบุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา คือ ควรพัฒนา
ก้าวหน้าสูงขึ้นไป ไม่ใช่หยุดอยู่แค่เดิมและขึ้นเดิม (ใน ๓ ขั้นนั้น)

๒) การทำบุญทั้ง ๓ ขั้นนั้น ว่าโดยภาพรวม จะเห็นว่าทรง
เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันในสังคมเป็นพื้นฐาน
ก่อน โดยเผื่อแผ่แบ่งปันกัน (ทาน) ไม่เบียดเบียนกัน (ศีล) และ
ในขั้นภาวนา ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือความรักความหวังดี
อยากให้คนอื่นเป็นสุข ไม่ทำประโยชน์แก่กัน (เมตตา)

๓) ผลจากการศึกษา คือพัฒนาบุญทั้ง ๓ นี้ก็จะเข้าถึง
โลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

ทำไมบุญจึงเน้นทาน และเริ่มด้วยทาน

ว่าที่จริง การที่พระพุทธเจ้าตรัสยก “ทาน” ขึ้นเป็นหลักการ
ทำบุญข้อแรกก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าทรงเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม
แต่ก็ต้องถามต่อไปอีกว่า เหตุใดการเกื้อกูลกันในสังคม จึงต้องเริ่ม

ต้นด้วยทาน

ด้วยการยกทานขึ้นตั้งเป็นข้อแรก พระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของวัตถุ

แต่พร้อมกันนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสทานนั้นไว้ในหลักบุญกิริยา ๓ ที่รวมกันเป็นชุด โดยมีศีล และภาวนามาต่อ ก็เป็นการบอกถึงขอบเขตความสำคัญของวัตถุ พร้อมทั้งสอนให้รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุให้ถูกต้องด้วย

วัตถุหลากหลาย โดยเฉพาะปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป สังคมที่ดีจึงต้องวางระบบจัดสรรเพื่อเป็นหลักประกันให้มนุษย์ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นมีวัตถุโดยเฉพาะปัจจัย ๔ นั้น เพียงพอแก่ความเป็นอยู่ และเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวสูงขึ้นไป

ในหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า **“ธรรมวินัย”** นั้น ส่วนที่เรียกว่า **วินัย** ของพระภิกษุ ได้ให้ความสำคัญอย่างมากแก่การจัดสรรและปฏิบัติต่อวัตถุ โดยเฉพาะปัจจัย ๔ นี้

ส่วนในสังคมใหญ่ของชาวบ้าน **“ทวน”** ก็เข้ามา ณ จุดนี้ด้วยเหตุผล ๒ ประการ

๑) **ด้านบุคคล:** เนื่องจากความจำเป็นในการที่จะอยู่รอดและหาความสุข มนุษย์ทั้งหลายต่างก็ดิ้นรนแสวงหาวัตถุเสพบริโภคให้แก่ตน เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอก็จะเกิดความเคยชินของจิตใจ ที่มุ่งจะหา และคิดจ้องแต่จะได้จะเอา ตอกย้ำความเห็นแก่ตัว

และถ้าทุกคนเป็นอย่างนั้น ก็จะมีแต่ความขัดแย้งแย้งซึ่งเบียดเบียนกัน

เพื่อสร้างดุลยภาพขึ้นในจิตใจของคน ให้มีความคิดที่จะให้ขึ้นมาคู่กับความคิดที่จะได้จะเอา จึงให้มีหลัก “ทาน” ขึ้นมา เป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์ พร้อมกันนั้นก็เป็นการสร้างดุลยภาพขึ้นในสังคมไปพร้อมกันด้วย

๒) **ด้านสังคม:** ในการแสวงหาวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้นมนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอา คนที่มีโอกาส กำลัง ความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มเหงรังแกครอบงำผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อยโอกาส กำลัง ความสามารถ ก็จะขาดแคลนอดอยากแร้นแค้น มีความทุกข์มาก และก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มียมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้น ก็หาเป็นสุขได้จริงไม่ เมื่อมองโดยรวม ก็คือ เป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน

ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กัน ไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือกติกาต่างๆ คือวินัย ในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น ก็คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ นั้นเอง ให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน ดังนั้น “ทาน” จึงเข้ามาทำหน้าที่นี้ เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้ผู้ด้อยโอกาส กำลัง ความ

สามารถ ก็เป็นอยู่ได้ และผู้มั่งมีก็อยู่เป็นสุข ไม่ต้องหวาดระแวง
ทำให้สังคมร่มเย็น มีสันติสุข

ทานในระบบของการทำบุญ

อย่างไรก็ดี ความจำเป็นและความสำคัญของวัตถุ ก็มี
ขอบเขตที่ต้องสำนึกตระหนักไว้ การมีวัตถุเพียงพอ หรือพรั่งพร้อม
เท่านั้น ยังไม่พอที่จะให้ชีวิตและสังคมดีงาม ถ้าไม่มีระบบการ
พัฒนามนุษย์ที่ถูกต้อง วัตถุแม้แต่ที่พรั่งพร้อมก็จะเป็นโทษแก่
มนุษย์เอง อย่างน้อยก็ทำให้จมอยู่กับความฟุ้งเพื่อลุ่มหลงมัวเมา
ประมาท และใช้วัตถุในทางที่ก่อมลร้าย

การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อวัตถุ คือ ให้มันเป็นพื้นฐานที่เราจะ
ได้อาศัยในการที่จะนำชีวิตและสังคมก้าวขึ้นสู่ความดีงามและการ
สร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ดังที่ทางพระเรียกวัตถุทั้งหลายว่า “ปัจจัย”
บ้าง “นิสสัย” บ้าง คือมิใช่ให้ความพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจเป็น
จุดหมาย แต่ให้เป็นเครื่องอาศัยเกื้อหนุน หรือเป็นตัวเอื้อต่อการ
พัฒนาชีวิตที่ประเสริฐ และการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นสุข

ที่พูดตรงนี้สำคัญมาก จะต้องย้ำกันให้มากกว่า เราจะต้อง
มองวัตถุหรือความเจริญพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัย คือ
เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขความดีงามที่สูงขึ้นไป
ไม่ใช่เป็นจุดหมาย

ถึงตอนนี้ ทาน จึงเข้ามาอยู่ในระบบการพัฒนามนุษย์ที่มี
องค์รวม ๓ ซึ่งเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยมีบุญกิริยาข้อที่ ๒ และ

๓ มาประสานและรับช่วงต่อ

ทาน เป็นบุญกิริยา คือการทำบุญ ซึ่งแปลง่าย ๆ ก็คือการทำความดี เพราะบุญ แปลว่า ความดี แต่โดยตัวศัพท์เอง **“บุญ”** แปลว่า

๑) เครื่องชำระ สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์

๒) คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชา คือ ควรยกย่องนับถือ

ทาน คือการให้ หรือแบ่งปัน เป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ในระดับหนึ่ง คือ ชำระล้าง หรือกำจัดกิเลส โดยเฉพาะความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมีใจคับแคบ ตระหนี่ และความเป็นทาสของวัตถุ พร้อมทั้งทอนกำลังของความยึดติดถือมั่นในตัวตนให้เบาบางลดน้อยลง ทำให้ใจเปิดกว้างและเป็นอิสระมากขึ้น จึงเป็นการเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะบ่มเพาะเพิ่มพูนคุณความดี และการทำบุญอื่นๆ ที่สูงขึ้น

ดังนั้น ทาน นอกจากเป็นเครื่องเกื้อหนุนสังคมในทางวัตถุ ด้วยการกระจายสิ่งบริโภคนให้ทั่วถึงกัน ลดความกตัญญูในสังคม และยึดเหนี่ยวสังคมให้มีเอกภาพ ให้คนเป็นอยู่โดยไม่ต้องเบียดเบียนแย่งชิงกัน เป็นเครื่องสนับสนุน **“ศีล”** แล้ว ก็ช่วยให้ก้าวต่อไปใน **“ภาวนา”** ด้วย เริ่มด้วยเป็นปัจจัยต่อกันกับเมตตา พร้อมกับพัฒนาความสุข

เมื่อคิดจะได้จะเอา เราจะมองหรือจ้องไปที่วัตถุ แล้ว

พร้อมกันนั้นก็เกิดความรู้สึกหวาดระแวงต่อคนอื่น ทำให้เกิดทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์แบบเป็นคู่แข่งหรือเป็นปฏิปักษ์ การคิดจะได้จะเอาจึงเป็นปัจจัยแก่โทษะ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง แล้วทุกข์และปัญหาก็ตามมา

แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมองไปที่คน จะเห็นหน้าตา เห็นสุขทุกข์และความต้องการของเขา ความเข้าใจเห็นใจจะเกิดขึ้น แล้วก็จะเกิดเมตตา (ความต้องการให้เขาเป็นสุข) และกรุณา (ความต้องการให้เขาพ้นจากทุกข์)

เมื่อเกิดความต้องการใหม่นั้น คือ ความต้องการให้คนอื่นพ้นจากทุกข์ (กรุณา) และความต้องการให้เขาเป็นสุข (เมตตา) เราก็หาทางสนองความต้องการนั้นของเรา ด้วยการพยายามช่วยให้เขาพ้นจากทุกข์ และมีความสุข และเมื่อนั้น การให้แก่เขาก็กลายเป็นการสนองความต้องการของเรา แต่เป็นความต้องการที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่เรียกว่า เมตตากรุณา และเมื่อได้สนองความต้องการนั้นแล้วเราก็มีความสุข ถึงตอนนี้ การให้ก็กลายเป็นความสุข

โดยนัยนี้ ทานบุญกิริยา คือการทำบุญด้วยการให้ จึงเป็นปัจจัยแก่ภาวนาในด้านการพัฒนาจิตใจซึ่งทำให้เกิดทั้งเมตตากุณาและความสุข และความสุখনั้นก็เป็นความสุขแบบประสานทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งผู้รับก็เป็นสุข และผู้ให้ก็มีมีความสุข เสริมสร้างไมตรีระหว่างกัน ต่างจากความสุขจากการได้ ซึ่งเป็นความสุขแบบแบ่งแยกและแก่งแย่งที่ฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็เสียหรืออดฝ่ายหนึ่งสุข อีกฝ่ายหนึ่งทุกข์

เมื่อทั้งสองฝ่ายเป็นสุขด้วยกัน ก็คือโลกนี้เป็นสุข บุญจึงเป็นคุณสมบัติที่นำมาซึ่งความสุข ดังพุทธพจน์ว่า

**สุขสเสถ ภิกขเว อธิวัณฺณ อภฺยจุสฺส กนฺตสุส ปิยสุส
มฺนาปสุส ยทิกํ ปุณฺณานิ**

(พ.อิตฺติ.๒๕/๒๐๐/๒๔๐)

แปลว่า: “ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข ที่นำปรารถนา
นำใคร นำรัก นำพอใจ”

พร้อมกันนั้น บุญชั้นภาวนา ซึ่งในกรณีนี้ คือ เมตตา
กรุณาและความสุข ก็ย้อนกลับมาเป็นปัจจัยแก่ทาน ทำให้เต็มใจ
และมีความพร้อมที่จะให้อีกขึ้น

จะเห็นว่า การทำบุญที่เรียกว่าทานนี้ ก็คือการช่วยเหลือ
เกื้อกูลกันด้านปัจจัยยังชีพและวัตถุเครื่องใช้สอยต่างๆ แก่เพื่อน
มนุษย์ ตลอดจนสัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย ซึ่งเป็นการปิดเหนี่ยวสังคม
(=สังคหะ/ทำให้สังคมมั่นคงและมีเอกภาพ) พร้อมกันไปกับการ
ฝึกฝนพัฒนาตนเอง (=สิกขา/ศึกษา)

บุญในข้อทานนี้ โดยทั่วไป จะทำใน ๒ กรณี คือ

๑. **เพื่ออนุเคราะห์** คือ ช่วยเกื้อหนุนคนตกทุกข์ได้ยาก
อดอยากยากไร้ ขาดแคลน หรือประสบภัยพิบัติ ให้เขามีโอกาส
เป็นอยู่และตั้งตัวขึ้นมา

๒. **เพื่อบูชาคุณ** คือ ให้เพื่อยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ เริ่ม
แต่พ่อแม่ หรือผู้มีคุณธรรมความดี ที่จะนำคนก้าวไปในการทำ
ความดีและเป็นแบบอย่างแก่สังคม และสนับสนุนผู้ที่ทำความ

ประโยชน์ให้มีกำลังที่จะทำความดีได้ยิ่งขึ้นไป

นอกเหนือจากนี้ไปก็เป็นการให้เพื่อแสดงน้ำใจสงเคราะห์กันตามปกติ ด้วยเมตตาไมตรี เช่น ชาวบ้านแต่ก่อน วันไหนทำกับแกงแปลก ๆ ก็แบ่งเอาไปให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง

ในสมัยโบราณ บางท่านถึงกับถือเป็นวัตร (ข้อปฏิบัติที่ต้องทำเพื่อฝึกตนเป็นประจำ) ว่า ทุกวัน ตื่นนอนขึ้นมาแล้ว ถ้ายังไม่ได้ให้อะไรแก่ใคร จะยังไม่รับประทานอาหาร (ถ้าถืออย่างจริงจังจะเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญบารมี)

เหตุใดทำบุญ จึงนิยมถวายแด่พระสงฆ์

มีข้อควรทราบที่สำคัญอย่างหนึ่งว่า ตามปกติ คนทั่วไปทุกคนย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพื่อเลี้ยงตัวและครอบครัวของตนเอง ทาน คือการให้แก่กัน เราจึงปฏิบัติต่อเมื่อเกิดเหตุร้ายภัยพิบัติขาดแคลน เฉพาะครั้งเฉพาะคราว แต่มีบุคคลประเภทหนึ่งที่ถือเป็นประจำ ประเพณีของสังคม ที่ทุกคนควรจะช่วยกันอุดหนุนด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำ ได้แก่ พระสงฆ์ หรือสมณพราหมณ์

มีเหตุผลสำหรับการปฏิบัติเช่นนั้น คือ

๑. พระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสม และมุ่งที่จะฝึกฝนพัฒนาตนให้ก้าวสูงขึ้นไปในไตรสิกขาสู่จุดหมายสูงสุดทางนามธรรม หรือถ้าเป็นผู้ที่บรรลุดูจดหมายทางนามธรรม

นั้นแล้ว ก็จะทำหน้าที่ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม และเผยแพร่สั่งสอนธรรมนั้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ดังนั้น ประชาชนหรือสังคมจึงเข้ามาอุปถัมภ์สนับสนุน โดยรับภาระด้านวัตถุปัจจัย ๔ สนองความต้องการเพียงเล็กน้อยนั้น เพื่อให้พระสงฆ์อุทิศตัวอุทิศเวลาให้แก่การทำหน้าที่ทางนามธรรม ได้เต็มที่ โดยไม่ต้องห่วงกังวลด้านวัตถุ

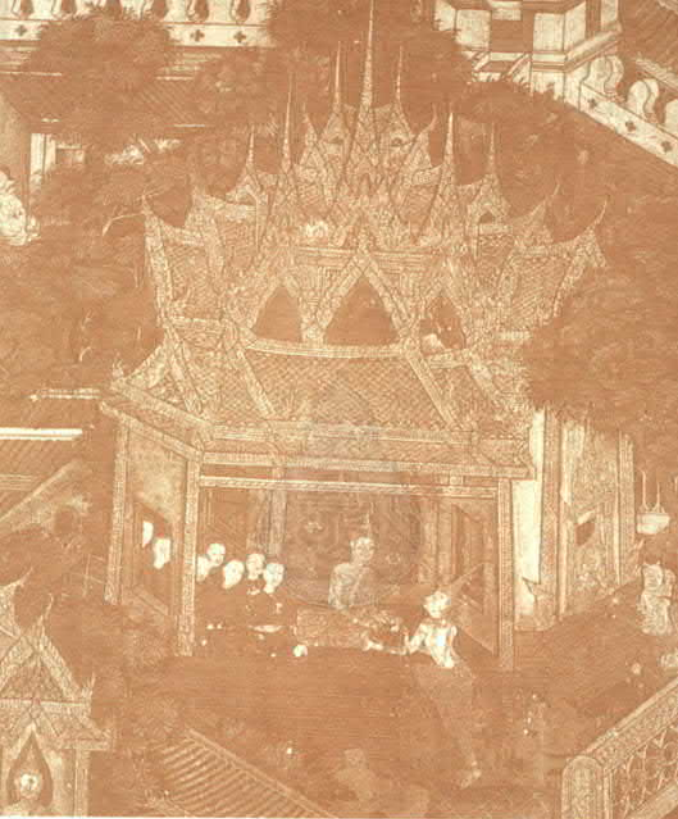
๒. จากความสัมพันธ์ในข้อ ๑ นั้นเอง ในพระพุทธศาสนา ก็ได้จัดวางเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ชัดเจนให้เป็นวิถีชีวิตของชุมชนชาวพุทธที่เรียกว่าพุทธบริษัทเลยทีเดียว กล่าวคือ พุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ที่จัดเป็น ๒ ฝ่าย คือ บรรพชิต/พระสงฆ์ กับคฤหัสถ์/ชาวบ้าน นั้น พึ่งพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยการให้แก่กัน กล่าวคือ พระสงฆ์ให้ธรรมทาน (สั่งสอน แนะนำให้ธรรม) แก่ชาวบ้าน และชาวบ้านก็ถวายอามิสทาน (ถวายอาหารบิณฑบาตและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ทางวัตถุ) แต่พระสงฆ์ตามหลักแห่งพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

พหูการา ภิกขเว พราหมณคหปติกา ฯเปฯ

สมมาทุกฺขสุส อนุดกิริยาयाติ

(ช.อิตฺติ.๒๕/๒๔๗/๓๑๔)

แปลว่า : “ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และเหล่าชาวบ้าน เป็นผู้มิอุปการะมากแก่พวกเขา โดยเป็นผู้บำรุงเลี้ยงด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวาร; แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มิอุปการะมากแก่พราหมณ์และเหล่าชาวบ้าน โดยแสดง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ เป็นภาพของเจ้าชายนันทะ รับบาตรจากพระพุทธเจ้า และส่งเสด็จนิวัติกลับเขตวันมหาวิหาร ภายหลังเสร็จสิ้นการทำบุญถวายทาน

ธรรม...ประกาศการครองชีวิตที่ประเสริฐ...แก่เขา

ทั้งคฤหัสถ์ และบรรพชิต อยู่ครองชีวิตอันประเสริฐโดยอาศัย
ซึ่งกันและกัน (ด้วยอามิสทาน และธรรมทาน) เพื่อผ่านล่วง
ห้วงกิเลส และกำจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยชอบอย่างนี้”

ตามหลักการใหญ่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อ
ปฏิบัติดังที่ปรากฏในหลักทศ ๖ ข้อสุดท้าย คือความสัมพันธ์
ระหว่างกุลบุตรกับสมณพราหมณ์ คือระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์
ซึ่งเป็นคหิวินัย (วินัยของคฤหัสถ์) ส่วนหนึ่ง ดังนี้

“ชาวบ้าน ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เสมือนเป็นทิศเบื้องบน โดยสถาน ๕

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๕. จัดถวายของใช้ของตน

พระสงฆ์อนุเคราะห์ชาวบ้าน ด้วยข้อปฏิบัติ ๖ ประการ

๑. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
๒. สั่งสอนชักนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม (เช่นบอกแหล่งหาความรู้ธรรม)
๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
๕. สิ่งที่เคยฟังแล้วก็ชี้แจงขยายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้รู้จักดำเนินชีวิตในวิถีที่ถึงงามมีความสุข”

(ที.ป.๑๑/๒๐๔/๒๐๖)

เพื่อให้ระบบความสัมพันธ์นี้ดำเนินไปด้วยดี พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในวินัย มิให้พระภิกษุประกอบอาชีพแต่ให้เป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย โดยมีความสันโดษและทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย อีกทั้งโดยทั่วไปไม่มีสิทธิที่จะขอ

พระสงฆ์ต้องประพฤติตัวและทำหน้าที่ของตนให้ควรแก่ของที่เขาถวาย โดยเป็นทานที่เกิดจากศรัทธาของเขาเอง พร้อมด้วยปัญญาที่เห็นคุณค่า ด้วยเหตุนี้ ทานที่ถวายแด่พระสงฆ์จึงอยู่ในประเภทให้เพื่อบูชาคุณ คือ เพื่อยกย่องเชิดชูสนับสนุน ทั้งแก่บุคคลและกิจการ

ผู้นำชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ครั้งพุทธกาลได้ปฏิบัติในเรื่องทานทั้งด้านเกื้อหนุน (อนุเคราะห์) และด้านสนับสนุน(บูชา) เช่น อนาคตปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งจัดถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระภิกษุสงฆ์ทุกวัน และพร้อมกันนั้นก็จัดอาหารไว้เลี้ยงดูคนทุกข์ยากอนาถาเป็นประจำด้วย

นอกจากเหตุผลในแง่ของบทบาทที่เป็นไปตามวิถีชีวิตและระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์แล้ว ยังมีเหตุผลอื่นอีกที่ทำให้ประชาชนนิยมถวายทานแด่พระสงฆ์ เช่น ในแง่ของผลแห่งทานคือ

๓. พระสงฆ์เป็นผู้มีศีล ทรงคุณธรรม อย่างน้อยก็มีพระวินัยรักษា จึงเป็นเหตุให้ทานนั้นมีผลมีอานิสงส์ได้มาก เรียกว่าเป็นนาบุญอันประเสริฐ สามารถขยายบุญและผลบุญให้แผ่กว้างขวางออกไป ตรงข้ามกับการให้แก่คนทุจริต ไร้ศีล ซึ่งอาจจะกลาย

เป็นเครื่องส่งเสริมหรือให้กำลังใจแก่เขาที่จะทำการร่ายก่อกุศลได้มากยิ่งขึ้น

๕. มีหลักอยู่ว่า ทานอย่างสูง คือการให้แก่ส่วนรวมหรือเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ที่เรียกว่า “สงฆ์” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าทานอุทิศสงฆ์ หรือสังฆทาน มีผลมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามหลักการนี้ จะเห็นว่า พระภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จะมีชีวิตที่มีความเป็นส่วนตัวน้อยอย่างยิ่ง และท่านเป็นส่วนร่วมอยู่ในชุมชนใหญ่ ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คืออยู่ในระบบการพัฒนาตนตามไตรสิกขา และสืบทอดดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม

พระภิกษุแต่ละรูป เป็นตัวแทนของชุมชนใหญ่นี้ ทั้งชุมชนรูปธรรม คือภิกษุสงฆ์ที่เป็นสมมติสงฆ์ และชุมชนนามธรรมในอุดมคติ คือ สาวกสงฆ์ที่เป็นอริยสงฆ์ การถวายทานแด่พระภิกษุจึงสื่อความรู้สึกให้โยงไปถึงสงฆ์อันเป็นชุมชนใหญ่ส่วนรวมนั้น และเกิดเจตนาที่เป็นการตั้งใจถวายทานอุทิศสงฆ์ อันให้เกิดผลทางจิตใจอย่างกว้างขวางยิ่งใหญ่มาก มีความเบิกบานผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ได้เต็มที่ เป็นบุญเป็นกุศลมาก

เกณฑ์วัดและตัดสินบุญ

ในฐานะที่ท่านเป็นบุญ ซึ่งกล่าวแล้วว่าเป็นสิ่งที่พึงศึกษา คือเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนของการพัฒนาชีวิต ผู้ปฏิบัติจึงควรทำ ด้วยปัญญา ให้เกิดผลดีทั้งแก่ชีวิต แก่บุคคล และแก่สังคม ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

วิเจยฺย ทานํ สุตตปฺปสญฺจํ

(ขุ.วิ.๒๖/๑๐๖/๑๙๖)

แปลว่า: “การพิจารณาเลือกเฟ้นแล้วจึงให้(วิเจยฺยทาน)”

เป็นกรรมที่พระสุคตเจ้าทรงสรรเสริญ”

มีเกณฑ์วินิจฉัยว่าท่านจะมีผลมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ

๑. ทายก คือ ผู้ให้ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม โดยเฉพาะดูที่ เจตนาว่าเป็นอย่างไร เช่น เจตนาประกอบด้วยเมตตากุณฺดา ตั้งใจ จะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง ให้เขาพ้นทุกข์มีสุข มุ่ง เพื่อให้สังคมร่มเย็นมั่นคง ให้ความคิดเสียสละ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ให้อภัยศรัทธา ให้อภัยมองไกลเบิกบาน ไม่ ขุ่นมัวเศร้าหมอง หรือเสียดาย ตั้งใจให้เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจของ ตน และมีเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญา* ก็จะทำให้ท่านมีผลมาก

๒. ปฏิคาหก คือ ผู้รับ ถ้าผู้รับไม่มีศีล เช่น มุ่งหาลาภหรือ แสวงหาผลประโยชน์ด้วยเจตนาหลอกลวง หรือประพฤติน่าเกลียด เป็นใจผู้ร้าย หรือมีความไม่สุจริต เมื่อได้รับทานแล้วก็จะยังมี

* ปัญญาที่ท่านเน้นมาก ได้แก่ ความคิดเห็นความเข้าใจถูกต้อง ที่เรียกว่า **วิปัสสุกรรม** หรือ **สัมมาหัตถะ** ที่จะกล่าวข้างหน้า

กำลังทำการร้ายได้มากและรุนแรงยิ่งขึ้น ทานก็มีผลน้อย ในทางตรงข้าม ถ้าปฏิบัติหากเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม เป็นผู้ทำความดีงามบำเพ็ญคุณประโยชน์ ทานก็จะมีผลมาก

๓. ไทยธรรม คือ วัตถุหรือสิ่งของที่มอบให้ เป็นของบริสุทธิ เช่น ได้มาโดยสุจริต เป็นของประณีต หรือจัดหาจัดทำมาด้วยความตั้งใจตามกำลัง ไม่ใช่เป็นของทิ้งขว้าง เป็นของเหมาะสม หรือสมควรแก่ผู้รับจะใช้ได้ เช่น จะถวายเครื่องนุ่งห่มแก่พระภิกษุ ก็ถวายจีวรไม่ใช่ถวายเสื้อ และของนั้นเป็นประโยชน์

โดยเฉพาะสำหรับทายก เนื่องจากเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะเป็นตัวกรรม ท่านจึงแยกแยะละเอียดลงไปอีกว่าทานนั้นจะมีผลมาก เมื่อประกอบด้วยเจตนาที่ดีตลอดทั้ง ๓ กาลคือ

๑. บุพเจตนา เจตนาก่อนให้ คือ มีความตั้งใจให้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือเมตตากรุณา หรือด้วยความปรารถนาจะฝึกตนในการเสียสละ ทำจิตให้เป็นอิสระ เป็นต้น จิตใจมุ่งใสตั้งใจจริงจังมาแต่ต้น

๒. มุญจนเจตนา เจตนาขณะให้ คือ ในเวลาที่ให้ก็ทำด้วยความตั้งใจจริง ยังมีกำลังศรัทธา กำลังเมตตากรุณา กำลังฉันทะที่จะฝึกตน เป็นต้น พรั่งพร้อมดี และจิตใจมุ่งใสเบิกบาน มีปัญญา รู้เข้าใจคุณค่า ความมุ่งหมาย และประโยชน์ของการที่จะให้นั้น

๓. อปราปรเจตนา เจตนาสืบเนื่องต่อไป คือ หลังจากให้แล้ว ก็มีความเอิบอิ่ม ชื่นใจ ปิติที่ได้ทำการให้ ระลึกหรือนึกขึ้นมาเมื่อใดก็มีความสุขไม่เลิกลา แต่ “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”

เห็นคุณค่าและปรารถนาที่จะทำต่อ ๆ ไปหรือยิ่งขึ้นไป

แม้ของจะน้อย ไม่มีราคาค่างวด เพราะผู้ให้มีกำลังหรือทุนทรัพย์น้อย แต่ถ้ามีเจตนาดีงามแรงกล้า ก็มีผลมาก หรือแม้แต่มหาศาล

แม้จะให้ทานแกใจร้าย ซึ่งเป็นปฏิคาหกที่ไม่ดี แต่ผู้ให้รักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ ไปด้วยความตั้งใจปรารถนาดีแท้จริง และรู้จักให้ด้วยปัญญา ทำให้ใจร้ายเกิดความซาบซึ่ง อาจละพยศหมดความหยาบกระด้าง กลับตัวกลับใจได้ ก็เป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่

บุญขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ทานนี้เป็นเพียงการทำบุญอย่างหนึ่งในระบบการทำบุญซึ่งจะต้องทำให้ครบ และทานเป็นบุญขั้นต้นซึ่งเป็นการเตรียมชีวิตและสังคมให้มีฐานทางวัตถุ อันจะช่วยให้พร้อมที่จะก้าวสู่ความดีงามและการสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ยังมีบุญด้านอื่นหรือขั้นสูงขึ้นไปที่จะต้องทำต่อไปอีก

ทานเป็นการทำบุญที่ค่อนข้างเด่น โดยเฉพาะในสังคมไทย แต่ที่จริงในบางสังคม โดยเฉพาะในชุมชนพื้นฐานที่ชาวบ้านอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และระบบครอบครัวยังเข้มแข็ง ทานจะกลมกลืนอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่เด่นออกมา คือมักเป็นการช่วยเหลือกันของคนที่อยู่ใกล้ชิด เฉพาะกรณี หรือเป็นรายย่อย และเป็นการให้เพียงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ในชุมชนเช่นนั้น การทำบุญที่สำคัญอาจจะเป็นกิจกรรมด้านอื่น ที่ช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยดี เชื้อต่อความสุขความเจริญแห่งชีวิตของทุกคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

มีตำนานเรื่องหนึ่งในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่ชาวบ้านสมัยก่อนคงจะคุ้นกันดี เพราะเป็นเรื่องประวัติของพระอินทร์ ที่เป็นเทวดาสำคัญซึ่งชาวพุทธรู้จักมากที่สุด และมาในคัมภีร์หลายแห่ง^๑ พระสงฆ์ย่อมจะนำมาเทศน์หรือเล่าให้ชาวบ้านฟังบ่อยๆ

ตำนานพระอินทร์นี้เป็นเรื่องของการทำบุญ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของ “บุญ” และ “การทำบุญ” ถูกต้องชัดเจนมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ทำให้มองเห็นว่าชาวบ้านสมัยก่อนคงจะเข้าใจความหมายของ “บุญ” กันกว้างขวางพอสมควร

ตำนานทางพระพุทธศาสนาเล่าว่า ก่อนมาเกิดเป็นท้าวสักกะที่เรียกกันว่าพระอินทร์ หรือท้าวอมฆวานนั้น พระองค์ได้ทำบุญไว้ครั้งเมื่อเกิดเป็นมาณพชื่อมฆะ เรียกง่าย ๆ ว่า “มฆมาณพ” อยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง

วันหนึ่ง ขณะที่ชาวหมู่บ้านกำลังทำงานกันอยู่ที่บริเวณกลางหมู่บ้าน มฆมาณพ ซึ่งคงจะเป็นคนที่รักความสะอาดเรียบร้อยได้ชำระขยะมูลฝอย ทำบริเวณส่วนที่ตนพักให้หมดจดสะอาดตาน่าสบายใจ แต่แล้วมีใครอื่นบางคนชอบใจที่นั่นก็เข้ามาใช้ มฆมาณพต้องออกไป แต่ก็ไมโกรธ ก็ไปชำระทำความสะอาด

^๑ ตำนานพระอินทร์ คือ เรื่องมฆมาณพ มาในคัมภีร์สมังควลิลาสินี อรรถกถาทีนิกาย (ที.อ.๒/๓๒๖) ก็มี ในอรรถกถาธรรมบท (ธ.อ.๒/๙๙) ก็มี ในอรรถกถาชาดก (ชา.อ.๑/๒๙๘) ก็มี เนื้อเรื่องเหมือนกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อยต่างกันไปบ้าง

ที่จุดอื่นแล้วย้ายไปอยู่ตรงนั้น แล้วก็ถูกคนอื่นแย่งเอาที่นั้นไปอีก เขาก็ไม่โกรธ คงย้ายไปทำที่อื่นต่อ ๆ ไป พร้อมกับคิดว่า คนเหล่านี้ได้รับความสุขก็ดีแล้ว เขามีความสุขด้วยการกระทำของเรา การกระทำของเรานั้นก็ต้องเป็นกรรมที่เป็นบุญ ซึ่งจะให้ความสุขแก่เราด้วย

เมื่อเรื่องมาถึงขั้นนี้แล้ว ความคิดก็เดินหน้า วันต่อมาเขาจึงเอาจอมมาขุดแต่งจัดทำเป็นบริเวณลานที่เรียบร่อนนำรีนมัย กลางหมู่บ้าน ให้ทุกคนที่ทำงานได้อาศัยใช้พักผ่อนทั่วกัน จัดที่ฝังไฟในยามหนาว จัดหาน้ำไว้ให้ในคราวร้อน จากนั้นก็ไปพัฒนาทางเข้าหมู่บ้าน ปรับให้สม่ำเสมอเรียบร่อยสะดวกแก่ยานพาหนะ แล้วสร้างศาลขึ้นที่สี่แยก ขุดสระน้ำ สร้างสะพาน

เมื่องานที่ต้องทำมากขึ้น ก็เป็นเหตุให้กลับบ้านคำมิด เจอเพื่อนบ้านถามว่าไปทำอะไรมา ก็ตอบเขาว่า ไปทำบุญ ชำระทางสวรรค์ ต่อมาก็มีผู้สนใจเห็นคล้อยตามไปร่วมทำบุญอย่างนี้เพิ่มขึ้นทีละคนสองคน จนพวกคนหนุ่มในหมู่บ้านเข้าร่วมกับเขาเป็นกลุ่มใหญ่ถึง ๓๓ คน คอยเที่ยวดูแลร่วมกันทำงานบุญ (บุญกรรม) แบบนี้เป็นประจำ

ด้วยนายมมะเอง ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มทำบุญ (คือบำเพ็ญประโยชน์) อย่างนี้ เมื่อได้รับความนับถือเชื่อฟังมากขึ้น ก็ได้แนะนำชักชวนชาวบ้านทั้งหลายให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน และละเว้นสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เช่น สุรายาเสพติด และการพนัน จนชาวบ้านอวยทานรักษาศีลกันทั้งหมู่บ้าน

ฝ่ายนายบ้านได้เห็นความเปลี่ยนแปลงนี้ ก็เกิดความไม่พอใจ เพราะมองเห็นว่า ก่อนนั้น เมื่อพวกชาวบ้านเหล่านี้ยังดื่มสุรา ยิ่งนกตกปลาล่าสัตว์ เป็นต้น ตนก็มีรายได้จากค่าต้มสุรา และเก็บส่วย เป็นต้น แต่พอชาวบ้านหันมาทำบุญตามนายมฆะกัน รายได้นั้นก็หมดไป จึงหาทางขัดขวาง ในที่สุดขัดใจมาก ก็เลยไปฟ้องทางการจนถึงพระราชว่า มฆมาณพคิดการใหญ่ ล้างสมผู้คนจะก่อการกำเริบเลิบลาน

พระราชาทรงส่งไพร่พลตามนายบ้านไป เห็นกลุ่มนักทำบุญกำลังนั่งประชุมปรึกษากันอยู่เกี่ยวกับงานที่จะทำในวันต่อไป ก็เห็นสมคำฟ้อง และได้ล้อมจับตัวทั้งหมดทุกคนมาส่งพระราชามฆมาณพกับพวกจะถูกลงโทษ แต่ด้วยสักการียาก็พ้นภัย

พระราชาทรงสอบถามทราบว่า คนเหล่านี้รวมกลุ่มกันทำบุญ เช่น เทียวดูแลปรับถนนหนทางให้เรียบร้อย สร้างศาลาพักตามทางแยก ขุดสระน้ำ สร้างสะพานให้แก่ประชาชน ก็ทรงสนับสนุน รวมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์มาเป็นกำลังด้วย

นักทำบุญกลุ่มนี้ เมื่อได้กำลังหนุนก็ยิ่งคิดทำบุญมากขึ้นไปอีก โครงการต่อไปคือสร้างศาลาพักแบบถาวรที่สี่แยก งานบุญใหญ่คราวนี้พวกผู้หญิงแม่บ้านก็ขอมีส่วนร่วมทำบุญ (ปัตติ) ด้วย เช่น จ้างคนทำอุปกรณ์บางส่วนของศาลา ให้คนขุดสระน้ำ ปลูกไม้พุ่มไม้กอ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ จนศาลาถาวรหลังนั้นสำเร็จเรียบร้อย

มฆมาณพและเพื่อน ๆ ผู้เป็นนักทำบุญทั้งหลาย ได้ทำ

กรรมอันเป็นบุญ (บุญกรรม/งานบุญ) อย่างนี้ เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ได้ไปเกิดในสวรรค์ โดยมฆมาณพผู้เป็นหัวหน้า ได้เป็นท้าวสักกะ คือพระอินทร์*

จะเห็นคุณค่าของ “บุญ” กว้างขวาง เมื่อรู้ภูมิหลังหรือที่มาของบุญ

จากเรื่องการทำบุญในตำนานพระอินทร์ของพระพุทธศาสนา มีข้อควรทราบและควรสังเกตหลายอย่าง เช่น

ประการแรก การกระทำที่เป็นบุญ หรืองานบุญ (บุญกรรม) ในเรื่องของมฆมาณพนี้ เน้นการกระทำความดีด้วยการร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชนให้ร่มเย็นสงบสุข ซึ่งจะช่วยให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน ด้วยดีมีความสุข พร้อมกับที่แต่ละคนก็ทำชีวิตของตนให้ดีขึ้น พุดสั้น ๆ ว่า เน้นการกระทำเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน พร้อมกับ การทำชีวิตของแต่ละคนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับพุทธพจน์ว่า

ลารามโรปา วโนโรปา

เย ชนา เสตุการกา

ปโปญจ ลูทป่านญจ

เย ททนุติ อุปสุสย

เตสึ ทิวา จ รตุโต จ

สทา ปุณณ ปวทุณติ

อหมญจา สีสมนุพนา

เต ชนา สศคคามิโนติ

(ถ.ส.๑๕/๑๔๖/๔๖)

แปลว่า : “ชนเหล่าใด ปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน (รวมทั้งจัดเรือข้ามฟาก) จัดที่บริการน้ำดื่ม และบึงบ่อสระน้ำ ให้ที่พัก

* นักทำบุญกลุ่มนี้มีจำนวน ๓๓ ซึ่งตรงกับคำบาลีว่า “เตตติส” อันเป็นที่มาของชื่อสวรรค์ชั้นนี้ว่า “ดาวดึงส์” (ดาวดึงส์ = สวรรค์ที่ ๓๓ คนมาเกิด)

อาศัย บุญของชนเหล่านั้น ย่อมเจริญงอกงาม ทั้งคืนทั้งวัน ตลอดทุกเวลา . ชนเหล่านั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้เดินทางสวรรค์”

ตามคติแห่งพุทธพจน์นี้ พร้อมทั้งเรื่องทานที่กล่าวข้างต้น จึงมีเรื่องราวปรากฏในคัมภีร์ว่า คนที่คิดจะทำความดี หรือคิดกลับตัวจากความชั่ว จะตั้งใจทำบุญทำนองนี้ว่า

“ข้าพเจ้าจักให้ข้าว ให้น้ำ ให้เสื้อผ้า ให้ที่นั้งที่นอน จะจัดศาลา บริการน้ำดื่ม สระน้ำบ่อน้ำ ที่ใด (มีหล่มเลนสิ่งกีดขวางรุขระ) เดินทางยาก ก็สร้างเครื่องข้ามไป (เช่นสะพาน) ฯลฯ ใครหิว เชิญมากิน ใครกระหาย เชิญมาดื่ม ใครขาดเสื้อผ้า เชิญมานุ่งห่ม ผู้ใดสัตว์ที่เทียมยานมาค้าสินแรง ก็เชิญมาเลือกหาสัตว์เทียมยานตามต้องการ ใครต้องการของหอม ดอกไม้ หรือ(แม้กระทั่ง) รองเท้า ก็เชิญมารับได้...” (ฐ.เปต.๒๖/๑๐๖/๑๙๒)”

ประการที่ ๒ การทำบุญ(บุญกิริยา) ด้วยบุญกรรมต่าง ๆ นี้เป็นคำสอนภาคปฏิบัติ ที่สืบเนื่องจากหลักกรรม หมายความว่า กรรมเป็นหลักความจริงตามกฎหมายธรรมชาติ คือ ผลย่อมเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่ทำ เมื่อทำเหตุปัจจัยชั่วร้ายไม่ดี ก็เกิดผลชั่วร้าย เมื่อทำเหตุปัจจัยดี ก็เกิดผลดี การกระทำเหตุปัจจัยที่ไม่ดี เรียกว่า บาปกรรม หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “**บาป**” การกระทำเหตุปัจจัยที่ดี เรียกว่า บุญกรรม หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “**บุญ**”

* ถ้าเทียบสมัยนี้ ก็เช่น มีรถเลี้ยวในถนนของตน ก็ช่วยเงิน ช่วยให้น้ำมันรถ ฯลฯ

** เรื่องทำนองนี้ พิงสุ ๒๖/๕๒/๑๙๓; ๑๐๔/๑๘๑

คนเราต้องการผลดี เช่น ชีวิตที่มีความสุขความเจริญ และสังคมที่ร่มเย็นมีสันติสุข เพราะฉะนั้น ในภาคปฏิบัติ เมื่อรู้ความจริงตามหลักกรรมนั้นแล้ว จึงควรทำกรรมที่เป็นบุญ คือบุญกรรมที่เรียกสั้น ๆ ว่า “บุญ”

ประการที่ ๓ เรื่องบุญกรรม หรือลึกลงไปคือเรื่องกรรม ทั้งหมดนี้มีข้อควรทราบเกี่ยวกับภูมิหลังของสังคมชมพูทวีปที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น และเมื่อทราบแล้วก็จะเข้าใจ พร้อมทั้งเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนามากขึ้น

ในชมพูทวีปคืออินเดียนั้น ก่อนพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น สังคมทั้งหมดอยู่ใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือว่ามีเทพเจ้ายิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลกสร้างจักรวาล และดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งจัดสรรสังคมมนุษย์ให้แบ่งเป็นวรรณะ ๔ ใครจะดีชั่วต่ำทรามหรือประเสริฐ ก็อยู่ที่ชาติกำเนิดว่าเกิดมาในวรรณะไหน ใครจะประสบผลดีหรือร้ายก็แล้วแต่เทพเจ้าจะลงโทษหรือโปรดปรานบันดาลให้

เมื่อเชื่อว่า ผลดีหรือร้ายจะเกิดขึ้นเพราะเทพเจ้าบันดาล คนก็ต้องเอาอกเอาใจเทพเจ้า วิธีเอาอกเอาใจเทพเจ้า ก็คือเช่น สรวงอ้อนวอน เรียกสั้น ๆ ว่า “บูชาัญญ์”

เมื่อเทพเจ้าพอใจ ก็จะยกโทษให้ หรือประทานสิ่งที่ต้องการ มนุษย์ก็วนวายกับการทำพิธีบูชาัญญ์ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้จัดเตรียมพิธีให้ เมื่อได้บูชาัญญ์แล้ว ก็รอดด้วยความหวังว่าเทพเจ้าจะบันดาลผลให้ตามที่ปรารถนา

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธลัทธิ
 รอดผลดบันดาลนั้น พระองค์ไม่ยอมรับว่ามีเทพเจ้ายิ่งใหญ่ที่ดล
 บันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ตรัสสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตาม
 เหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ที่เรียกว่า **ธรรม** พระองค์ตรัสว่า **ธรรม**
นี้แหละสูงสุด ไม่ใช่เทพเจ้าสูงสุด

เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ธรรม ก็
 หมายความว่า ผลดีหรือผลร้าย จะเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยของมัน
 ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะการบันดาลของเทพเจ้า เมื่อเราไม่ต้องการผลร้าย
 เราก็ต้องไม่ทำเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลอย่างนั้น และถ้าเรา
 ต้องการผลดี เราก็ต้องทำเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลดี

เพราะฉะนั้น ในแง่ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ผลดีหรือผลร้ายก็เกิด
 ขึ้นจากการทำเหตุปัจจัยของเราเอง และผลนั้นจะสำเร็จแค่ไหนก็
 อยู่ที่ว่าเราทำถูกต้องตรงเหตุปัจจัย และทำเหตุปัจจัยครบถ้วน
 สมบูรณ์หรือไม่ การกระทำเหตุปัจจัยนี้เรียกว่า**กรรม**

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ไม่ต้องการผลร้าย ก็ต้องหลีกเลี่ยงการ
 กระทำเหตุปัจจัยไม่ดี เรียกว่า ละเว้น**บาปกรรม** หรือเรียกสั้น ๆ
 ว่า**บาป** และเมื่อต้องการผลดี ก็ต้องประกอบการกระทำเหตุปัจจัย
 ที่ดี เรียกว่า ประกอบ**บุญกรรม** หรือเรียกสั้น ๆ ว่า **บุญ**

ถ้าถือว่าเทพเจ้าสูงสุด เป็นผู้บันดาลผล เราก็ต้องสัมพันธ์
 กับเทพด้วยการเซ่นไหว้บูชาขัญ สิ่งที่เรารับผิดชอบก็คือพยายาม
 จัดสรรพิธีและเครื่องบูชาให้ถูกใจเทพเจ้า เมื่อบูชาแล้วก็รอคอย
 ด้วยความหวังสุดแต่ท่านจะโปรดบันดาล

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดใหญ่อินทาราม อ.เมือง จ.ชลบุรี เรื่อง
เนมิราชชกต ตอนที่พระอินทร์นำพระเจ้าเนมิราช ชมนรก-สวรรค์ เพื่อให้ทรงทราบ
ถึงอันตลึงของการทำบุญและโทษของการไม่ทำบุญ

แต่ถ้าถือว่าธรรมสูงสุด ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย เราก็ต้องสัมพันธ์กับธรรมด้วยการทำกรรมดี ที่จะให้ผลตรงตามที่ต้องการ สิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ คือ

๑. ต้องเพียรพยายาม เพราะต้องทำเหตุปัจจัยเอง (ตรงข้ามกับการหวังให้เทพบันดาลให้) = **หลักวิริยะ/ความเพียร**

๒. ต้องศึกษาเหตุปัจจัย เพราะยังรู้เหตุปัจจัยครบถ้วน ก็ยังทำการไม่ได้ผลสมบูรณ์ จึงต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะพัฒนาปัญญา (ตรงข้ามกับการพยายามหาทางเอาใจให้ถูกใจเทพเจ้า) = **หลักศึกษา/ฝึกฝนพัฒนาตน**

๓. ต้องไม่ประมาท คือมีจิตสำนึกตระหนักในความสำคัญของกาลเวลา ซึ่งผ่านไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยทั้งหลาย ที่เราจะต้องเร่งรู้รีบทำให้ทันให้ตรงให้ถูก (ตรงข้ามกับการรอคอยเทวดาปล่อยเวลาผ่านไปกับความหวัง) = **หลักอัปมาทะ/ไม่ประมาท**

๔. ต้องพึ่งตนให้ได้และหลุดพ้นเป็นอิสระ โดยทำตนให้เป็นที่ยิ่งได้ ด้วยการเร่งชวนชวนฝึกฝนพัฒนาตนให้มีปัญญารู้เหตุปัจจัย และเพียรพยายามทำให้ตรงและให้ครบสมบูรณ์ตามเหตุปัจจัย (คือปฏิบัติตามข้อ ๑-๒-๓) ตรงข้ามกับการพึ่งพาขึ้นต่อเทพเจ้า

สุดแต่พระองค์จะพอใจ และบันดาลให้) - **หลักพึ่งตน**
ได้เป็นอิสระ

รวมความว่า แทนหลักการของพราหมณ์ที่ถือเทพสูงสุด พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งหลักการใหม่ให้ถือ**ธรรมสูงสุด** และตั้งนั้นจึง แทนหลักการของพราหมณ์ที่**ให้บูชาัญญ*** ด้วยการให้**ทำบุญ** หรือ**แทนชัญญกรรม ด้วยบุญกรรม**

นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมชมพูทวีป พุทธให้ เห็นความหมายเพิ่มเติมว่า

ในขณะที่พราหมณ์สอนว่า ความปรารถนาทรัพย์และ อำนาจหรือเงินทองและความยิ่งใหญ่ จะสำเร็จได้ด้วยการดล บันดาลของเทพเจ้า และสิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ผลสำเร็จ สมปรารถนา ก็คือมนุษย์จะต้องบูชาัญญ (หรือบวงสรวงอ้อนวอน ขอพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์)

พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ไม่ควรลุ่มหลงกับความไฝ ปรารถนาทรัพย์และอำนาจอย่างเห็นแก่ตัว แต่ควรช่วยกัน สร้างสรรค์ชุมชน และทำชีวิตของตนให้ดีงาม ซึ่งจะสำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายามและสติปัญญาของมนุษย์ ผู้พัฒนาตนเอง ด้วยการ**ทำบุญ**

ถ้าใครยังเคยชินยึดติดอยู่กับการบูชาัญญ พระพุทธเจ้าก็ ตรัสสอนให้เปลี่ยนวิธีบูชาัญญ จากการฆ่าสัตว์สังเวทเทพเจ้า มา

*บูชาัญญ รวมเข้าประเภทเดียวกันกับการเซ่นสรวงอ้อนวอน การหวังพึ่งสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ลัทธิผีลางเทวดา และไสยศาสตร์ ซึ่งมีสาระ สำคัญอยู่ที่การหวังพึ่งอำนาจลึกลับภายนอกมาบันดาลผลที่ต้องการให้

เป็นการแจกจ่ายให้เครื่องสังเคราะห์แก่ประชาชน

พุทธศาสนามาคณเล็กบูชาัญญ

หันมาร่วมกันทำบุญ

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น การทำบุญก็แผ่ขยายออกไป ทำให้การบูชาัญญลดน้อยเลือนถอยลง บุญกรรมเข้าแทนที่ัญญกรรม จนถึงขั้นที่ศาสนาฮินดูเขียนบันทึกไว้ในคัมภีร์ของตน ดังตัวอย่างข้อความว่า

“เทพยดาทั้งหลายได้มาร้องทุกข์คือองค์พระศิวะเป็นเจ้าว่า พระวิษณุได้เข้าสิงสู่ร่างของพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์ เพื่อผลประโยชน์ของคน

บัดนี้ เหล่าชนผู้เกลียดชังพระศาสนา (ของพระศิวะ) ผู้ศรัทธาในพรหมณ์ ผู้หมิ่นธรรมแห่งวรรณะ และผู้หมิ่นอาศรมธรรม ได้มีจำนวนมากมายึดแผ่นดิน ไม่มีบุคคลใดประกอบัญญพิธี เพราะคนทั้งหลายได้กลายเป็นคนนอกศาสนา ((-นอกศาสนาฮินดู) คือเป็นชาวพุทธ เป็นพรหมชาลีย เป็นตัน ทำให้เทพยดาทั้งหลายไม่ได้เสวยเครื่องเซ่นสังเวย

“องค์พระศิวะเป็นเจ้า (ได้ทรงสดับแล้ว) ก็ได้โปรดเห็นชอบกับเหล่าเทพยดาทั้งนั้น และได้เสด็จจวกลงมา เป็นคังกราจารย์ เพื่อออบกู้คำสอนแห่งพระเวทให้ฟื้นคืนมา เพื่อให้สากลโลกมี

* ชาวฮินดูนิกายไศวะ ที่นับถือพระศิวะ (อิศวร) เป็นปฏิปักษ์กับชาวฮินดูนิกายไวษณวะที่นับถือพระวิษณุ (นารายณ์) เมื่อจะกำจัดพระพุทธศาสนา ก็ถือโอกาสป้ายสีพระวิษณุด้วย

ความสุขและกำจัดความประพาศิชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป” *

ที่ว่าเทพยดาไม่ได้เสวยเครื่องเซ่นสังเวยนั้น ที่จริงก็คือ พราหมณ์สูญเสียผลประโยชน์ ไม่ได้ค่าประกอบพิธีบูชาัญญเพราะ เมื่อพระพุทธรศาสนาเจริญรุ่งเรือง การถือวรรณะก็ลดลง คนทำพิธีบูชาัญญน้อยลง เป็นต้น พราหมณ์ก็เสื่อมอำนาจและสูญเสียผลประโยชน์ จึงได้เพียรพยายามที่จะกำจัดกวาดล้างพระพุทธรศาสนาเรื่อยมาเป็นระลอก ๆ และด้วยวิธีต่าง ๆ

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ประมาณ พ.ศ. ๒๑๘-๒๕๘) พระพุทธรศาสนาเจริญรุ่งเรืองไปทั่วมหาอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาล การบูชาัญญเลือนรางหายไป มีแต่การทำบุญกรรม หรืองานบุญอย่างทีกล่าวข้างต้น เช่น ปลุกสรวง ปลุกป่า ขุดแหล่งน้ำ ทำถนนหนทาง สร้างศาลาพักคนเดินทาง และโรงพยาบาล เป็นต้น ดังหลักฐานในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช เช่นว่า

“... ข้าฯ ได้ให้ประดิษฐานหลักศิลาจารึกธรรมขึ้นไว้ ได้แต่งตั้ง
ธรรมมหาอำมาตย์ และจัดให้มีการประกาศธรรม ...”

“ตามถนนหนทาง ข้าฯได้ให้ปลุกต้นไม้ขึ้นไว้ เพื่อเป็นร่มเงา
แก่สัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ให้ปลุกสรวงมะม่วง ให้ขุดบ่อน้ำไว้ทุก
ระยะครึ่งไกรศะ (ประมาณ ๒ กม.) ให้สร้างที่พักคนเดินทาง
และให้สร้างอ่างเก็บน้ำจำนวนมากไว้ในที่ต่าง ๆ ... แต่การใช้

* Wendy Doniger O'Flaherty, The Origins of Evil in Hindu Mythology (Delhi: Motilal Banarsidass, 1988), p.209

ข้อความนี้ เราแปลจากคัมภีร์ “คังกรทิกวิษยะ” ; บันทึกเรื่องราวนี้ นักบวชฮินดูทำขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ.๑๓๐๐

ประโยชน์เช่นนี้ยังจัดว่าเป็นสิ่งเล็กน้อย ... ที่ข้าฯ ได้ทำการเช่นนี้
ก็ด้วยความมุ่งหมายข้อนี้ คือ เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายประพฤติ
ปฏิบัติตามธรรม”^๙

“ณ ถิ่นนี้ บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ใด ๆ เพื่อการบูชาบุญ...”^{๑๐}

“ณ ที่ทุกสถาน ในแว่นแคว้นของพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ ผู้
เป็นที่รักแห่งทวยเทพ และในดินแดนข้างเคียงทั้งหลาย ... ได้
โปรดให้จัดบริการด้านเวชกรรมไว้ ๒ ประการ คือ การบำบัดโรค
ของมนุษย์อย่างหนึ่ง การบำบัดโรคของสัตว์อย่างหนึ่ง เครื่อง
สมุนไพรที่เป็นยาสำหรับมนุษย์และที่เป็นยาสำหรับสัตว์ไม่มีณที่ใด
ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูกขึ้นไว้ ณ ที่นั้น ในทำนองเดียวกัน
ไม่ว่าไรและไม่ว่าสไมมี ณ ที่ใด ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูกไว้ ณ
ที่นั้น ๆ ตามถนนหนทางทั้งหลาย ก็โปรดให้ปลูกต้นไม้และขุดบ่อ
น้ำไว้ เพื่อให้สัตว์และมนุษย์ทั้งหลายได้อาศัยใช้บริโภค”^{๑๑}

“ไม่มีทานใดเสมอด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) การแจกจ่าย
ธรรม (ธรรมสังวิภาค) และความสัมพันธ์กันโดยธรรม (ธรรม
สัมพันธ์) อาศัย (ธรรมทาน เป็นต้น) นี้ ย่อมบังเกิดมิตุนความดี
ดังนี้”

- การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้และคนงาน
- การเชื่อฟังมารดาบิดา
- การเมื่อแบ่งปันแก่มิตรสหาย คนคุ้นเคย ญาติ

^๙ จารึกหลักศิลา ฉบับที่ ๘

^{๑๐} จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๑

^{๑๑} จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๒

และแก้สมณพราหมณ์

● การไม่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ” *

“... บัดนี้ เพราะการประพาศธรรมของพระเจ้าอยู่หัวบริยัทธิ
ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เสียงกลองศึก (เกริโฆษ) ได้เปลี่ยนเป็น
เสียงประกาศธรรม (ธรรมโฆษ) แล้ว...” **

พุทธศาสนาราวเลือน

คติการทำบุญกัเขว แคบ เคลื่อน

หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคตแล้วประมาณ ๔๗ ปี
พราหมณ์ชื่อปุชยมิตร ก็ได้ปลงพระชนม์กษัตริย์ราชวงศ์ไมริยะ ที่
เป็นเชื้อสายของพระเจ้าอโศกมหาราช และได้ขึ้นครองแผ่นดิน
ตั้งราชวงศ์ใหม่ ชื่อคุงคะ แล้วดำเนินการกวาดล้างพระพุทธศาสนา
แม้จะกำจัดไม่สำเร็จ เพราะพระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองแพร่หลาย
ทั่วไปหมดแล้ว กำจัดไม่ไหว อีกทั้งมหาอาณาจักรของพระเจ้า
อโศกที่กว้างใหญ่ไพศาล ก็ได้แตกออกไปอยู่ใต้การปกครองของ
กษัตริย์อื่นๆ ด้วย แต่ปุชยมิตรก็ได้เชิดชูศาสนาพราหมณ์ และ
รื้อฟื้นพิธีบูชายัญขึ้นมาใหม่ โดยตัวกษัตริย์ปุชยมิตรเองได้

* จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๑๑

** จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๔

(คำแปลศิลาจารึกที่ยกมาทั้ง ๕ แห่งนี้ได้คัดมาและปรับปรุงเล็กน้อย จากที่
แปลไว้เดิมใน “จารึกอโศก” ซึ่งสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ได้นำมารวม
พิมพ์ในหนังสือ ลักษณะสังคมพุทธ ในพ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๑๔๕-๒๕๒)

ประกอบพิธีบูชาญอันยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่า “อัสวเมธ” *

ในยุคต่อๆ มา แม้ว่าศาสนาฮินดูที่พัฒนาจากศาสนาพราหมณ์จะมีกำลังมากขึ้น แต่พระพุทธศาสนาก็เจริญมาคู่กัน ได้มีความพยายามกำจัดพระพุทธศาสนาอีกหลายครั้ง และพราหมณ์ก็กำจัดพุทธศาสนาได้ค่อนข้างง่าย เพราะในยุคที่กษัตริย์เป็นพุทธก็จะยกย่องอุปถัมภ์ทุกลัทธิศาสนา โดยเฉพาะจะให้เกียรติพราหมณ์เช่นตั้งเป็นปุโรหิต

นอกจากปุชยมิตรผู้เป็นพราหมณ์ที่ปลงพระชนม์กษัตริย์วงศ์โมริยะ ที่ตนเองรับราชการอยู่ด้วยอย่างที่เราเล่าข้างต้นแล้ว ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้านเรศวรพระกษัตริย์พุทธที่ยิ่งใหญ่พระ

* อัสวเมธ เป็นพิธีบูชาญที่ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุด สำหรับพระราชาก็จะครองอำนาจสูงสุดและประกาศความยิ่งใหญ่ มีวิธีปฏิบัติ คือเลือกม้าขึ้นมาตัวหนึ่งที่ดีที่สุด แล้วปล่อยมันให้ไปตามใจมันเป็นเวลา ๑ ปีเต็ม โดยมีเจ้าชายและนายทหารติดตามม้าไปด้วย เมื่อม้าเข้าแดนของประเทศใด ถ้าประเทศนั้นยอมให้ม้าผ่านก็แสดงว่ายอมอยู่ใต้อำนาจ ถ้าไม่ยอมให้ผ่านก็ต้องทำสงครามกัน ราชาก็ยอมหรือรบแพ้ต้องตามม้ามา เมื่อครบ ๑ ปี ก็กลับถึงประเทศของตน แล้วก็รำนำนันบูชาญสังเวศแต่เทพเจ้า พร้อมทั้งมีงานฉลองที่ยิ่งใหญ่ แล้วราชานั้นก็สามารถให้พระนามเฉลิมพระเกียรติยศว่าเป็นจักรพรรดิ

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นได้ทรงสั่งสอนให้เลิกบูชาญ และให้ผู้ปกครองประเทศเปลี่ยนจากอัสวเมธ (อัสว-ม้า + เมธ-ฆ่า) มาเป็น สัสสมะ (สัสส-ข้าวกล้า + เมธ-ปรีชาสามารถ) คือเปลี่ยนจากการประกาศพระราชอำนาจด้วยการฆ่าม้าบูชาญมาเป็นการใช้พระปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร (สัสสมะ เป็นราชวงศ์ทวารวดี อย่างหนึ่งใน ๔ ประการ เช่น ส.อ.๑/๑๖๙) และให้ราชาเป็นจักรพรรดิด้วยการบำเพ็ญจักรวรรดิวัตร คือทำหน้าที่ผู้ปกครอง ที่คุ้มครองประชาราษฎร์ สร้างความเป็นธรรมและบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ประชาชน (ที.ปา.๑๑/๓๕/๖๕)

องค์หนึ่ง (ประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐) พวกพราหมณ์ที่รับราชการในราชสำนัก ได้วางแผนปลงพระชนม์พระองค์ ครึ่งแรกถูกจับได้ ทั้งที่ได้รับความราชทานอภัยโทษ แต่พราหมณ์ก็ไม่เลิกความพยายาม และในที่สุดก็ปลงพระชนม์สำเร็จ

นอกจากวิธีรุนแรงแล้ว ศาสนาฮินดูยังใช้วิธีอื่นอีกที่จะกำจัดพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวิธีกลมกลืน คือ

ศาสนาฮินดูนิกายไวษณะ ใช้วิธีสร้างทฤษฎีขึ้นมาโดยจัดให้พระพุทธเจ้าเป็นนารายณ์อวตารปางที่ ๙

ส่วนนิกายไศวะ โดยเฉพาะสังกรจารย ซึ่งได้เรียนคำสอนฮินดูจากอาจารย์ที่เอาหลักพุทธศาสนาไปใช้ ก็ได้้นำคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้ด้วย จนถูกพวกฮินดูด้วยกันที่ต่างนิกายเรียกว่าเป็น “พุทธแอบแฝง” (ปริจฉินนพาทระ) สังกรจารยนำเอาธรรมในพระพุทธศาสนาไปดัดแปลงเข้าในแนวคิดของตน อีกทั้งได้ตั้งคณะสงฆ์และวัดขึ้นเลียนแบบพุทธศาสนา แต่เป็นสงฆ์มีวรรณะ คือรับเฉพาะคนวรรณะพราหมณ์

อย่างไรก็ตาม จะต้องไม่มองข้ามความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนาเองด้วย โดยเฉพาะการแข่งขันกับฮินดูด้วยวิธีที่เขวออกไปจากแนวทางของพระพุทธศาสนา เช่น การตั้งคติพระโพธิสัตว์อย่างใหม่ขึ้นมา ให้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่จะช่วยบันดาลผลให้แก่มนุษย์ คล้ายอย่างเทพเจ้าของฮินดู แทนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์อย่างเดิมที่เป็นสามัญมนุษย์ หรือแม้แต่เป็นสัตว์เล็กน้อยอย่างนก กระต่าย ช้าง กวาง เนื้อทราย ที่เสียสละบำเพ็ญ

ความดีเป็นแบบอย่าง

คติแห่งการอ่อนวอนนอนกระหยิ่มร้ออำนาจลึกลับยิ่งใหญ่ บันดาลให้ เข้ามาแทนที่คติแห่งความสามัคคีที่คนพร้อมเพรียง ร่วมกันทำด้วยเรี่ยวแรงของมนุษย์ผู้มีน้ำใจเมตตาไมตรี เห็นอก เห็นใจกัน

ความนิยมใหญ่โตโอ้อำนวระทึกใจ เข้ามาแทนที่ความสงบเรียบง่ายที่มีความงดงามอย่างเป็นธรรมชาติ

งานพิธีที่กระหึ่มมโหฬารใช้เงินทองมหาศาล ดึงความสนใจของชาวบ้านออกจากกิจกรรมของชุมชนในชีวิตที่เป็นจริง

ความต้องการทุนทรัพย์มหาศาลและภาระในการรับผิดชอบ ดูแลสิ่งก่อสร้างใหญ่โต พร้อมทั้งการพึ่งพาแหล่งทรัพย์และอำนาจ อย่างยึดเยื้อที่ตกทอดไปถึงพระสงฆ์รุ่นหลัง เข้ามาบดบังชีวิตแห่งความมกน้อยสันโดษพึ่งพาวัตถุน้อย ที่คอยดูแลเอาใจใส่ช่วย ธรรมทานแก่ญาติโยมชาวบ้าน พร้อมทั้งอุทิศตนต่อการบำเพ็ญ ไตรสิกขา

ความวุ่นวายกับวัตถุและเห็นแก่สะดวกสบายพรั่งพร้อม แล้วติดที่ เข้ามาแทนความเป็นอิสระเสรีที่จะจาริกไปอย่างคล่องตัวคล่องใจในหมู่ประชาชน เข้าถึงชาวบ้านในถิ่นต่าง ๆ

และในที่สุด แม้แต่ไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาก็เข้ามา กลืนกลืน ระบบการควบคุมทางสังคมด้วยศรัทธาและความเป็น อาจารย์สอนธรรมระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์ ก็เลือนรางลง ความประพฤติด้อยหย่อนผิดเพี้ยนก็แพร่ระบาดกว้างขวาง

เมื่อพระสงฆ์นำพระพุทธศาสนาเข้าไปแข่งขันในแดนของ
ฮินดู เห็นห่างออกไปจากหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ใน
ขณะที่ทางฝ่ายฮินดูก็มีแผนที่จะกลืนพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย พระ
พุทธศาสนาก็อ่อนแอลง และสูญเสียเอกลักษณ์ของตน เมื่อกอง
ทัพเตอร์กมุสลิมยกเข้ามาฆ่าเผาในช่วง พ.ศ. ๑๗๐๐ แล้ว พุทธ
บริษัทที่เหลือรอดจากภัยรุกราน ก็ถูกกลืนเข้าไปในสังคมฮินดูโดยง่าย
พระพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิแห่งชมพูทวีป ที่เจริญรุ่งเรือง
มายาวนานถึง ๑๗๐๐ ปี ก็ถึงจุดอวสาน

เมื่อวัดเป็นนาบุญ

ก็จะมีชุมชนดีที่สร้างขึ้นด้วยบุญ

เมื่อหลักการที่ถือธรรมสูงสุดเลือนรางไป หรือคนเข้าใจ
ความหมายของหลักการณ์ผิดเพี้ยน ก็เป็นช่องให้เกิดความสับสน
กับลัทธิถือเทพสูงสุด หรืออย่างน้อยก็จะมีลัทธิหวังพึ่งอำนาจดล
บันดาลเกิดขึ้น และเมื่อนั้นแม้แต่ “บุญ” ก็มีความหมายผิดเพี้ยน
คลาดเคลื่อนไป กลายเป็นอำนาจวิเศษอย่างหนึ่งที่จะบันดาลผล
วิเศษที่ปรารถนา

ผู้จะทำบุญ แทนที่จะมองถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำชีวิตให้
ดีงามและช่วยกันทำให้ชุมชนร่มเย็นเป็นสุข ก็มองข้ามไปเสีย มุ่ง
แสวงหาอำนาจวิเศษที่จะบันดาลโชคลาภแก่ตน เป็นจุดของแลก
เปลี่ยน คลาดออกจากวิถีแห่งปัญญา เข้าสู่วิถีแห่งความลุ่มหลง
และเปิดโอกาสแก่การที่จะหลอกลวง ความหมายที่แท้แต่เดิมของ

บุญหายไปแทบไม่มีเหลือ

ต้องยอมรับว่า เวลานี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “บุญ” ของคนไทย ได้คลาดเคลื่อนดับแค้นและคลุมเครืออย่างมาก ถึงเวลาแล้ว ที่จะต้องหันมา “ศึกษาบุญ” ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ เริ่มตั้งแต่ชำระสะสางความรู้ความเข้าใจนั้นให้ถูกต้อง และตั้งต้นเอาจริงเอาจังกับการทำบุญขึ้นพื้นฐานชนิดที่ “ทำชุมชนให้อยู่ดี ทำชีวิตให้งอกงาม”

ย้อนหลังไปดูสังคมไทยเมื่อก่อนศตวรรษที่ผ่านมา ยังพอทวนความจำกันได้บ้าง ถึงชีวิตชุมชนที่ปฏิบัติตามคติการทำบุญอย่างมมมานพ หรืออย่างพระเจ้าอโศกมหาราช เริ่มแต่เรื่องเล็กน้อยๆ อย่างการจัดบริการน้ำดื่มแก่ผู้เดินทาง การให้ที่พักอาศัย การสร้างศาลาที่พักแรม การช่วยกันสร้างหรือบูรณะถนนหนทาง การสร้างศาลาท่าน้ำ ตลอดจนประเพณีลงแขกช่วยงานเกี่ยวข้าว ฝังป่า ปลูกเรือน เป็นต้น

แม้ว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมแรงกันเหล่านี้ จะเกิดจากสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยนั้นเป็นปัจจัยชักนำด้วย เนื่องจากสังคมยุคก่อนโน้นคนมีจำนวนน้อย มีผลประโยชน์ร่วมกัน และต้องพึ่งพาอาศัยกันมากก็จริง แต่คติการทำบุญตามคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ย่อมเป็นกำลังหนุนนำสำคัญ ที่ทำให้การปฏิบัติเช่นนั้นซึมแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตของประชาชนอย่างหนักแน่น ลึกซึ้งและกลมกลืน

แน่นอนว่ากิจกรรมทำบุญจำนวนมากไปรวมอยู่ที่วัด แต่ก็

เห็นได้ชัดถึงเหตุผลที่ทำให้เป็นเช่นนั้น นอกจากการถวายทาน บำรุงพระสงฆ์ เนื่องจากเหตุผลด้านวิถีชีวิต บทบาทและความสัมพันธ์ของท่านกับคฤหัสถ์ พร้อมทั้งความเป็นนาบุญอย่างที่กล่าวข้างต้นแล้ว เหตุผลสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่า **วัดได้เป็นศูนย์กลางของชุมชน จนกระทั่งว่า สิ่งที่ทำให้แก่วัดและพระสงฆ์ก็คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนนั่นเอง** ดังคำสรุปตอนหนึ่งที่เสฐียรโกเศศกล่าวไว้ในหนังสือ ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ว่า

“... จะเห็นได้ว่า วัดและพระมีคุณแก่ชาวบ้านสักเพียงไร ถ้าชาวบ้านไม่รู้เรื่องอย่างนี้ ธุระอะไรจะกระตือรือร้นเรื่องสร้างวัด...”

สังคมมีความเจริญและเสื่อมเรื่อยมาตามธรรมดาอยู่แล้ว โดยเฉพาะสิ่งที่สืบทอดกันมาทางรูปแบบ เมื่อเวลาผ่านไปนาน สาระทางปัญญาก็มักเลือนรางไป ยิ่งเมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในคราวที่เข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน วิถีชีวิตของผู้คนพลิกผันเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่อย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักกิจกรรมบุญกุศลที่เนื่องอยู่ในวิถีชีวิต และภาวะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็เหลืออยู่เพียงพรวัว รางๆ คติการทำบุญก็เหินห่างหรือขาดลอยจากชีวิตที่เป็นอยู่จริงของประชาชน ความหมายของ “บุญ” ก็คลาดเคลื่อน คับแคบและพรวัวลงอย่างที่กล่าวข้างต้นจนกระทั่งกลายหรือเขวออกไป

ถ้าจะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จะต้องรื้อฟื้นคติ

* เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๑๐), หน้า ๑๔๒ (ดูคำบรรยาย หน้า ๑๓๐-๑๕๓)

และความหมายที่แท้ของ “บุญ” กลับขึ้นมาให้ได้ ซึ่งก็จะเป็นการ กอบกู้ประโยชน์สุขให้แก่สังคมไทยไปพร้อมกันด้วย เรื่องนี้จะต้อง ถือเป็นบททดสอบสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับพุทธบริษัท และการ พิสูจน์เริ่มที่การทำบุญนี้แหละ

คนไทยส่วนมากยังอยู่ในชนบท และคนทุกท้องถิ่นมีชุมชน ของตน ๆ ทุกคนควรถือเป็นสำคัญว่า ไม่ว่าจะทำบุญอะไรก็ตามที่ คิดว่าสำคัญ และก่อนจะไปทำบุญใหญ่โตที่ไหน ขอให้ถามกันว่า พวกเราสามารถทำบุญขั้นพื้นฐานได้สำเร็จหรือไม่ **บุญพื้นฐานที่ว่านี้ คือ กิจกรรมที่จะทำให้ชุมชนให้อยู่ดี และทำชีวิตให้งดงาม** เครื่องพิสูจน์ความสามารถในการรื้อฟื้นระบบการทำบุญของพุทธ บริษัทคือ

๑. หันมาทำบุญที่เกื้อกูลต่อชีวิตชุมชนขึ้นเป็นพื้นฐาน
๒. ทำบุญเหล่านั้นให้สำเร็จด้วยความร่วมแรงร่วมใจสามัคคี
๓. ทำวัดที่มีอยู่ของชุมชนให้เป็นนาบุญที่แผ่ขยายคุณภาพ ชีวิตไปทั่วถึงทุกคน

ถ้าทำ ๓ ข้อนี้ได้ บุญที่แท้อันถูกต้องตามความหมายจะ กลับคืนมาอย่างมีชีวิตชีวา พระพุทธศาสนาจะกลับเฟื่องฟูใน สังคมไทย และสังคมไทยเองก็จะเข้มแข็งมั่นคงบรรลुประโยชน์สุข แท้จริง

แต่ถ้าไม่ใส่ใจหันมาทำบุญขั้นพื้นฐานขึ้นแก่ชุมชนของตน อย่างนี้ ถึงจะมีอะไรยิ่งใหญ่โอบอ้อมขึ้นมา ก็จะเป็นเพียงเครื่อง หลอกตาหลอกใจให้ตกอยู่ในความประมาท วงการพระพุทธศาสนา

ก็จะสับสนระส่ำระสายมากขึ้นๆ พุทธบริษัทก็จะอ่อนแอลงไปๆ ชุมชนจะเสื่อมสลาย และหายนภัยก็จะคืบคลานใกล้เข้ามาทุกที

ทำบุญอย่างเป็นระบบ ให้บุญพัฒนาครบ อย่างเต็มกระบวนการ

ย้อนกลับไปดูหลักการทำบุญของกลุ่มมรรมาณพอีกครั้งหนึ่ง งานบุญหรือบุญกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มนักทำบุญนี้ เป็นเรื่องของการบริการ ช่วยเหลือรับใช้ผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนซึ่งเรียกด้วยศัพท์สั้นๆ คำเดียวว่า “ไวยาวัจจะ” หรือ “ไวยาวัจจ์”

นอกจากไวยาวัจจ์นี้แล้ว คนกลุ่มนี้ก็ได้ทำบุญอื่นอีกหลายอย่าง เช่น ที่สาคัญที่สุดคือ การให้หรือแบ่งปัน (ทาน) การรักษาความสุจริตและไม่เบียดเบียน (ศีล) ความสุภาพ รู้จักติดต่อสัมพันธ์ ไม่แข่งกระด้างก้าวร้าว รู้จักผู้ใหญ่ผู้น้อย (อปจายนะ) การแนะนำชักจูงผู้อื่นในทางที่ดีงาม (ธรรมเทศนา) เป็นต้น

ควรจะสังเกตเป็นพิเศษด้วยว่า นอกจากกลุ่มเองจะร่วมกันทำงานบุญต่างๆ โดยสามัคคิภายในพวกของตนแล้ว ยังมีการเปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในโอกาสต่างๆ ด้วย การให้มีส่วนร่วม และการเข้าร่วมนี้ก็เป็นบุญกรรมเช่นกัน (เรียกว่า “ปัตติ”)

บุคคลที่มีส่วนร่วมในการทำบุญ หรือทำกิจกรรมงานบุญนั้น แต่ละคนเรียกว่าเป็น “บุญภาสี” เช่นสตรีที่เข้ามาร่วมโครงการสร้างศาลาถาวรของมรรมาณพ โดยจัดสวนดอกไม้ให้ เป็นต้น

คนนอกกลุ่มนั้น แม้ที่ไม่ได้เข้าร่วม ถ้าเพียงแต่พลอยชื่นชมยินดีสนับสนุน ท่านก็เรียกว่าได้ทำบุญอย่างหนึ่งด้วย คือ

อนุโมทนา (เรียกว่า บัณฑิตอนุโมทนา) นอกจากนั้นคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นที่ห่างเรื่องออกไป ก็อาจจะเพียงรับฟังคำแนะนำชี้แจง ชักชวนในทางความดีงาม และละเว้นความชั่ว การสดับรับฟังของคนเหล่านี้ก็เป็นบุญกรรมอย่างหนึ่งเช่นกัน (เรียกว่า ธรรมสวนะ)

นอกจากนี้ ลึกลงไปภายในตัวของทุกคนทั้งกลุ่มนั้น สิ่งที่เป็นตัวเริ่มและนำไปให้กิจกรรมทั้งกระบวนการเดินหน้าไปในทิศทางที่ถูกต้อง เป็นบุญกรรมหรืองานบุญอยู่ได้ ก็คือ แนวคิดความเห็น ความเข้าใจและความเชื่อที่เป็นสัมมาทัศนะ เช่น เชื่อว่าการกระทำอย่างนี้ดี เป็นประโยชน์ ควรทำ ชีวิตและชุมชนที่ดีควรเป็นอย่างนี้ เฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อตามหลักกรรมว่า กรรมดีมีผลดี ผลดีที่เราต้องการจะเกิดจากการเพียรพยายามทำเหตุปัจจัยให้ถูกต้องโดยร่วมมือกัน ไม่ใช่รอให้ใครมาช่วยหรือบันดาลให้

สัมมาทัศนะหรือสัมมาทิฐิ ในที่นี้ท่านเรียกว่า **ทิฏฐุชกรรม** แปลว่า การทำความเห็นให้ตรง การที่เรียกชื่ออย่างนี้ เพื่อให้มีความหมายเชิงพัฒนา เพราะหมายถึงการที่คอยแก้ไขตัดปรับ ความเชื่อและความคิดเห็นความเข้าใจให้ถูกต้อง ตรงตามหลัก และความเป็นจริงอยู่เสมอ

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการทำบุญไว้ ๓ อย่าง คือ **ทาน ศีล ภาวนา** แต่นั้นเป็นการจัดประเภทใหญ่ที่ครอบคลุม จากหลักใหญ่ ๆ ๓ ประเภทนี้ สามารถแยกออกเป็นกิจกรรมย่อยได้อีกมาก ดังที่ได้แจกแจงงานบุญของกลุ่มเพื่อน มฆมานพให้ดูแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นไปตามวิธีจัดประเภทบุญที่พระ

ภาพจิตรกรรมผ่านผนังพระอุโบสถวัดโพธิ์นิมิตร์ กรุงเทพฯ เป็นภาพแสดงถึงการ
ทำบุญของพุทธศาสนิกชนตามคติความเชื่อทางศาสนา

อรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้

พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงบุญกิริยาวัตถุ คือหลักหรือเรื่องการทำบุญ เพิ่มขึ้นมามาก ๗ ข้อ คือ อปจายนมัย ไวยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานโมทนามัย อัมมัสสวนมัย อัมมเทสนามัย และทิวชุกกรรม เมื่อรวมกับ ๓ ข้อใหญ่เดิม ก็เป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

อย่างไรก็ดี บุญกิริยาวัตถุ ๗ ข้อที่พระอรรถกถาจารย์ระบุเพิ่มขึ้นมานั้น เป็นเหมือนตัวอย่างสำหรับการที่จะจำแนกแยกย่อยหลักใหญ่ ๓ ข้อนั้นเองออกไป ดังนั้น พระอรรถกถาจารย์เองจึงได้จัด ๗ ข้อที่ระบุเพิ่มนั้นเข้าไว้ใน ๓ ข้อใหญ่เดิมด้วย ดังนี้

๔. อปจายนะ/อปจายน์ (อปจิติ ก็ได้) คือความสุภาพ อ่อนโยน นบไหว รู้จักติดต่อสัมพันธ์ด้วยดี ไม่ก้าวร้าว เป็นเรื่องของการอยู่รวมในสังคมอย่างเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน จึงจัดเข้าใน ศีล

๕. ไวยาวัจจะ/ไวยาวัจจ์ คือการชวนช่วยเหลือ รับใช้บริการ เป็นการก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกในการเกื้อกูล และสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ก็จัดอยู่ใน ศีล

๖. ปัตติทาน คือการให้ส่วนบุญ หรือให้ความมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรืองานบุญนั้น ก็เป็นการให้อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคือการให้โอกาส จึงจัดเข้าใน ทาน

๗. ปัตตานโมทนา คือการพลอยยินดี เห็นชอบ ชื่นชม สนับสนุน ชาบซึ่งใจเดียวกับบุญส่วนที่เขาแจ้งให้ทราบ ก็เป็นการให้อย่างหนึ่ง คือให้ความร่วมมือ จึงจัดเข้าใน ทาน เช่นกัน

๘. อัมมัสสวนะ เรียกสั้น ๆ ว่า สวนะ คือการสดับรับฟัง

คำแนะนำสั่งสอนอธิบายให้ความรู้ ในเรื่องที่เป็นความจริง ความถูกต้อง ความดี ความงาม รวมทั้งวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์^๙ เป็นการพัฒนาด้านปัญญา จึงจัดเข้าใน ภาวนา (ด้านปัญญา)

๙. ธรรมเทศนา เรียกสั้น ๆ ว่า **เทศนา** คือการแสดงธรรม การชี้แจงแนะนำ อธิบาย ให้ความรู้ เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้อง ความดี ความงาม รวมทั้งวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์^{๑๐} แก่ผู้อื่น ตัวผู้เทศนาเองก็ได้ฝึกฝนพัฒนาตนด้วย เป็นเรื่องของการพัฒนาปัญญา จึงจัดเข้าในภาวนา (ด้านปัญญา) เช่นกัน

ธรรมเทศนา และธัมมัสสนา หรือ เทศนา และ สอนะ นี้ อาจจะจัดในรูปของธรรมสากัจฉา คือการสนทนาถกถ้อยอภิปราย ซึ่งเป็นการรวมทั้งสองฝ่าย และทั้งสองอย่างในคราวเดียวกัน

๑๐. ทิฏฐุชกรรม คือการทำความเห็นให้ตรง คอยสำรวจ ตรวจสอบ ปรับทิฏฐิ แก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็นความเข้าใจ ให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทศณะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ ก็อยู่ในภาวนา (ด้านปัญญา) ด้วย

แต่ท่านกำชับไว้ว่า ทิฏฐุชกรรม หรือสัมมาทศณะนี้ จะต้องประกอบและประกอบเข้ากับบุญกิริยาอื่นทุกข้อ เพื่อให้งานบุญข้อนั้น ๆ เป็นไปอย่างถูกต้องตามความหมายและความมุ่งหมาย พร้อมทั้งได้ผลถูกต้อง

^๙ ท่านว่า นิรวชววิชาทิสวนเจตนาปิ เอตุเอว สงคยหติ แปลว่า: แม้ความตั้งใจสดับ/เล่าเรียนวิชาที่ไร้โทษเป็นต้น ก็รวมในข้อนี้ (สงคณ.ฎีกา ๑๗๓)

^{๑๐} ท่านว่า นิรวชววิชาทิลูปทิสวนเจตนาปิ เอตุเอว สงคยหติ แปลว่า: แม้ความตั้งใจแนะนำสั่งสอนวิชาที่ไร้โทษเป็นต้น ก็รวมในข้อนี้ (สงคณ.ฎีกา ๑๗๓)

ยกตัวอย่าง เช่น ท่าน ถ้าไม่มีทิฏฐุชุกรม หรือสัมมาทัศนะ ก็จะเขวไปต่าง ๆ เช่น ให้เพื่อล่อหลอกเอาคนอื่นเป็นเหยื่อ หรือทำเพื่อผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้ามีสัมมาทัศนะ ก็จะให้เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยเมตตา ปลดเปลื้องทุกข์ของเขา ด้วยกรุณา ผูกพันในความเสียสละลดละกิเลส ทำจิตใจให้กว้างขวาง มองเห็นเหตุผลในการที่ควรต้องให้ว่า ด้วยการทำเหตุปัจจัยอย่างนี้ ชีวิตและสังคมจึงจะดำรงอยู่ดีงามมั่นคงได้ ฯลฯ

บุญกิริยาข้ออื่นทุกข้อ ก็ต้องมีทิฏฐุชุกรมประกอบด้วยทั้งนั้นจึงจะถูกต้องและเดินหน้าสู่คุณความดีที่สูงขึ้นไป สมกับที่ตรัสว่า “ศึกษาบุญ” และจึงจะเป็นมรรผล คือมีผลมาก ดังที่ท่านกล่าวว่า

**ทิฏฐุชุตฺตํ สหุเพลลํ นิยมลกุณฺณํ, ชฺหํ ทิ กิณฺณํ ปุณฺณํ
กโรนฺตสฺส ทิฏฺฐิยา ลุชฺฌาเวนฺน ตํ นพฺพลํ โหติ.**

(ที.อ.๓/๑๙๕; อิติ.อ.๒๓๕; สังคณี อ.๒๐๙)

แปลว่า: “ความเห็นที่ตรงถูกต้อง เป็นลักษณะที่กำหนด (ตัดสิน)

บุญกิริยาวัตถุทุกอย่าง เมื่อจะทำบุญอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม บุญนั้นจะมีผลมาก ก็เพราะความเห็นความเข้าใจถูกต้อง”

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็เขียน บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ รวมอยู่ในบุญกิริยาวัตถุที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ดังนี้

๑. ทาน การให้ เมื่อแผ่ แบ่งปัน เกื้อหนุนคนทุกข์ยาก สันติสนุนคนทำดี บำรุงพระสงฆ์ผู้ดำรงธรรม

- ๖) ปัตติทาน การให้ส่วนร่วมในบุญ เปิดโอกาสให้
เข้าร่วมบุญ
- ๗) ปัตตานุโมทนา การพลอยยินดีในส่วนบุญที่ผู้อื่น
แจ้งให้

๒. คีล การรักษาความประพฤติกาย วาจาและ
การงานอาชีพให้สุจริต ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อเวรภัย

- ๔) อปจายน ความประพฤติกุศล อ่อนโยน นบไหว้
ไม่แข็งกระด้าง หรือก้าวร้าวรุกราน
- ๕) ไวยาวัจจ์ การชวนชวาย ช่วยเหลือ รับใช้ บริการ
บำเพ็ญประโยชน์

๓. ภาวนา การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) และ
พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

- ๘) ธัมมัสสวนะ การเล่าเรียนสดับฟังคำแนะนำ
สั่งสอนชี้แจงอธิบายเกี่ยวกับหลักความจริง ความ
ถูกต้องดีงาม และวิชาการที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำ
ไปใช้หรือปฏิบัติเองก็ดี เพื่อเสริมความรู้ความ
สามารถที่จะไปแนะนำสั่งสอนผู้อื่นก็ดี
- ๙) ธรรมเทศนา การแสดงชี้แจงอธิบายแนะนำ
สั่งสอนให้ความรู้เกี่ยวกับหลักความจริง ความ
ถูกต้อง ดีงามและวิชาการที่เป็นประโยชน์ (จัดเข้า
ในทานก็ได้ ในฐานะธรรมทาน)
- ๑๐) ทิฏฐุชกรรม การทำความเห็นให้ตรง หมั่นสำรวจ

ตรวจสอบ แก้ไข จัดปรับ พัฒนาความคิดเห็น
ความเข้าใจในทุกสิ่งที่ทำ ให้ถูกต้อง ตรงตาม
ความหมายและความมุ่งหมาย เป็นต้น ให้เป็น
สัมมาทัศนะอยู่เสมอ

(ที.อ.๓/๒๔๖; สังคห.๒๙,๑๗๑)

ทำบุญให้ครบ ๑๐ แล้วตรวจสอบให้ครบ ๓

การแยกย่อยวิธีทำบุญจาก ๓ เป็น ๑๐ อย่าง ที่เรียกว่า
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ นี้ ช่วยให้เห็นขอบเขตความหมายของบุญกิริยาทั้ง
๓ นั้น กว้างขวางบริบูรณ์มากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ช่วยให้เห็นช่อง
ทางและทางเลือกที่จะทำบุญในสถานการณ์และโอกาสที่ต่าง ๆ
กัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในที่สุดก็ต้องพยายามทำให้ครบทุกอย่าง
ด้วยเหตุนี้ การแยกประเภทใหญ่เป็น ๓ อย่าง จึงจำเป็นสำหรับ
การตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของการทำบุญ

การทำบุญ ๓ อย่าง คือ ทาน ศีล ภาวนานั้น เป็นระบบที่
มีความสมบูรณ์ในตัว ทั้ง ๓ ข้อสัมพันธ์เป็นปัจจัยส่งเสริมกันและ
กัน และจะต้องปฏิบัติให้ครบทั้ง ๓ อย่าง เมื่อปฏิบัติถูกต้อง
ครบถ้วนก็จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้ถึงมามีความสุข พร้อมไปด้วย
กันกับชุมชนและสังคมที่ร่มเย็นมีสันติสุข

เมื่อมองอย่างหยาบ บุญกิริยา ๓ อย่าง เป็นการพัฒนา
ชีวิตและชุมชน ที่ก้าวต่อกันไปตามลำดับเป็น ๓ ขั้น แต่เมื่อมอง
เป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา บุญกิริยาทั้ง

สามนั้นเป็นกิจกรรมที่เราปฏิบัติไปพร้อมทั้งหมดในเวลาเดียวกัน
 เพื่อให้เห็นแนวปฏิบัติชัดเจนขึ้น ควรจะแสดงความหมาย
 ของบุญกิริยา ๓ อย่างนั้น อีกครั้งหนึ่ง ให้ละเอียดขึ้น ดังนี้

บุญกิริยา คือการทำบุญ ๓ ประเภทใหญ่ ได้แก่

๑. ทาน การให้ การแบ่งปัน การสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

๑) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เกื้อหนุนคนที่ยังช่วยตัวเอง
 ไม่ได้ คนตกทุกข์ ยากไร้ อนาคต หรือผู้ประสบภัย
 พิบัติ

๒) ให้เพื่อบูชาคุณ

- บำรุงเลี้ยงท่านผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะมารดา
 บิดา
- ยกย่องสนับสนุนผู้ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์
 เป็นการส่งเสริม หรือเชิดชูเป็นแบบอย่าง
- อุปถัมภ์พระสงฆ์ ให้มีกำลังปฏิบัติศาสนกิจ
 ดำรงธรรม เป็นหลักทางจิตใจและปัญญาให้
 แก่สังคม

๒. ศีล ความประพฤติสุจริต การมีกายวาจาที่ไม่เบียดเบียน
 ที่เกื้อกูล ไม่ก่อเวรภัย

- ๑) ตั้งอยู่ในวินัย รักษาศีล ๕-๘-๑๐-๒๒๗ เป็นต้น
 ตามสถานะของตน
- ๒) มีความเพียรประกอบการทำงานอาชีพของตนโดย
 สุจริต

- ๓) รู้จักใช้อินทรีย์ มีตา หู เป็นต้น ให้ดู ฟัง อย่างมีสติ ให้ได้แต่คุณประโยชน์และปัญญา
- ๔) บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ให้ได้คุณค่าที่แท้จริง*

๓. ภาวนา การพัฒนาภายใน

- ๑) พัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) ให้เจริญงอกงามด้วยคุณสมบัติที่ดีงามทั้งหลาย เป็นสุข สดใส เบิกบาน และสงบ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนถึงฌานชั้นต่างๆ
- ๒) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

- เห็นแจ้งความจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หยั่งถึงไตรลักษณ์ จนมีจิตใจเป็นอิสระไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยโลกธรรม

- การเรียนรู้ให้เข้าใจ และรู้จักมนสิการ เป็นต้น

ในการทำบุญ ๓ อย่างนี้ เราสามารถปฏิบัติหรือฝึกศึกษาพัฒนาไปพร้อมด้วยกันทั้ง ๓ อย่าง และทำได้ทุกแห่ง ไม่จำกัดสถานที่

ยกตัวอย่าง ผู้ที่ประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะทำ

* คีล ๔ ประเภทนี้ ท่านเน้นมากสำหรับพระภิกษุ มีชื่อเรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรคิล อาชีวกปาริสุทธิคิล อินทริยสังวรคิล และปัจจัยสันนิสิตคิล (หรือปัจจัยปฏิเสวนคิล)

งานอยู่ ตั้งใจว่าจะจัดสรรหรือปันเงินที่จะได้ส่วนหนึ่งไปช่วยเหลือคนเจ็บไข้ หรือมอบให้องค์กรการกุศล ก็เป็น**ทาน** (ชั้นบุพเจตนา) ตั้งใจทำงานของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับผู้ร่วมงาน เป็นต้น ก็เป็น**ศีล** พยายามฝึกใจของตนให้สงบ มีอะไรๆ หรือใครๆ กระทบกระทั้ง ก็ไม่หวั่นไหวด้วยความสะเทือนอารมณ์ ทำใจให้ว่าเร็งแจ่มใส ทำงานด้วยความหมั่นเพียร ด้วยสติมีสมาธิในงาน ก็เป็น**ภาวนา** (ด้านจิต) ทำงานนั้นด้วยความรู้คิด มีมนสิการ หาทางแก้ไขปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นต้น ก็เป็น**ภาวนา** (ด้านปัญญา)

ยิ่งกว่านั้น เมื่อได้เห็นประสบการณ์ เหตุการณ์ และผู้คนทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ หลากหลายอยู่รอบตัวแล้ว มองดูด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันถึงความจริงของโลกและชีวิต ถอนจิตใจให้พ้นขึ้นมาได้จากความรู้สึกที่ชอบใจและไม่ชอบใจ มนสิการถึงความ เป็นไปนั้นๆ ตามเหตุปัจจัย แล้ววางใจวางท่าทีต่อเหตุการณ์และบุคคลทั้งหลายได้ถูกต้อง มีจิตใจปลอดโปร่งโล่งเบา เบิกบานเป็นอิสระ ทำชีวิตให้มีดุลยภาพที่จะเดินหน้าไปในการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ก็เป็น**ภาวนา** (ด้านปัญญา) อีกเช่นกัน

ภาวนาด้านปัญญานั้น มีขอบเขตกว้างขวาง และเป็นแกนของการทำบุญทั้งหมด เพราะเป็นตัวแท้ของสิกขาหรือการศึกษาที่ตรัสไว้ว่า **“ศึกษาบุญ”**

เมื่อรู้จักคิด รู้จักพิจารณา ก็ทำให้จัดปรับและพัฒนาบุญที่เป็นคุณภาพชีวิต ทั้งระดับทาน ระดับศีล และระดับจิตให้ดี และ

ให้ได้ดุล พร้อมทั้งก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ ชีวิตจิตใจจะดีงามและเป็นอิสระ พร้อมไปด้วยกันกับการแผ่ขยายประโยชน์สุขของชุมชนที่ย้อนกลับมาเป็นลูปายะ คือเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคล

อาชีพการงานบางอย่าง เอื้อต่อภาวนามากเป็นพิเศษ เช่นอาชีพแพทย์ พยาบาล และผู้สื่อข่าว เป็นต้น นอกจากทำงานด้วยความคิดที่จะให้ประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ (ทาน) และด้วยความซื่อตรงต่อหลักการและวัตถุประสงค์ของวิชาชีพ (ศีล) พร้อมทั้งฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถ ความชำนาญและคุณสมบัติต่างๆ (ภาวนาด้านจิตและปัญญา) อย่างปกติแล้ว ก็มีโอกาสดำเนินพบเห็นผู้คน และเหตุการณ์ต่างๆ หลากหลาย ทั้งร้ายและดี เห็นความทุกข์ ความสุข และความผันผวนปรวนแปรต่างๆ ในชีวิตของคน และในสังคม ถ้าไม่ปล่อยให้ความชอบชัง และความรู้สึกกระทบกระทั่งตัวตน เข้ามาครอบงำใจ แต่มองด้วยท่าทีแห่งการเรียนรู้และมีโยนิโสมนสิการแล้ว จิตใจและปัญญาจะพัฒนามากมาย ทั้งด้านความเข้มแข็งมั่นคง ความมีคุณลักษณะ และความโปร่งโล่งเบิกบานเป็นอิสระ ซึ่งเป็นภาวนาที่มีคุณค่าสูงยิ่ง

ทาน ศีล ภาวนา คือระบบการพัฒนาชีวิต ที่ต้องครบองค์รวม

พูดอย่างสมัยใหม่ว่า ทาน ศีล ภาวนา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ต้องประสานกันทั้งระบบ คนจะเดินหน้าและตั้งหน้าเดินไปได้ด้วยดีในการพัฒนาด้านใด คือภาวนา ทั้งระดับจิตและปัญญา ก็ต่อเมื่อ ทาน และศีล มาจัดเตรียมสภาพ

แวดล้อมรอบตัวให้ปลอดภัยไปรังโล่งสบาย ไม่มีภัยอันตรายหรืออุปสรรคที่จะบีบคั้นกดดันขัดขวาง หรือแม้แต่หวาดระแวง

ทาน และศีลนั้น มาช่วยจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุและด้านสังคม ให้เอื้อหรือเกื้อหนุน เหมือนกวาดชำระทางที่จะเดินไป และเตรียมเสบียงไว้ให้พร้อม

แม้แต่ระหว่าง ทาน กับ ศีล ที่เป็นด้านภายนอกด้วยกัน ก็ต้องประสานและเอื้อต่อกัน เช่น ทาน ช่วยให้คนจำนวนไม่น้อย ไม่ต้องละเมิดศีล เพราะถูกความอดอยากขาดแคลนบีบคั้น หรือ เพราะหมดหนทางอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแห่งไมตรีที่เอื้อต่อการมีศีล

ส่วนศีล เช่นการตั้งใจประกอบอาชีพโดยสุจริต และไม่ดกหลุมอบายมุข ก็ช่วยให้คนมีอยู่มีกิน ไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกัน กับทั้งชีวิตที่ไม่มัวเมากับการเสเพลสุส่นตัว ก็ช่วยให้มีเวลาที่จะเอาใจใส่ทุกข์สุขของเพื่อนมนุษย์ และพร้อมที่จะนำเอาส่วนเกินออกมาแบ่งปันจุนเจือช่วยเหลือกัน

ภาวนาด้านจิต ก็จำเป็นหรือช่วยหนุนทานและศีล เช่น อย่างง่าย ๆ ถ้าไม่มีเมตตากรุณาอยู่ในใจ การให้ คือ ทาน ก็ตาม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ศีล ก็ตาม ก็จะเป็นการฝืนใจ ทำได้ยากเป็นทุกข์ และไม่เต็มที อีกทั้งไม่จริงจัง ไม่นั่นคงยั่งยืน แต่เมื่อมีเมตตากรุณา ก็ให้และไม่เบียดเบียนเขาด้วยความเต็มใจของตนเองพร้อมทั้งทำด้วยความสุข เสริมสร้างบรรยากาศแห่งไมตรี และเป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยความจริงใจที่ได้ผลจริง เพราะทำ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดมหารัชมังคลาจารย์ อ.เมือง จ.สงขลา เป็นภาพ
พระเวสสันดรชาดกหนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี

ด้วยใจที่อยากให้เขาเป็นสุข

เมตตาการุณย์ทำให้ท่านเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ระหว่างมนุษย์ในชาติที่เป็นจริง ทำให้เกิดภาวะที่แต่ละคนเต็มใจ
สละทรัพย์มาร่วมกันสร้างสรรค์โลกให้เป็นแดนแห่งความสุข ไร้
การเบียดเบียน เป็นบุญที่มีชีวิตชีวา ตรงตามหลักการแห่งการ
สร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

แต่ถ้าขาดภวนาด้านจิตใจ คนอาจให้ท่าน บริจาคทรัพย์
ด้วยความโลภ โดยหวังจากบุญที่เป็นตุ๊กตาอำนาจวิเศษอย่างหนึ่ง
ให้มาบันดาลโชคลาภความยิ่งใหญ่ สนองความปรารถนาที่มาก
ยิ่งขึ้น ๆ เนินทางหรือขาดล่อยออกไปจากชีวิตที่เป็นจริง

ภวนาด้านจิต จำเป็นต่อภวนาด้านปัญญา โดยเฉพาะ
ในการเสริมสร้างคุณสมบัติที่จะทำให้จิตนั้น “นุ่มนวล ควบแน่น”
พร้อมที่จะเป็นสนามปฏิบัติการของปัญญาอย่างได้ผล เริ่มแต่ให้มี
ความแก่กล้า แข็งแรง สุขุม หนักแน่น ใช้ความไตร่ตรองพิจารณา
ไม่ยอมต่อความยาก มีใจสงบแน่วแน่ด้วยสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่านว่าวุ่น
ซึ่งทำให้คิดพิจารณาได้ชัดเจนเป็นลำดับ มีความเด็ดเดี่ยวจริงจัง
มุ่งหน้าทะลุตลอด ที่ทำให้การคิดพิจารณาและความรู้ไม่จับจด
หรือเผลอ ๆ ผ่าน ๆ พร้อมทั้งมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ที่ทำให้ไม่
เกิดความกระด้างลำพอง ถือตน และถือวันในความรู้

ท้ายสุด และสำคัญที่สุด ก็คือ **ภวนาด้านปัญญา** ที่เป็น
ตัวชี้นำบอกทาง แก่ใจ จัดปรับ ทำให้ลงตัวพอดี ขยายขอบเขต
และให้อิสระภาพแก่ ท่าน ศิล และภวนาด้านจิต พร้อมทั้งพาท่าน

ศีล และ ภาวนานั้นเดินหน้าสู่ความสมบูรณ์

ถ้าขาดภาวนาด้านปัญญา ทาน แทนที่จะให้เกิดผลดี บางทีกลับก่อผลร้าย การให้อาเจเชวออกไปจากวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง อย่างน้อยก็ไม่พอดี ศีล ก็เช่นกัน จะพลาดจากวัตถุประสงค์ที่แท้ของศีล หรือปฏิบัติด้วยความถิอมั่น หลงมกย กลายเป็นลัทธิพตปรมาส

พัฒนาจิตใจ มีคุณใหญ่อันต์

แต่ถ้าขาดปัญญา อาจมีโทษมหันต์

โดยเฉพาะภาวนาด้านจิต ซึ่งมีคุณอนันต์ แต่ถ้าผิดพลาดเพราะขาดปัญญาก็กลายเป็นมีโทษมหันต์

ภาวนาทางจิตนั้น ด้านหนึ่งเป็นการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ที่เรียกว่าคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ศารวะ กตัญญูตเวทิตา อีกด้านหนึ่งเป็นการสร้างเสริมสมรรถภาพ คือ ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ เช่น วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน สติ และอีกด้านหนึ่งเป็นการชำระจิตใจให้ผ่องใส เบิกบาน ร่าเริง สดชื่น ผ่องใส มีสุขภาพจิตที่ดี

การพัฒนาคุณสมบัติทั้งหมดนี้ ต้องมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งเป็นศูนย์ประสาน และเป็นฐานรองรับ เหมือนจะจัดตั้ง วาง ทำงาน ประสาน ประกอบ ต่อเติม สิ่งต่างๆ มากมาย ขึ้นส่วนหรือองค์ประกอบทั้งหลาย และการทำงานนั้น จะต้องอาศัยแท่นหรือโต๊ะเป็นต้น ที่จะรองรับชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบเหล่านั้นไว้ และต้อง

เป็นที่มั่นคง เรียบ สงบ นิ่ง ไม่แกว่งไกวโยกโคลงโอนเอนเอียงไปเอียงมา องค์ประกอบเหล่านั้นจึงจะตั้งอยู่ได้ และจึงจะทำงานได้ผล คุณสมบัติของจิตที่วามนี้ คือ สมาธิ* จึงมักเรียกสมาธิ เป็นตัวแทนของการพัฒนาจิตนี้ทั้งหมด (คือเรียกสมาธิ แทน จิตตภาวนา)

อย่างไรก็ตาม ในที่สุด เรื่องของจิตใจทั้งหมดนี้ จะต้องได้รับการนำทางและปลดปล่อยให้เป็นอิสระด้วยปัญญา มิฉะนั้นภาวนาด้านจิต ก็อาจไหลเซวออกไปนอกทาง หรือไม่ก็ติดหลงหรือมงาย หรืออย่างน้อยที่สุดก็ตัน

ตัวสมาธิเอง ซึ่งมีคุณค่ามาก ทำให้จิตสงบมั่นคง แต่คนยังมีกิเลสที่ทำให้ติดเพลิน ก็มีความโน้มเอียงที่จะเฉื่อยชาเกียจคร้าน * ท่านจึงเตือนว่าต้องมีสติที่จะปลุกเร้าจิตขึ้นด้วยวิธีะ

บางคนไม่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาเจริญสมาธิไปไม่ถึงไหน ได้เห็นนิมิตเป็นภาพต่างๆ นำอัครรย์หลงเอาเป็นจริงเป็นจัง สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุธรรมขั้นนั้นขั้นนี้ แม้กระทั่งเข้าใจเอาว่าเป็นนิพพาน

ไม่ต้องพูดถึงคนทั่วไป แม้แต่ผู้ชำนาญชั้นครูอาจารย์ บางท่านเก่งในฉานสมาบัติ ข้าของมานาน จินจิตใจสงบอยู่เสมอ

* คือ ก็ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับ แต่เป็นที่รองรับตัวผู้ทำงาน เหมือนแผ่นดินหรือพื้นที่เหยียบยืนของบุคคลผู้ทำงาน ส่วนสมาธิ เป็นที่รองรับและรวมไว้ซึ่งสิ่งที่ถูกใช้ในการทำงาน

๙ พลวสมาธิ ปณ มนทวิริย สมาธิสุล โสชชปฏตดา โสชชั แปลว่า: คนที่สมาธิแรงแต่ความเพียรอ่อน ความเกียจคร้านย่อมครอบงำ เพราะสมาธิเข้าพวกกันได้กับ โสชชะ. (เช่น ที.อ. ๒/๔๐๓)

เหมือนดับกิเลสหมดแล้ว ก็สำคัญผิดว่าตนเป็นพระอรหันต์ แต่แท้จริงนั้นลึกลงไปกิเลสยังคงอยู่ แต่เพียงสงบไปด้วยกำลังสมาธิที่แก่กล้าเหมือนหนุ่ยที่ถูกศิลาทับไว้ (เช่น วิจารณ์ อ.๕๒๙; วิสุทธิ. ๓/๒๖๙) ท่านที่เป็นอย่างนี้ บางทียิ่งแก้ไขยาก เพราะมันใจในสิ่งที่หลงผิดโดยไม่รู้ตัว

นับประสาอะไรกับคนทั่วไป ผู้ไม่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ทางจิต พอมาประสบกับภาวะสุดตึ่มต่ำ ซาบซ่านชุ่มซาอย่างไม่เคยนึกฝัน ก็ทั้งสำคัญผิด และติดเพลิน ทั้งที่แท้จริงภาวะที่แสดงออกอย่างนั้น ก็เป็นเครื่องบอกอยู่ในตัวว่า นั่นคือ ไมใช่ มรรค ผล นิพพาน แต่เป็นเพียงอาการของจิตใจในบางขั้นตอนของการทำจิตตภาวนา

ภาวนาด้านจิต แม้ได้สมาธิประณีตเท่าไรๆ ไปได้ไกลที่สุด ก็คือฌานสมาบัติ และโลกียอภิปัญญา ซึ่งแก่กล้ามาก อย่างโยคีฤาษีที่มีตั้งแต่ก่อนพุทธกาล พอได้บรรลุลแล้ว ก็ตึ่มต่ำสุขสันต์อยู่กับการเล่นฌานกีฬา หรือไม่ก็วุ่นวายอยู่กับเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์กลายเป็นการปิดกั้นโอกาสของตนเอง ที่จะบรรลุอิสรภาพแห่งปัญญา

พูดโดยย่อ **ภาวนาด้านจิต** ต้องระวัง เพราะมีทางเขว จะกลายเป็นภาวนาเทียมได้ง่าย เนื่องจากมีประสบการณ์ทางจิตที่ดีมาล่อหรือหลอกให้ติดหรือเคล็ด โดยเฉพาะ

๑. ความรู้สึกวิเศษ อัศจรรย์ เหมือนจะมีพลังอำนาจยิ่งใหญ่

๒. ความรู้สึกว่าได้สัมผัสภาวะ หรือแดนเร้นลับ ที่คนสามัญไม่มีทางได้รู้จัก

๓. ได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่อย่างไม่เคยประสบ จำพวกนิมิตที่ทำให้หลงว่าเป็นจริง และหลงว่าบรรลุนั่น

๔. ความสุขที่ดื่มด่ำเอิบอาบซาบซ่าน หรือสงบลึกซึ้งอย่างไม่เคยมี

ด้วยเหตุนี้ โยคีฤๅษีดาบสในชมพูทวีปที่เก่งกล้ามากจึงมาติดเพลินและหยุดตันกันอยู่แถวนี้

จึงต้องระวังไม่ให้ใครพาเอาพระพุทธรูปกลับไปติดอยู่แค่ฤๅษีไพรเห่เหล่านั้น

เป็นอันว่า ถ้าปฏิบัติไป ได้เจออะไรดีทางจิต ต้องรีบคิดว่าเราอย่าติดอยู่แค่ฤๅษี

เรามีสิทธิเสพสัมผัส แต่อย่าติดอย่าหลง ต้องรู้ทัน และผ่านมันไป

จำไว้ว่า ภาวนาด้านจิตมีคุณยิ่งที่เกื้อหนุนปัญญา แต่ถ้าปฏิบัติผิด กลับยิ่งปิดกั้นปัญญา และพาหลงผิด กลายเป็นมิจฉาสมาธิ

สำหรับชาวบ้าน หลายคนมีทุกข์ ประสบปัญหาชีวิตหรือกิจการ พอมานำเพ็ญสมาธิแล้ว ใจสงบสบายก็เลยติดใจ พอเจอปัญหาอะไรหนักๆ หรือทุกข์มากๆ ก็ไปเข้าสมาธิ ไม่ชวนขยายที่จะเร่งแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป ตลอดจนไม่ใส่ใจภารกิจที่รับผิดชอบ

กลายเป็นการหลบทุกข์หนีปัญหา ทั้งปัญหาและทุกข์ให้ค้างคาหมักหมม เป็นปมที่จะก่อความยุ่งยากต่อไปภายหน้า หรือแก่คนอื่น อย่างนี้เรียกว่าเป็นการปฏิบัติผิด ถือว่าตกอยู่ในความประมาท ต้องเอาสมาธิมาเป็นฐานให้แก่การเพียรพยายามใช้ปัญญา จึงจะแก้ปัญหาดับทุกข์ได้จริง

ปัญญาเป็นยอดรวม ให้ทุกอย่างลงตัวได้ที่

ที่ว่าปัญญาปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ นั้น ให้ออกจากความจริงที่ง่าย ๆ ตามธรรมดาว่า คนเราเมื่อพบอะไรที่ไม่รู้ หรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เข้าใจ เมื่อไม่รู้ว่า สิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร ตนควรจะทำอะไรอย่างไร ก็เกิดความรู้สึกริษิตอัด ติดขัด บีบคั้น ทันทึ เรียกว่าเกิดทุกข์ หรือเป็นปัญหา แต่พอรู้ขึ้นมาว่า คืออะไร เป็นอย่างไร จะต้องทำอย่างไร ก็โปร่งโล่ง แก้ปัญหา ดับทุกข์ได้ หลุดพ้นไปทันที

ปัญญานั้นที่ระดับทุกข์แก้ปัญหาก็จริง สมาธิดับทุกข์จริงไม่ได้ สมาธิช่วยได้เพียงเหมือนพักเบรกไว้ก่อน พอให้ผ่อนคลาย แต่ถ้าพักเบรกแล้วมันวนอนเพลินปล่อยเวลาผ่านไป ไม่เอาเวลาพักเบรกและเรี่ยวแรงกำลังที่ได้จากการพักนั้นมาใช้เตรียมการต่อไป ไม่ได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหาก็อาจยิ่งซ้ำร้ายให้ปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น ทางที่ถูกจะต้องเอาสมาธิมาช่วยทำจิตใจให้สงบมั่นคง ที่จะให้ปัญญาทำงานอย่างได้ผล ดังที่เรียกว่า เอาสมาธิเป็นบาทแก้ปัญหาก็จริง

แม้แต่ในเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน ถ้าเราอยู่กับจิตใจที่พบเห็นสิ่งต่างๆ แล้ว ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง ก็ต้องเจอปัญหาเกิดทุกข์อยู่เรื่อยๆ วิธีการทางจิต ด้วยการสงบใจ สกตระงับไว้ ไม่ทำให้พันปัญหาได้จริง ได้แก้ผ่อนหรือพักไว้ ต้องเอาปัญญามาเป็นตัวถอนรากตัดขาด

ปัญญาสามารถเปลี่ยนสภาพจิตใหม่ หรือปลดปล่อยจิตให้หลุดพ้นไป เช่น เจอหน้าคนอื่น เขาเบิ่ง เราไม่ชอบใจ ก็โกรธ หรือเครียด เกิดทุกข์ เป็นปัญหา แต่พอมีโยนิโสมนสิการ ใช้ปัญญามองไปทางเหตุปัจจัย โดยตั้งข้อพิจารณาว่า เรามีปัญหาอะไร ไม่มีเงินใช้หรือถูกใครดูมา หรือทะเลาะกับแฟน มีอารมณ์ค้างจากบ้าน ฯลฯ ใจก็โล่ง หายโกรธ หายเครียด อาจจะเปลี่ยนเป็นสงสารเขามิกรุณาและช่วยหาทางแก้ปัญหาให้เขาด้วย

คนมักประทับใจกับภาวนาด้านจิต ติดอยู่ที่อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือไม่ก็ที่ความสุขอันลึกซึ้ง อย่างแรกก็เป็นจุดล่อให้เขวอย่างหลังก็ชวนให้ติดจม ดังได้กล่าวแล้วว่า สุขจากภาวนาด้านจิตจะเป็นไปในทางดูดดื่มดื่มด่ำ ชูชาซาบซ่าน หรือสงบซึ่ง ซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิตอย่างสูง แต่ชีวิตก็ต้องการเพียงชั่วคราวชั่วคราว ถ้าไม่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็จะเป็นภัย ทำให้ติดเพลินจมอยู่ ไม่ก้าวหน้าต่อไป และตกอยู่ในความประมาท

ขั้นสุดท้าย ชีวิตต้องการความสุขแห่งอิสรภาพของปัญญา ที่โปร่งโล่งสว่าง ด้วยความรู้เท่าทันถึงความเป็นจริง และวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย อันเป็นสุขแท้ที่ยั่งยืน

ในที่สุด ว่าโดยพื้นฐาน ปัญญาสำคัญที่สุด เพราะการทำบุญเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการทำ ความดีที่มีการฝึกตนไปด้วย กระบวนการพัฒนานี้จะดำเนินไป ได้ก็เพราะมีปัญญามาชี้นำ บอกทาง แก้ไข จัดปรับหรือปรับปรุง และทำให้เป็นอิสระ ดังกล่าวแล้ว

พูดให้เข้าใจอย่างง่าย ๆ ว่า

ทาน และ ศีล เป็นบุญระดับพฤติกรรม มาฝึกให้เรา เคลื่อนไหวทำในทางที่ดี แต่ยังอาจจะผินจิตจำใจหรือหวังผลบางอย่าง

ภาวนาด้านจิต โดยเฉพาะเมตตา มาช่วยให้ทำทานและ ศีลอย่างเต็มใจบริสุทธิ์ใจและได้ความสุข แต่ภาวนาด้านจิตนั้น ก้าวไปกับสมาริที่ทำให้สงบ นิ่ง ซึ่งอาจทำให้เฉื่อย ติด และเพลิน หลงได้

พอปัญญามามากและนำทางให้ ก็แก้ไขจัดปรับให้ทุก อย่างลงตัวพอดี ที่จะเดินหน้าไปถึงจุดหมาย

ขอให้ดูพุทธพจน์ ที่ตรัสในเรื่องอินทรีวัย ๕ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือนชั้นมียอด ... เมื่อใดเรายก ยอดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น กลอนเรือนก็จะตั้งได้ที มั่นคงได้ ... เมื่อ ยริยสาวกมีปัญญาแล้ว ศรัทธา...วิริยะ...สติ...สมาธิ อันเป็นธรรม ที่คล้อยตามปัญญานั้น ก็จะทรงตัวได้ที่”

(ส.ม.๑๙/๑๐๒๘-๙/๓๐๒)

ต้องไม่ขาดกิจกรรมเสริมปัญญา

พุทธศาสนาจึงจะมีชีวิตชีวา ไม่แห้งเฉา

เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่าปัญญาภาวนา คือการพัฒนาปัญญา เป็นข้อปฏิบัติสำคัญ เป็นยอดรวมของภาวนา ที่เป็นการพัฒนาคนทั้งระบบ ดังนั้นท่านจึงให้ความสำคัญแก่ **สวณะ** (การฟัง หรือสดับเล่าเรียน - บุญกิริยาข้อที่ ๘) และ **เทศนา** (การแสดงหรือชี้แจงอธิบาย - บุญกิริยาข้อที่ ๙) อย่างมาก เพื่อให้เราได้ประโยชน์จากกัลยาณมิตร ในการกันพลัด แก้อไข และก้าวต่อไปในการปฏิบัติทุกอย่าง จนถึงความรู้แจ้งสัมฤทธิ์ธรรม

ในวัดสมัยพุทธกาล และตามพระวินัย มีอาคารหลังหนึ่งที่เป็นส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า “อุปัฏฐานศาลา”^{*} เป็นศาลากลางวัดที่ภิกษุทั้งหลายจะได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จมาแสดงธรรม แต่ใช้สำหรับกิจกรรมหลายอย่าง เริ่มแต่เป็นหอฉัน (โภชนศาลา) ที่ใช้ประโยชน์ชั่วเวลาสั้นและใช้เป็นที่พักผ่อนทั่วไป (สันนิบาตศาลา) ทั้งเป็นที่พิจารณาวินิจฉัยเรื่องวินัย เป็นที่พุทธธรรม แสดงธรรม สันทนาธรรม คือทั้งธรรมกถา และธรรมสากัจจา อันเป็นการปฏิบัติตามหลักอปริหานิยธรรม (ธรรมที่จะทำให้เจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อม เช่น หมั่นประชุมกันเนื่องนิิตย์)

กิจกรรมหลักหรือการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ที่อุปัฏฐาน

^{*} มาจาก อุปัฏฐาน (การยืนหรือคอยอยู่ใกล้ๆ, การปรากฏตัว, การเฝ้า, การบำรุงดูแล) + ศาลา (ศาลา, หอ, โรง)

ศาลานี้ก็คือการพบปะสนทนาและแสดงธรรมกัน บางครั้งท่านจึงให้ความหมายของอุปัฏฐานศาลานี้ว่าเป็น “ธรรมสภา”^{๙๑} ดังมีเรื่องที่ถูกกล่าวถึงบ่อยๆ ในพระสูตรและอรรถกถาว่า พระสงฆ์กลับจากบิณฑบาตแล้ว หลังภัตตาหารนั่งประชุม แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมกัน พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ศาลานั้น ตอนเย็นๆ ค่ำๆ ภิกษุทั้งหลายสนทนากันค้างอยู่ ตรัสถาม ถ้าพูดให้กันฟังหรือสนทนากันเป็นประโยชน์ ก็ประทานสาธุการ ถ้าพูดจาในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ตรัสสอนแนะนำ

บางครั้งเสด็จไปถึง ภิกษุบางรูปกำลังอธิบายธรรมแก่ที่ประชุมก็จะทรงหยุดประทับยืนฟังรออยู่ข้างนอก จนจบเรื่องจึงทรงให้สัญญาณ แล้วเสด็จเข้าไป เคยมีบ้างที่ภิกษุบางท่านแสดงธรรมยาว พระองค์ประทับยืนฟังอยู่ข้างนอกรอจนอรุณขึ้นการที่ทรงปฏิบัติเช่นนี้ เพราะทรงเคารพธรรม” เช่นเดียวกับที่เมื่อทรงแสดงธรรมไม่ว่าแก่ใคร แม้แต่แก่คนขอทานหรือพรานนก ก็ทรงแสดงโดยเคารพคือทรงตั้งพระทัยพยายามให้เกิดประโยชน์แก่เขาจริง ๆ”

บางครั้ง พระพุทธเจ้าทรงมีเรื่องราวสำคัญที่จะทรงบอกแจ้งแก่พระสงฆ์ให้ทั่วถึง ก็ทรงมีพุทธบัญญัติให้มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา ดังเช่นที่เคยประชุมภิกษุหมดทุกรูปในเมืองราชคฤห์บ้าง ภิกษุทั้งหมดในเมืองเวสาลีบ้าง

^{๙๑} ดูความหมาย เช่นที่ วินย.อ.๒/๓๓๙, นิท.อ.๑/๑๙๔ ; อ.อ.๑๐๖; วินย. ภิกขา ๒/๒๗๗

^{๙๒} เช่นอย่างเรื่องใน อ.จ. นวก.๒๓/๒๐๔/๓๗๑

^{๙๓} ดู อ.จ.ปญจก. ๒๒/๙๙/๑๓๗

นอกจากประชุมพิจารณาปรึกษางานการ และมีกิจกรรมเสริมปัญญาภายในวัดแล้ว อุปัฏฐานศาลายังเป็นช่องทางสื่อสารกับชุมชนอื่น หรือกับสังคมใหญ่ภายนอกอีกด้วย ดังเช่นเป็นที่พระอาจารย์ตุกะมาพบพระในวัด เป็นต้น

ถ้าเทียบกับสภาพปัจจุบันจะเห็นว่า กิจกรรมหรือบุญกรรมหลักส่วนนี้ได้เลือนราง หรือแม้กระทั่งจางหายไปจากวิถีชีวิตและบรรยากาศในวัดวาอารามทั่วไปจำนวนมากหรือส่วนใหญ่ ถ้าจะให้พระพุทธศาสนาฟื้นคืนชีพขึ้นมาอย่างเป็นแก่นสาร ก็จะต้องพยายามจัดให้มีบุญกรรมแห่งศรัทธาและเทคนาในอุปัฏฐานศาลานี้กลับขึ้นมาอีกในรูปใดรูปหนึ่ง

สำหรับศฤงษณ์ นอกจากพิธีกรรมจากพระสงฆ์แล้ว นอกวัดก็จะต้องมีบุญกรรมทางปัญญา คือกิจกรรมที่แจ้งอธิบายสนทนาปรึกษาต่างๆ ที่เสริมปัญญาด้วย

ในชมพูทวีปสมัยโบราณ เมื่อมีการปกครองระบบคณาธิปไตย (ที่บางท่านเรียกว่าแบบสามัคคีธรรม) ซึ่งชนชั้นปกครองจำนวนมากบริหารงานร่วมกัน เช่น แคว้นวัชชี และแคว้นมัลละ เป็นต้น ในแคว้นเหล่านี้ มีศาลาว่าการแผ่นดินอยู่กลางเมือง เรียกว่า สันตาคาร (หรือสันฐาคาร) หรือสันตาคารศาลา

เมื่อมีกิจการงานเมืองเกิดขึ้น ราชาทันหมดจะต้องมาประชุมปรึกษาพิจารณาและวินิจฉัยร่วมกัน ขาดคนเดียวยังไม่ได้ ถ้าไม่อาจมาร่วมประชุมต้องมอบฉันทะ

ไม่ว่าจะเป็นการสงคราม เช่น จะจัดเตรียมกำลังช้าง ม้า

รถเท่าไร เตรียมเสบียงอย่างไร หรือการบำรุงบ้านเมือง เช่น จะเริ่มการไถ หว่าน ไถ่นหรือยัง หรือจะต้อนรับแขกเมืองอย่างไร ตลอดจนเรื่องราวที่ดิงามเป็นประโยชน์แก่ประชาชนหรือแก่สังคม โดยทั่วไป เช่น เรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดังที่มัลล-กษัตริย์ใช้สันดาการเป็นที่จัดพิธีบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าหลังพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ พุทธสัน ๆ ว่า ไม่ว่าจะมหาราชกุลกิจ หรือ โลกัตถจริยา ก็มาร่วมกันประชุมพิจารณา มีมติร่วมกัน

นอกจากใช้เป็นที่พักพิงการแผ่นดินแล้ว ก็เป็นศาลาประชาคมของราษฎรทั้งหลายด้วย แม้ในแคว้นที่เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบเอกราชหรือราชาธิปไตย ไม่ใช่สันดาการ หรือ สันฐาการ ในการบริหารงานแผ่นดินแล้ว เช่นที่เมืองราชคฤห์ และสาวัตถี ก็ยังมีสันดาการเป็นที่มาพบปะชุมนุมกันของประชาชน เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และจัดหรือมีกิจกรรม โดยเฉพาะการสนทนาถกเถียงปัญหาต่าง ๆ* เช่น เรื่อง ทศกรรฐ์ลักพานางสีดา (รามายณะ) เรื่องอะไรแน่มเป็นมงคล (ที่มาส่วนหนึ่งของมงคลสูตร) เรื่องพุทธลักษณะ ฯลฯ

แม้แต่นักทำบุญ หรือนักกิจกรรมบุญกลุ่มเพื่อนมฆมาณพ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ ก็ยังใช้ที่กลางบ้าน หรือสถานที่ตามธรรมชาติประชุมปรึกษานาหรือการงานที่ร่วมกันทำ พร้อมทั้งหาและให้ความรู้แก่กัน

เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้นอย่างในปัจจุบัน ถ้ามีศาลาหมู่บ้าน

* ผู้สนใจอาจดู ม.อ.๓/๑๓; ส.อ.๓/๑๐๒; ขง.อ.๓/๒๒๙ ฯลฯ

หรือสันตาคาร/สันฐาคาร ทำนองนี้ เป็นที่ประกอบบุญกรรม ในการประชุมปรึกษาหารือกิจการ และจัดกิจกรรมเสริมปัญญา รวมทั้งเป็นที่สื่อสารสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ร่วมมือกับคนต่างชุมชน ตลอดจนสังคมใหญ่ภายนอก ก็จะเป็นทางแห่งความเจริญงอกงามของชุมชนได้เป็นอย่างดี*

ที่ยกเรื่องเก่ามาพูดนี้ ก็เพื่อทบทวนให้เห็นและได้คิดที่ว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การพัฒนาปัญญา และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาภาวนานั้น ด้วยระบบชุมชนกัลยาณมิตร ที่ร่วมกันและเอื้อต่อกัน ในการพาให้ทั้งตนเองและชุมชนก้าวไปด้วยกันในความเจริญงอกงาม บรรลุประโยชน์สุข

ชุมชนชาวพุทธยุคปัจจุบัน ไม่ควรจะปล่อยตัวเสื่อมถอย ขบเซาเมื่อรู้ตัวมองเห็นความห่างเหินและความคับแคบคลาดเคลื่อนในเรื่องการทำบุญ โดยเฉพาะระดับปัญญาภาวนานี้แล้ว ก็ควรจะมีรื้อฟื้นกิจกรรมเสริมปัญญาตามคติเดิมนี้นี้ขึ้นมาจัดทำ ให้ได้สาระสำคัญ คือการประชุมปรึกษาทำกิจกรรมร่วมกัน และการ

* คนไทยเวลานี้ ไม่ว่าชาวบ้านหรือชาวเมือง ถูกมองว่าเป็นคนที่เห็นแก่สนุกสนานบันเทิง ถ้ามีศาลาหรืออาคารสำหรับกิจกรรมส่วนรวม ก็จะคิดถึง การสังสรรค์บันเทิงก่อนอื่น คิดแต่จะชุมนุมกันเล่นสนุก เสพสุรา ตลอดจน การพนัน ถ้าเป็นกันอยู่อย่างนี้ชีวิตและสังคมจะเอาดีไม่ได้

ถ้าจะเป็นชาวพุทธกันให้สมชื่อ ชุมชนจะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็ง และเดินหน้าในบุญให้ได้ เช่น ถ้าสร้างสันตาคารหรืออุปัฏฐานศาลาขึ้นมา ก็ชวนกันตั้งดีกว่าสุรายาเสพติด การพนัน จะขึ้นศาลาหรืออาคารนี้ไม่ได้ และจะต้องเน้นกิจกรรมสังสรรค์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต จิตใจและปัญญา

ถ้ายังอ่อนแอ เรวาน หรือไม่มั่นใจ ก็อาจจะใช้ศาลาวัดเป็นที่เริ่มต้นกิจกรรมของชุมชนไปก่อน และต้องรักษากติกาข้างต้นนั้นให้ได้

เสริมเพิ่มพูนปัญญา ให้ความเจริญหรือพัฒนาในบุญปรากฏผล
ชัดเจนออกมาในชีวิตที่เป็นจริง

“บุญ” กับ “ภัย” หมั่นเทียบกันไว้

ความเข้าใจจะได้ไม่ถอยหลังลงหลุมพราหมณ์

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนใหม่ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพเดิม หรือภูมิหลังแห่งลัทธิศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือคัดค้าน เพราะฉะนั้นจึงควรทบทวนเทียบความแตกต่างไว้เสมอๆ ทั้งเพื่อความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน และเพื่อไม่ให้ถอยกลับไปตกหลุมของลัทธิศาสนาเก่า จึงขอย้อนกลับไปทบทวนความต่างนั้นอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อพระพุทธเจ้าเข้าประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองราชคฤห์ นครหลวงของแคว้นมคธ ก็ทรงเริ่มล้มเลิกการบูชาอัญญัตนที่ชฎิล ๑๐๐๐ คน มีอุรุเวลกัสสป เป็นต้น ผู้เป็นหลักใจของชาวเมืองราชคฤห์ ได้ละเลิกทั้งความนิยมอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการบูชาไฟ มาขอบรรพชาอุปสมบทตามเสด็จพระพุทธเจ้า

ณ มหาสมณคัมภีร์ มีพระเจ้าพิมพิสารมคธราชเป็นประธานที่รอสดับธรรมกถาของพระพุทธเจ้า ในเมืองราชคฤห์ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า

“ดูกรท่านผู้เป็นชาวถิ่นอุรุเวลา เป็นอาจารย์สอนเหล่าชฎิลทั้งหลาย ผู้ฝ่ายมอมเพราะการบำเพ็ญพรต ท่านมองเห็นเหตุผลอะไร จึงได้ละทิ้งไฟ (บูชาอัญญ) เสีย?”

พระอุรวลภัสสร อดีตหัวหน้านักบวชชฎิลผู้บูชาไฟ ได้ประกาศสารภาพต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าว่า

“การบูชาัญญทั้งหลาย ย่อมหมายถึงไผ่ปรารถนาซึ่งประคากรม
ทั้งรูป เสียง รส และอิสตรี ข้าพระองค์ทราบแล้วว่า สิ่ง
ปรารถนาอย่างนี้เป็นมลทินในชีวิต จึงมิได้ติดใจในการเช่นสรวง
บูชา”

(วินย.๔/๕๗/๖๖)

คำสอนคัดค้านและแนะนำให้เลิกบูชาัญญ มีในพระไตร
ปิฎกอีกมากมาย ขอยกมาอีกแห่งหนึ่ง เป็นคำตรัสของพระเจ้า
เนมิราชโพธิสัตว์ว่า

“ราชา กษัตริย์ และพราหมณ์ทั้งหลายจำนวนมากมาย บูชาัญญกันแล้ว
ต่าง ๆ หลากหลาย ก็ไม่ล่วงพ้นภาวะที่ต้องจากโลกนี้ไป” ...ข้าพเจ้าน้อมไหว
อย่างไม่จำกัดเวลา ต่อบุคคลผู้ประพฤติตรงตามธรรม ไม่ว่าจะมิชชาติตระกูลหรือ
ไม่ เพราะว่ามีคุณมนุษย์มีกรรมเป็นเน่าพันธุ์ คนทุกวรรณะ เมื่อไม่ตั้งอยู่ในธรรม
ย่อมคว่ำลงสู่ธรณ คนทุกวรรณะ ประพฤติธรรมอันอุดมแล้ว ก็ย่อมบริสุทธิ
(เหมือนกัน)”

(จุ.ทว. ๒๘/๕๒๗/๑๙๙; ๕๓๐/๒๐๐)

คนทั้งหลายทั่วไป ปรารถนาความสุข ทรัพย์ อำนาจ ความ
ยิ่งใหญ่ และการเกิดในสวรรค์ พราหมณ์สนองความปรารถนา
ของคนเหล่านั้น โดยให้บูชาัญญ คนที่มีหรือได้กามสมบัติ มีทรัพย์
อำนาจและความยิ่งใหญ่อยู่แล้ว ก็ยิ่งปรารถนาสิ่งเหล่านั้นยิ่งๆ
ขึ้นไปอีก พราหมณ์ก็สนองด้วยการให้ประกอบพิธีบูชาัญญที่

* “เปตคต” อรรถกถาว่า หมายถึง การว่ายนอนอยู่ในกามภพ

ใหญ่โตโอฬารยิ่งขึ้น ๆ ดังเช่น อัศวเมธ อย่างที่เคยกล่าวถึงแล้ว ตลอดจน สรรพเมธ (เผ้าครบทุกอย่างบูชาัญญ รวมทั้งมนุษย์)

กล่าวโดยย่อ เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไป คำสอนใหม่ของพระพุทธเจ้า ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิดและวิถีชีวิตของประชาชน ที่ต่างออกไปจากความเชื่อเก่า ในศาสนาพราหมณ์ โดยแยกเป็น ๒ ส่วน

๑. ในแง่จุดหมาย ยอมรับความต้องการของมนุษย์ แต่ให้ขัดเกลาก่อนจะดำเนินไปจนเปลี่ยนใหม่ได้ โดยอาจแยกเป็น ๒ ระดับ

๑) ยังปรารถนากามสุข ทรัพย์ ยศ สรรค์ เป็นผลตอบแทน แต่ให้ใส่ใจประโยชน์สุขของชีวิตและชุมชนในปัจจุบันไปพร้อมกันด้วย (-กรณีทั่วไป)

๒) ละผลตอบแทนที่สนองความเห็นแก่ตนโดยสิ้นเชิง มุ่งนิพพาน เพื่อวิมุตติ วิสุทธิ สันติ และอิสรภาพที่แท้จริง* ซึ่งทำให้พร้อมที่จะบำเพ็ญกิจ เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน และคนทั้งโลก (เช่นเรื่อง ขฎิลที่กล่าวแล้ว)

* ต่อมายุคหลังพุทธกาล พราหมณ์ปรับปรุงหลักการของตนอย่างทีกลายเป็นฮินดู และหันไปเน้นที่คำสอนพร้อมทั้งข้อปฏิบัติแบบสละโลกด้วย กลายเป็นแนวใหม่ใหม่ ดังที่ได้เพิ่ม "สันยาสี" [นักบวชเร่ร่อน ที่สละทุกอย่างเพื่อมุ่งต่อโมกษะ] เข้าเป็นอาศรมสุดท้ายในหลัก อาศรม ๔ (แต่ก่อนเน้น เข้าใจกันว่า พราหมณ์มีหลักอาศรม ๔ มาก่อนพุทธกาล แต่ปัจจุบันนี้ เป็นที่รู้และยอมรับกันแล้วว่า พราหมณ์ยุคฮินดูได้เพิ่ม "สันยาสี" ขึ้นมาภายหลังด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ดังที่แม้แต่สวามีเวกานันทะ นักบวชฮินดูคนสำคัญแห่งยุคปัจจุบัน ก็ได้ยอมรับ ดู Lalmani Joshi, Studies in the Buddhistic Culture of India (Delhi: Motilal Banarsidass, 1987), pp 340, 348, 367]

๒. ในแง่วิธีการ เน้นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการพัฒนาชีวิตของตนเอง เริ่มแต่ให้เลิกการบูชาัญญโดยสิ้นเชิง (ถ้าใครยังเคยชินติดในการบูชาัญญ ก็ให้เปลี่ยนวิธีบูชาัญญ จากการทำลายชีวิตสังเวทเทพเจ้า มาเป็นการบำเพ็ญทานบำรุงเลี้ยงชีวิตของคนและสัตว์ทั่วไป)* โดยให้เปลี่ยนจาก **อัญกรรม** มาเป็น **บุญกรรม** และก็จะแยกได้ ๒ ระดับ เช่นกัน

- ๑) การทำบุญ/บุญกิริยา/บุญกรรมทั่วๆ ไป คือ ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ที่ยังปรารถนาภามและภพ (เรียกรวมๆ ว่า โอปธิกบุญ)
- ๒) การฝึกศึกษาพัฒนาคน ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ในระบบไตรสิกขาที่สมบูรณ์ เพื่อดำเนินอริยมรรคอย่างบริสุทธิ์ สละกามและภพสิ้นเชิง (ยอมให้เรียกเป็นบุญว่า นิรูปธิบุญ หรืออนุปธิกบุญ หรือโลกุตตรบุญ)

บางทีพราหมณ์ก็ใช้คำว่า บุญ แต่ความหมายต่างกัน อาจพูดง่าย ๆ ว่า พราหมณ์ว่า บูชาัญญแล้วจะได้บุญ แต่พุทธว่า ต้องทำบุญ จึงจะได้บุญ (ถ้าบูชาัญญ ก็กลายเป็นบาป) บุญของพราหมณ์เป็นอำนาจวิเศษที่เกิดจากการทำให้เทพเจ้าโปรดปราน แต่บุญของพุทธเป็นคุณสมบัติพิเศษของชีวิตที่เกิดจากการทำเหตุปัจจัยซึ่งเป็นอำนาจในตัวของธรรมชาติ

* ตัวอย่างเช่น กฎพันธุสูตร, ที.สิ. ๙/๑๙๙-๒๓๘/๑๖๒-๑๙๑ ; มามสูตติร, ขุ.สุ. ๒๕/๓๖๑/๔๒๐

ถ้าพระไม่สอนหลักการทำบุญให้ตรงไว้ ไม่เข้าคนไทยคงหันไปบูชายักษ์

อาจสรุปข้อแตกต่างระหว่าง ยัญกรรมของพราหมณ์ กับ บุญกรรมของพระพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (การที่เขียนไว้นี้ มิใช่เพียงพอเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างการทำบุญกับการบูชายักษ์ที่มีการฆ่าสัตว์ หรือฆ่าคนบูชาเทพเจ้าเท่านั้น แต่พึงมองยัญกรรมในความหมายที่กว้าง คือการกระทำที่มีลักษณะเป็นการอ้อนวอนขอผลจากอำนาจลบล้างบาปโดยทั่วไป)

๑. ในแง่จุดหมาย

- พราหมณ์สนับสนุนให้ปรารณากาม ทรัพย์ อำนาจความยิ่งใหญ่ ที่เป็นผลตอบแทนส่วนตัวอย่างเต็มที่ แม้ต้องเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น^๙
- พุทธศาสนายอมให้ปรารณากามเป็นต้นนั้น แต่ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะให้คำนึงถึงประโยชน์สุขแห่งชีวิตของตนและของชุมชนไปด้วยพร้อมกัน (หลักไม่เบียดเบียนตน - ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, หลักอัตตัตถะ/ประโยชน์ตน - ประัตถะ/ประโยชน์ผู้อื่น คู่กันไป)

^๙ ที่ว่านี้ มิใช่หมายความว่า พราหมณ์จะมีแต่ความชั่วร้าย ไม่มีคำสอนให้ทำความดี ศาสนาพราหมณ์ก็มีคำสอนให้ทำความดี แต่จำกัดอยู่ในหมู่ชนร่วมวรรณะ หรือมุ่งความดีงามสำหรับสังคมของพวกเขา โดยเฉพาะมีการปฏิบัติที่โหดร้ายทารุณต่อคนวรรณะต่ำเป็นอย่างมาก

๒. ในแง่หลักการ

- พรหมมณเฑียรว่า ทุกสิ่งอยู่ภายใต้อำนาจของ เทพเจ้าที่จะจัดสรรบันดาล ไม่ว่าชีวิตหรือสังคมก็ต้องขึ้นต่อเทพประสงค์ **ความโปรดปรานของเทพเจ้าเป็นตัวกำหนด** มนุษย์จึงต้องเช่นสรวงบูชาัญญ เพื่อเอาอกเอาใจเทพเจ้าให้บันดาลผลที่ปรารถนา
- พุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรมดา คือกฎธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ชีวิตของบุคคลจะ ทราบหรือประเสริฐ (ม.ญ.๑๔/๕๘๑/๓๗๖) โลก คือสังคมมนุษย์จะเป็นไปอย่างไร (ม.ม.๑๓/๗๐๗/๖๔๘) ก็อยู่ที่มนุษย์สร้างสรรค์ปรุงแต่ง ด้วยกรรม คือเจตจำนงที่แสดงออกเป็นการกระทำต่าง ๆ **เจตจำนงของมนุษย์พร้อมด้วยกฎธรรมชาติเป็นตัวกำหนด** มนุษย์จึงต้องทำความดีเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมที่ดี

๓. ในแง่วิธีการ

- พรหมมณเฑียรสอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วยการบูชาัญญ หรือัญญกรรม คือ เช่นสรวงอ่อนหวานต่อเทพเจ้าซึ่งแยกประเภทเป็นัญญพิธีต่าง ๆ มากมาย
- พุทธศาสนาสอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วยการทำบุญ หรือบุญกรรม คือการกระทำความดีที่แยกประเภทเป็น ทาน ศีล ภาวนา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดคงคาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี เป็นภาพ
ตอนหนึ่งในจุลปทุมชาดก ตอนที่พระอนุชาของพระปทุมกุมารฆ่าพระชายาของ
พระองค์เพื่อเป็นอาหาร เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการบูชายัญ ตามหลักของ
ศาสนาพราหมณ์

๔. ในแง่ลักษณะที่ปรากฏ

- **อัยกรรมของพราหมณ์นั้น** เป็นพิธีกรรม เพื่อติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้า โดยต้องอาศัยพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี* มุ่งที่ความพอใจโปรดปรานของเทพเจ้า ฉะนั้น โดยทั่วไปจึงต้องพยายามทำให้ใหญ่โตโอ้อ่า มีการตระเตรียมมาก ใช้เงินทองมหาศาล (มหาวิมภาะ)
- **การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา** เป็นการกระทำตามหลักเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ คือหลักกรรม มุ่งใช้ชีวิตให้มีคุณสมบัติต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น เรื่องของการฝึกศึกษาพัฒนาตน ด้วยการทำความดีให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและชุมชน เป็นเรื่องของกิจกรรมในชีวิตจริง ความสำคัญอยู่ที่เจตนาและคุณสมบัติของการกระทำนั้นเอง เช่น ความยิ่งใหญ่ของจิตใจที่เสียสละ จึงไม่ต้องเตรียม

* คำประกอบพิธีที่มอบให้แก่พราหมณ์ เรียกว่า “ทักษิณา” (บาลี - ทักขิณา) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เปลี่ยนมาเป็นคำเรียกทานที่ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยศรัทธา เชื่อกรรม “ภิกษุสงฆ์เป็นทักษิณเอย (ผู้ควรแก่ทักษิณา) เพราะชักนำชาวบ้านในกัลยาณธรรมทั้งหลาย” (ที.ธ. ๓/๒๔๑) ไม่ใช่เพราะมาประกอบพิธีให้

การมากมายให้ใหญ่โตโอฬาร (นิรารัมภะ)*

ภู่วัดให้กลับเป็นนาบุญ ก็จะมีทุนสร้างชุมชนที่ดี

ข้อที่ต้องย้ำไว้เป็นพิเศษ ก็คือ หลักความสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกัน และความเจริญงอกงามไปด้วยกัน ระหว่างบุคคลกับชุมชน หรือระหว่างชีวิตกับสังคม

ด้วยทาน และศีล ซึ่งรวมทั้งสัมาอาชีวะและไวยาวัจจ์ หรือพยาวัจจ์ บุคคลก็จะช่วยกันสร้างสรรค์ชุมชนให้อยู่ดี มีความเจริญงอกงามมั่นคง และเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความเจริญงอกงามและประโยชน์สุขของทุกคน

ด้วยภาวนาทั้งด้านจิตและด้านปัญญา แต่ละคนก็จะทำชีวิตของตนให้ดีงาม มีความสุขความเจริญ เป็นชีวิตที่ประณีต

* ในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีบ้างเพียงเป็นส่วนประกอบเพื่อเป็นเครื่องนัดหมาย สร้างความพิภักดิ์พร้อม ช่วยสื่อสาร และให้มีแบบแผนทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องฝึกวินัย แต่ต่อมามีแนวโน้มที่จะเน้นหรือนิยมพิธีกรรมมากขึ้น จนพิธีกรรมตามแบบพราหมณ์ก็เฟื่องขึ้นมา ฉะนั้น จะต้องไม่ประมาท ต้องระวังไม่ให้กลายเป็นว่า มีแต่เครื่องปรุงรสหาเนื้อหรือสาระไม่ได้

ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องทาน พระพุทธเจ้าทรงเน้นสัปปริสทาน (การให้อย่างสัตบุรุษ) ให้ให้ของสะอาด ประณีต สมควร ด้วยศรัทธา โดยเคารพ ถูกเวลา ด้วยพิจารณาโดยมีจิตผ่องใส เป็นต้น ไม่กล่าวถึงพิธีกรรม (ดู ม.อ.๑๔/๑๕๑/๑๑๔; อ.ป.ญจก.๒๒/๑๔๗๘/๑๗๒; อ.อ.ญจก.๒๓/๑๒๗/๒๔๔; อ.นวก.๒๓/๒๔๘๔/๔๐๕)

ประเสริฐ เข้าถึงประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป* พร้อมทั้งเป็นผู้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนร่วมชุมชนและเป็นผู้นำชุมชนได้อย่างดี

ทุกคนรับผิดชอบต่อชีวิตของตน และทุกคนอยู่ในชุมชน ทุกคนเมื่อเป็นพุทธศาสนิกชนก็ควรปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างน้อยก็ให้ชีวิตและชุมชนของตนเป็นเครื่องพิสูจน์ความเป็นชาวพุทธ ด้วยการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้

ถ้าชาวพุทธทำชีวิตและชุมชนของตนให้เป็นผลพิสูจน์ของการทำบุญไม่ได้ จะเรียกสังคมไทยว่าเป็นสังคมพุทธได้อย่างไร

โดยเฉพาะองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่สำคัญของชุมชน ที่รู้กันสืบมาว่า เป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ก็คือ วัด จะต้องหันมาทบทวนและเสริมย้ำจิตสำนึกกันให้จริงจังหนักแน่นว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยขึ้นมา และจะคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยอยู่ต่อไป ก็เพราะเป็นนาบุญของชุมชน

พระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือวัดกับชุมชน จะต้องหันมาทบทวนตรวจสอบความสัมพันธ์ต่อกันให้อุดมสมบูรณ์ตามพุทธโอวาททั้งหลักอามิสทาน-ธรรมทาน และข้อปฏิบัติในทศ ๖

ขณะที่ชาวบ้านอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ โดยตั้งจิตกุศล มุ่งหมายใจจะทำวัดให้ดีเป็นแหล่งแห่งบุญ และเปิดประตู

* หมายถึง อัตตะ ๓ คือ ประโยชน์ที่ตาเห็น (ทิฐฐัมมิกัตตะ) ประโยชน์เลยตาเห็น (สัมปรายิกัตตะ) และประโยชน์สูงสุด (ปรมัตตะ) พร้อมทั้งอัตตะอีก ๓ คือ ประโยชน์ตน (อัตตัตตะ) ประโยชน์ผู้อื่น (ปริตตะ) และประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (อุภยัตตะ)

ทั้งประตูบ้านและประตูใจ ที่จะรับพระธรรมคำสอน พระสงฆ์ก็ตั้งใจ “อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม” คิดหวังให้ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่กันดีมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน และใส่ใจให้ความรู้ แนะนำสั่งสอนพ่อบ้านแม่เรือนและลูกหลานของเขา ให้เจริญงอกงามในบุญที่จะทำชีวิตให้ดี มีความสัมพันธ์อันเกื้อกูล แต่ไม่เลยเกิดไปจนกลายเป็นคลุกคลี

พระภิกษุสามเณรในวัดของชุมชน จะต้องอุทิศตนให้แก่การศึกษาพัฒนาตนในไตรสิกขา พร้อมกับมีความสามารถและเอาใจใส่ที่จะชักจูงแนะนำชาวบ้านให้เจริญพัฒนาในบุญกิริยาทั้ง ๓ อย่างสมบูรณ์ตามความหมาย ให้ชาวบ้านมีศีล ๕ เว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียรประกอบกรงานอาชีพ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันทำห้องดินให้น่าอยู่เป็นรมณีย์ สร้างสรรค์ชีวิตและชุมชนของตนด้วยความร่วมแรงร่วมใจ **ให้ชุมชนรื่นรมย์สามัคคี และให้ชีวิตดีงามมีความสุข**

ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็จะทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเป็นนาบุญอย่างดี ซึ่งเป็นแหล่งที่บุญจะเจริญงอกงามแผ่ขยายประโยชน์สุขแก่ชุมชนและประชาชนได้สมจริง

ถ้าเราช่วยกันทำให้ **พระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน** อย่างนี้ได้ สังคมไทยก็จะชื่อว่ารู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ พระพุทธศาสนาก็จะชื่อว่าอำนวยความสะดวกแก่พหุชนสมความมุ่งหมาย วัดก็จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ต่อไป และอย่างนี้จึงจะเป็นความเจริญมั่นคงที่แท้ของพระพุทธ-

ศาสนา

พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อวัดเป็นนาบุญที่แท้ของชุมชน ความยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่บุญซึ่งเกิดมีคุณค่าส่งผลเป็นความสุขความเจริญงอกงามแก่ชีวิตและชุมชนหน่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่แผ่กระจายทั่วแผ่นดินไทย หาใช่อยู่ที่ความใหญ่โตโอ้อำของวัดวาหรือรูปแบบใดๆ ไม่

ถ้าคนไทยไม่สามารถฟื้นฟูชีวิตและชุมชนขึ้นในบุญอย่างที่กำลังข้างต้น ถึงจะจัดตั้งวัดวาและรูปแบบอะไรที่ยิ่งใหญ่ตระการตาขึ้นมาเท่าใด ก็จะไม่อาจรักษาพระพุทธศาสนาและดำรงสังคมไทยให้ยืนยงอยู่ได้

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดดาวดึงษาราม บางกอกน้อย กรุงเทพฯ เป็นภาพตอนหนึ่งในมโหสถชาดก ตอนที่พระเจ้าจุลนิพนธ์มหัตต์ พร้อมด้วยเหล่ากษัตริย์ ร้อยเอ็ดเมือง ยกทัพมารุกรานเมืองมิติลา แต่ด้วยพระปัญญาของมโหสถ จึงรอดพ้นจากการรุกรานในครั้งนั้นมาได้ ปัญญาเป็นผลที่เกิดจากการฝึกอบรมภาวนา อันเป็นหนึ่งในการทำบุญทางพระพุทธศาสนา

เมตตาภาวนา - อหิงสา บุญ เพื่อสร้างโลก

มนุษย์ก็เป็นพรหมสร้างสรรค์โลกได้

ไม่ต้องรอให้พระพรหมมาเสกสรรปั้นแต่ง

ในบรรดาบุญทั้งหลายทั้งปวง มีบุญอยู่อย่างหนึ่งที่พระ
พุทธศาสนาถือเป็นบุญที่สูงมาก และเน้นเป็นพิเศษคือ เมตตา

วงการศาสนาและการเมืองระหว่างประเทศ ถือกันและ
ยกย่องว่า หลักอหิงสา ที่ฝรั่งแปลกันว่า nonviolence มาจากคำ
สอนในพระพุทธศาสนาและศาสนาเซน

หลักอหิงสานี้ปรากฏเด่นขึ้นมา เมื่อมหาตมคานธีนำมาใช้
ในการดำเนินงานเพื่อกู้อิสรภาพของอินเดีย และเป็นหลักการที่
วงการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังนำมาใช้เป็น
อุดมการณ์กันอยู่เรื่อยมา เช่น ขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมือง
ของมาร์ติน ลูเธอร์ คิงในสหรัฐอเมริกา และการเรียกร้องสันติภาพ
ของทะเล ลามะ ประมุขแห่งชนชาวทิเบต ที่จาริกไปทั่วโลก โดย
เฉพาะในประเทศตะวันตก

คำฝรั่งอีกคำหนึ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน คือ pacifism
ซึ่งแปลได้ว่า “สันตินิยม” คำরাใหญ่ของฝรั่งชุดหนึ่งถึงกับเขียนว่า
“ขบวนการสันตินิยมที่แท้จริงสุดมาจากพุทธศาสนา”

อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนาเอง แม้ว่าอหิงสาจะเป็น

* Encyclopaedia Britannica (1988), IX, 49.

คุณธรรมอย่างหนึ่ง แต่ยังไม่ใช่วัตถุหลักแท้ๆ อหิงสายังเป็นคำเชิงปฏิเสธแปลว่าไม่เบียดเบียน ท่านใช้เป็นคำบรรยายอาการแสดงออกด้านหนึ่งของ “เมตตา” (ตามหลักถือว่า อหิงสา ตรงกับ กรุณา)

เมตตาจึงจะมีความหมายเชิงบวกเต็มที่ คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นประสบประโยชน์สุข หรืออยากทำประโยชน์สุขแก่เขา

อหิงสา มักมาในคาถา ดังเช่นในคาถาธรรมบทที่ว่า

อหิงสา สหุพปาณัน^๑ อวิโยติ ปุจฺจติ

(ฐ.ธ.๒๕/๒๙/๕๐)

แปลว่า: “คนจะเรียกว่าเป็นอริยะ (อารยชน) ก็เพราะไม่เบียดเบียน ปวงสัตว์”

ส่วน เมตตา จะก้าวต่อไปอีก เช่นในคำบรรยายว่า

สพฺพสฺสัคคิเต รโต

(ฐ.ธ.ป.๓๒/๓๒๖/๓๙๙)

แปลว่า: เป็นผู้มีอินทรีย์(การบำเพ็ญ) ประโยชน์แก่สรรพสัตว์

พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสำคัญของการเจริญเมตตาจิต ถึงกับตรัสว่า การเจริญเมตตาจิต แม้เพียงชั่วเวลาสุตกลินของหอม ครั้งหนึ่ง มีผลมากกว่ามหาทานทุกอย่าง มากกว่าการถึงไตรสรณะ มากกว่าการสมาทานรักษาศีล (เวลามสูตร, อง.นวก.๒๓/๒๒๔/๔๐๕)^๒

^๑ บาทคาถาท่อนนี้มักบอຍในพระไตรปิฎก (บางทีก็เป็นอหิงสา สหุพปาณัน) เช่น ฐ.วิ.๒๖/๖๓/๑๐๖; ฐ.ธ.๒๘/๗๘๘/๒๗๕; ฐ.ธ.ป.๓๒/๓๒๖/๓๙๙.

^๒ ดู อง.เอก.๒๐/๕๕-๕๖/๑๒ ด้วย

อีกแห่งหนึ่งตรัสว่า

“บุญกิริยาวัตถุ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ที่เป็นโอปปิติก (ที่ยัง
ก่อชาติภพ/ที่ยังมุ่งผลเพื่อชีวิต/ที่ยังเจือกิเลส) ทั้งหมดทั้งปวงนั้น
มีค่าไม่ถึงเสียที่ ๑๖ (= ๑/๑๖) ของเมตตาที่เป็นเจโตวิมุตติ ...
เมตตาเจโตวิมุตตินั้นแสงสว่างไสวไพโรจน์ข่มบุญกิริยาวัตถุเหล่านั้น
เหมือนในสารทสมยเดือนสุดท้ายแห่งฤดูฝน ท้องฟ้าแจ่มใส ไร้
เมฆหมอก ดวงอาทิตย์ลอยขึ้นสู่สภา ทอแสงเจิดจ้า ก่อจิตความ
มีดีในอากาศ สว่างไสว ไพโรจน์ ฉะนั้น” (ฐ.อิตติ.๒๕/๒๐๕/๒๔๖)

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงถือว่าการเจริญเมตตาจิตมีความ
สำคัญถึงอย่างนั้น เหตุผลมีหลายอย่าง แต่ข้อสำคัญก็คือ เมตตา
เป็นคุณธรรมที่เปิดจิตให้กว้างขวาง พ้นความเห็นแก่ตัว และขยาย
ความรู้สึกที่ติดงอมออกไปทั่วทั้งโลก แม้ออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิต
พ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตน ก็พร้อมที่
จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่นๆ เจริญงอกงามขึ้นได้
คือพร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่นๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที่

เมตตาเป็นองค์ธรรมในภาวนาด้านจิต และเป็นคุณธรรม
สูงสุดด้านจิต ถ้าใช้คำฝรั่งให้คนปัจจุบันบางกลุ่มเข้าใจง่าย ก็เรียก
ว่า เป็น emotion ฝ่ายดีที่สูงสุด

บุญขั้นทาน ศีล และภาวนาด้านจิต ทั้งหมดยังเป็นบุญ
ระดับโอปปิติก เมตตาภาวนาเป็นบุญสูงสุดในบรรดาโอปปิติกบุญ
เหล่านั้น ถ้าเลยจากนี้ไปก็เป็นภาวนาด้านปัญญา

คุณสมบัติสำคัญที่สุดของปัญญา ก็คือ เป็นตัวปลดปล่อย

จิตให้เป็นอิสระ เมตตาที่เป็นคุณสมบัติสูงสุดด้านจิตนี้ แม้จะไม่ถึงกับปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระได้แท้จริง แต่ก็มีคุณค่าใกล้เคียงเข้าไป คือเปิดขยายจิตให้กว้างขวาง พ้นความยึดติดในตัวตนอย่างที่ได้กล่าวแล้ว

ในที่นี้ จะไม่พูดเรื่องเมตตาทวารานี้ให้ยืดยาว ขอสรุปคำอธิบายเหตุผลของอรรถกถา* มาให้ดู พอเป็นแนวความเข้าใจ

เมตตาที่ว่่านี้นี้ ต้องถึงขั้นเป็นเจโตวิมุตติ คือปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ บริสุทธิ์ปลอดพ้นจากสิ่งรบกวน เช่น ราคะ ความโลภ ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ที่เป็นนิวรณ์ โดยมีสมาธิ ที่ทำให้จิตใจสงบมีกำลังอยู่ตัวสนิท ปราปรณาติ มีใจไม่ปราปรณาประโยชน์สุข แก่มวลมนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งปวง ไม่มีประมาณ ไม่จำเพาะ ไม่จำกัดแบ่งแยก ไม่มีกลุ่มพวก กว้างขวาง ไร้พรมแดน

เมตตาที่แท้ถึงขั้นนี้ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และกว้างขวาง ไม่ติดอยู่กับตัวตนแล้ว ก็แผ่ความรักความปรารถนาดีไปทั่ว

๑. เป็นฐานให้แก่พรหมวิหารข้ออื่นทั้งหมด เปิดทางให้บำเพ็ญกรุณา มุทิตา อุเบกขา ได้ง่าย กล่าวคือ

เพราะเมตตาอยากให้คนทั้งหลายเป็นสุข เมื่อเห็นใครทุกข์ ก็จึงทนนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือ เรียกว่า **กรุณา**

เพราะเมตตาอยากให้เขาเป็นสุข เมื่อเห็นเขาสุขหรือดีงาม ก็จึงอยากให้เขาอยู่ดีมีสุขยั่งยืนนาน และเจริญอกงามในความดี และประโยชน์สุขนั้นยิ่งขึ้นไป เรียกว่า **มุทิตา**

* ผู้ต้องการคำอธิบายละเอียด พึงดู อิติ.อ.๑๐๑๒

และเพราะเมตตานี้เป็นเจโตวิมุตติ พันความยึดติดในตน หรือสิ่งที่เนื่องด้วยตน และกว้างขวางไร้พรมแดน จึงเป็นความปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปแก่ทุกคนอย่างเสมอหน้า ไม่ตกเป็นฝักฝ่ายหรือเอนเอียง เรียกว่า **อุเบกขา**

๒. ทำให้บำเพ็ญกัลยาณธรรม คือคุณงามความดีทุกอย่าง ได้เต็มที่สมบูรณ์ อย่างจริงจัง และจริงจัง โดยไม่หวังผลตอบแทน แม้กระทั่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ก็อาศัยเมตตาในตัวเองเป็นแรงขับ เช่น เพราะใจมุ่งที่จะจัดสรรประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยสัตว์ทั่วทั้งโลก ก็จึงบำเพ็ญทานบารมีที่เสียสละให้เขาได้ทุกอย่าง และให้แก่ทุกคนโดยไม่แบ่งแยก จึงบำเพ็ญ**วิริยบารมี** โดยเพียรพยายามทำให้มวลมนุษยเจริญงอกงามในประโยชน์สุขยิ่งขึ้นไป จึงบำเพ็ญ**ขันติบารมี**สามารถอดทนแม้ต่อการกระทำผิดคิดร้ายของคนที่เขาไม่เข้าใจเจตนา ยังคงปรารถนาดีต่อเขาต่อไป และจึงบำเพ็ญ**ปัญญาบารมี** เพื่อไม่ให้เกิดความหลงผิดเข้าใจพลาด จะได้ตระหนักชัดว่า อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ทำนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เขาแท้จริงหรือไม่ ดังนั้นเป็นต้น

ขอจบเรื่องเมตตา บุญเพื่อสร้างสรรคโลก ไว้เพียงเท่านี้ ก่อน พร้อมด้วยสาระของเรื่องนี้สั้น ๆ ว่า หลักเมตตาภาวนานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็น**พรหม** คือเป็นผู้สร้างสรรคคือภิบาลโลก ช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้า หรืออำนาจวิเศษใด ๆ มาบันดาลให้

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองนพคุณวิหาร กรุงเทพฯ เป็นภาพ
การเสด็จลงจากดาวดึงส์ลวรรค์ที่เมืองสังกัสสะของพระพุทธเจ้า หลังเสด็จขึ้นไป
โปรดพุทธมารดา บนดุสิตสวรรค์เป็นเวลา ๓ เดือน

บารมี

บุญ เพื่อพุทธภาวะที่จะเป็นที่พึ่งของโลก

คำพูดที่จะยกมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้ หลายคนได้ยินหรือได้อ่านผ่านๆ ไป โดยไม่ได้สะอึกใจว่ามีอะไรผิดปกติ เช่น

“เชิญมาบริจาคทรัพย์สินสร้างศาลาหลังนี้ จะได้สะสมบารมีเอาไว้”

“ขอบารมีหลวงพ่อดูช่วยลูกให้หายโรคภัยภัยด้วยเถิด”

“คนนี่เขามีบารมีมาก ถ้าเราได้พึ่งบารมีของเขา จะทำอะไรก็สำเร็จ”

ขอให้สังเกตคำว่า “บารมี” (รวมทั้งคำว่า “บุญ”) ที่ใช้ในข้อความทำนองนี้ มีการพูดและเขียนกันบ่อยในสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อแยกแยะดูจะเห็นว่า คำนี้

แห่งแรก ใช้ในความหมายที่เกี่ยวกับการบริจาคทรัพย์สร้างศาสนสถาน

แห่งที่ ๒ ใช้ในความหมายทำนองเป็นอำนาจพิเศษที่จะบันดาลผลที่ปรารถนาให้แก่ผู้ขอ

แห่งที่ ๓ ใช้ในความหมายคล้ายกับว่าเป็นกำลังอำนาจหรือความยิ่งใหญ่

ความหมายอย่างนี้ มักเข้าใจกันว่าถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ที่จริงมีปมปัญหาแฝงอยู่มาก ซึ่งควรพิจารณาให้ชัดเจน เช่นว่า บารมีคืออะไรกันแน่ ทำหรือสละแค่ไหนจึงจะเรียกได้ว่าเป็นบารมี สร้างบารมีไปเพื่ออะไร บารมีนั้นขอหรือพึ่งกันได้หรือไม่

อย่างน้อย ผู้ที่เรียกตนว่าเป็นชาวพุทธ เมื่อจะทำหรือปฏิบัติอะไร ก็ควรศึกษา ให้รู้เข้าใจสิ่งนั้นให้เพียงพอ โดยเฉพาะดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า การทำบุญอันใดก็ตามควรต้องมีทิวะกรรม หรือ สัมมาทัศนะ คือความเห็นความเข้าใจที่ตรงถูกต้อง ประกอบทุกครั้ง ไม่ทำด้วยความหลง ไม่รู้ สับสน คลุมเครือ หรือ เข้าใจผิด จึงจะมีผลมาก

คำว่า **บารมี** ก็ตาม **บุญ** ก็ตาม ที่ใช้กันอยู่ในสังคมไทย ปัจจุบันได้มีความหมายผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไขว้เขว อย่างน้อยก็คลุมเครือกันมานาน เมื่อเข้าใจผิดพลาดหรือคลุมเครือ การปฏิบัติก็ย่อมผิดพลาดไปตามแต่ความเข้าใจและการใช้ที่ผิดพลาดเหล่านั้น โดยทั่วไปส่วนใหญ่อยู่ในจำนวนพูดหรือใช้กันอย่างผ่านๆ ผิวเผิน

แต่เมื่อใด “บารมี” ในความหมายที่ผิดเพี้ยนนั้น ถูกนำมาใช้อย่างเป็นงานเป็นการกว้างขวางออกไป โดยเฉพาะถ้ายกขึ้นเป็นคำขวัญที่สำคัญอย่างจริงจังๆ จังๆ ก็จะกลายเป็นความเข้าใจผิดและใช้ผิดที่ฝังแน่นและแพร่ไปไกล จนยากจะแก้ไข จึงสมควรที่จะต้องสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจกันไว้ ให้เกิดความเจริญปัญญา และพัฒนาความเป็นชาวพุทธ ที่จะเป็นการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่แท้แก่ประชาชน

ความเข้าใจพื้นฐาน ในการจะบำเพ็ญบารมี

“บุญ” นั้นได้บรรยายแล้ว ส่วน “บารมี” ที่ใช้กันอยู่เวลานี้ คนเข้าใจความหมายผิดพลาดมาก ทั้งในแง่หลักการ ความมุ่งหมาย วิธีการหรือการปฏิบัติ ตลอดจนแรงจูงใจ ยกตัวอย่าง ท่าน ก็ไม่รู้ว่า ให้อะไรแก่ใคร เพื่ออะไร ด้วยแรงจูงใจอย่างใด จึงจะเป็นทาน บารมี

ถ้อยคำ ความหมาย และหลักการในเรื่องนี้ มาจากไหน เราก็กลับไปดูแหล่งเดิมนั้นว่า ของจริงก่อนที่จะเพี้ยนไป เป็นอย่างไร

คำว่า “บารมี” นั้น โดยคำศัพท์เองแปลว่า ความจนถ้วน ภาวะที่ยอดยิ่ง สุดยอด เต็มเปี่ยม หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญ อย่างยอดเยี่ยมของพระโพธิสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นมหาโพธิสัตว์ (ท่านผู้ มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ปัจเจกโพธิสัตว์ (ท่าน ผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า) หรือสาวกโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวก) ก็ตาม แต่โดยทั่วไป จะหมายถึงมหาโพธิสัตว์ คือท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมา สัมพุทธเจ้า

คุณความดีที่บำเพ็ญตามความหมายนี้มี ๑๐ อย่างเรียกว่า ทศบารมี คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช, ปลีกตัวปลีกใจ จากกาม) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน (ความตั้งใจมุ่งมั่น ความเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมาย) เมตตา และอุเบกขา (ความ วางตัววางใจสม่ำเสมอ เทียบตรง ไม่น้วนไหวหรือเอนเอียง)

การบำเพ็ญบารมีเป็นการปฏิบัติที่จะต้องก้าวหน้าสูงขึ้นไป
ในการทำความดีเหล่านั้น ไม่เฉพาะให้ครบทั้ง ๑๐ ข้อเท่านั้น แต่
แม้ในแต่ละข้อก็ต้องปฏิบัติอย่างยวดยิ่งจนถึงจุดที่สมบูรณ์

การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ข้อนั้น มีลักษณะร่วมกันที่เป็น
แกนกลาง คือ

๑. การเสียสละ หรือสละตนเองได้ทุกอย่าง เพื่อทำความดี
นั้นให้สำเร็จ พร้อมกับที่ทำความดีนั้น ๆ เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น
อย่างชนิดมีจิตใจกว้างขวางมุ่งเพื่อความสุขของทั้งโลกหรือสรรพสัตว์
โดยไม่หวังผลตอบแทน

๒. การเสียสละทำความดีเพื่อความสุขของผู้อื่นที่ก้าวหน้า
ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น เป็นการฝึกหรือสร้างความเข้าใจของจิตใจ ให้ตน
เองมีคุณความดี คือ บารมีเหล่านั้นแก่กล้า จนกว่าจะเกิดปัญญา
สูงสุด ที่เรียกว่า โพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะสามารถ
ช่วยให้สรรพสัตว์บรรลुโลกุตตรสมบัติ หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์
ทั้งปวง เข้าถึงวิสุทธิ สันติและอิสรภาพที่แท้จริง สูงกว่าเมื่อยังเป็น
พระโพธิสัตว์ที่ช่วยให้ผู้อื่นบรรลุดังเพียงแค่อภิเษกสมรสหรือโลกียสมบัติ

จุดบรรจบที่จะให้ทุกอย่างสมบูรณ์ ก็คือปัญญาตรัสรู้ที่
เรียกว่า โพธิญาณ (หรือพุทธญาณ) อย่างที่ท่านกล่าวว่า

มหาโพธิสตุตัน ทานาทิปารมมิตี ปริหุหิตา ปญญาปารมมิตี

อนุกุกเกน คหุก คณนุติ ปริปากั คจจนุติ พุทธณัน ปริปุเรติ.

(เถร.อ.๑/๑๕)

แปลว่า: "ปัญญาบารมีของมหาโพธิสัตว์ อันบารมีทั้งหลายมี

ทานบารมีเป็นต้น บำรุงเลี้ยงแล้ว ก็จะก่อตัวเจริญแก่กล้าสูงจอม
ยังพุทธญาณให้บริบูรณ์โดยลำดับ”

มองในแง่การปฏิบัติ ก็พูดสรุปได้ว่า

การบำเพ็ญบารมี เป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาตน
อย่างยิ่งยวด ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปในการทำความดีทั้งหลาย

- โดยสละตน มิใช่เพียงไม่เห็นแก่ตัว แต่สละทุกอย่างที่
เนื่องด้วยตน ทั้งทรัพย์สินเงินทอง แม้ถึงชีวิตของตนได้
- มุ่งทำประโยชน์แก่ทุกชีวิตเสมอหน้า เพื่อให้ทั้งโลก
หรือสรรพสัตว์ตั้งมาเป็นสุข
- ทำความดีทั้งหลายอย่างไม่มีความเห็นแก่ตัว ดังว่านั้น
จนจัดเจนซ้ำของบริบูรณ์ ให้ปัญญาเจริญเต็มเปี่ยม
เป็นโพธิ์ ซึ่ง

- รู้แจ้งยังเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย อันเป็น
สถานะของธรรมชาติที่เป็นไปหรือดำรงอยู่ตามธรรมดา
ของมันเช่นนั้นๆ อันมิใช่เป็นตัวตนที่จะไปหมายมัน
ยึดถือให้เป็นไปตามปรารถนา แต่พึงปฏิบัติด้วย
ปัญญา

- ด้วยความรู้นั้น ก็ทำให้ความยึดติดถือมันในตัว
ตนและกิเลสที่เป็นความเห็นแก่ตัวทั้งปวงมลายหมดไป บรรลุ
ความบริสุทธิ์หลุดพ้นสว่างไสวเบิกบานเป็นอิสระ มีสันติสุขแท้จริง

- และด้วยปัญญาที่สมบูรณ์นั้น ก็รู้ชัดว่าอะไรเป็น
ประโยชน์แท้จริงแก่สรรพสัตว์ สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดคงคาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี เป็นภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จเยี่ยมพระนางพิมพา และราहुลกุมารเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนตัดสินใจออกผนวช แสวงหาความจริงเพื่อช่วยเหลือชาวโลก

สรรพสัตว์ได้อย่างสมบูรณ์ไม่ผิดพลาด นำสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ บรรลุสันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริงด้วย

ถ้าพูดให้สั้นเข้าอีก การบำเพ็ญบารมี ก็คือ กระบวนการพัฒนาตน ด้วยการละตนเอง เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก จนกว่าปัญญาจะเจริญสมบูรณ์รู้แจ้งธรรม เห็นความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นแต่สภาวะธรรมของมันเป็นอย่างนั้น ซึ่งจะยึดเอาเป็นตัวตนไม่ได้ และหมดความถือมั่นในตัวตนหรือความเห็นแก่ตัว เป็นอิสระอย่างแท้จริง

บารมีที่มีมากถึง ๑๐ อย่างนั้น เมื่อจัดรวมเข้าด้วยกัน ก็มีข้อที่เป็นหลักคลุมข้ออื่นทั้งหมด ๒ อย่างคือ

๑. **กรุณา** เห็นแก่ผู้อื่น มุ่งจะบำบัดทุกข์ นำสุขมาให้แก่สรรพสัตว์

๒. **ปัญญา** ฝึกตนยิ่งขึ้นไป ด้วยเฝ้ารู้ตลอดเวลา ให้มีปัญญารู้แจ้งธรรม มองเห็นถูกต้องว่า อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์แท้จริง แก่สรรพสัตว์ที่ตนจะทำประโยชน์ให้

ด้วยกรุณา ก็จึงปฏิบัติต่อคน สัตว์หรือสรรพชีวิตอย่างได้ผลดีที่สุด และด้วยปัญญา ก็จึงปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งปวงอย่างถูกต้องสมบูรณ์

ด้วยกรุณาที่มุ่งจะช่วยปวงสัตว์ จึงทำให้ชวนชวนบำเพ็ญความดีที่เป็นบารมีข้ออื่น ๆ และด้วยปัญญาจึงทำให้ทั้งกรุณาและบารมีอื่น ๆ ที่บำเพ็ญนั้นดำเนินไปถูกต้องทางและสำเร็จผล

เมื่อมองในแง่ของบุญ จะเห็นว่าปัญญาเป็นบุญพิเศษที่

ต้องบำเพ็ญไปพร้อมกับบุญอื่น และเป็นจุดหมายที่จะบ่มให้ แก่กล้าจนเป็นโพธิญาณ

ดังนั้น เมื่อรวมบุญอื่นไว้ด้วยกัน และแยกปัญญาออกมา ให้เด่น การบำเพ็ญบารมีก็เป็นการบ่มพัฒนาปัญญา (บุญ) กับ ปัญญา คู่กันไปดังที่ท่านใช้คำแสดงการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่ง ว่าเป็น

บุญสมภาร (การสั่งสมบุญ) + ญาณสมภาร (การสั่งสม ปัญญา) หรือ

ปัญญาญาณสมภาร (การสะสมบุญ และสะสมญาณคือ ปัญญา เช่น จริยา.อ.๓๖๗; อ.อ.๑๓๘; อิติ.อ.๑๓๙; วิสุทธิ. ฎีกา ๑/๓๗๖)

ท่านผู้จะบำเพ็ญบารมี รู้เข้าใจจุดหมาย และสิ่งทีตนจะต้องทำชัดเจนแล้ว จึงเริ่มตั้งปณิธานมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวที่จะบำเพ็ญ ความดีต่างๆ อย่างยิ่งยวด มุ่งไปในการกำจัดความเห็นแก่ตัว สละตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นอกจากจะกำจัดกิเลสให้หมดไป และให้เกิดมีปัญญาที่จะรู้ความจริง ซึ่งจะทำให้หลุดพ้นเป็นอิสระ และช่วยหมู่มนุษย์ให้ข้ามพ้นกระแส แห่งวัฏฏทุกข์

เมื่อตั้งใจเริ่มต้นแล้ว การทำความดีที่เรียกว่าบารมีนั้นๆ ก็ เป็นเรื่องของชีวิตหรือการดำเนินชีวิตทั้งหมด ที่จะต้องบำเพ็ญ ด้วยแรงความมุ่งมั่นก้าวไปของตนเอง ไม่ใช่เรื่องที่จะทำตามคำ ชักชวน หรือทำในโอกาสพิเศษเป็นครั้งคราว

บารมีทุกอย่างมีการบำเพ็ญอย่างยวดยิ่งสูงขึ้นไป ๆ รวม ๓ ชั้น ซึ่งจะต้องทำให้ครบ คือ

๑. **บารมี** (บารมีระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง สละของนอกกาย)
๒. **อุปบารมี** (บารมีระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ทาน-อุปบารมี ได้แก่ สละอวัยวะเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น)
๓. **ปรมัตตบารมี** (บารมีระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตตบารมี ได้แก่ สละชีวิตของตน เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น)

ให้อย่างไรแค่ไหน

จึงจะเรียกได้ว่า “ทานบารมี”

การบำเพ็ญบารมีทั้งหลายจะต้องทำด้วยความเสียสละ โดยบริสุทธิ์จริงใจเพียงไร จะขอยกข้อกำหนดทั่ว ๆ ไปในการบำเพ็ญ**ทานบารมี** มาแสดงเป็นตัวอย่าง

คุณสมบัติพื้นฐานอย่างแรกที่จะต้องมิในใจ คือ ความไม่โลภอยากได้ปวงสัตว์มีความสุข โดยคิดจะบำบัดทุกข์และทำประโยชน์แก่คนทั้งโลก อย่างเสมอหน้ากัน ไม่มีความรู้สึกจำกัดแบ่งแยก ทำใจให้กว้างขวางไร้พรมแดน (วิมริยาทิกตจิต)

พร้อมที่จะให้และสละได้ทุกเวลาแก่ทุกคนที่มีความต้องการ แม้เขาจะไม่ได้ขอ แต่เมื่อรู้จักให้ และให้โดยเต็มใจ

เมื่อมีผู้สมควรได้รับ แม้การให้จะทำให้ตนลำบาก ก็สละได้ อีกทั้งเมื่อให้แล้วก็มีเจยยินดี แม้จะลำบากกาย แต่ใจเอิบอิ่ม ดังเช่น

เรื่องอกิตติบัณฑิต อยู่ในป่ามีอาหารน้อย อุตส่าห์เก็บใบไม้มา
จัดแจงเตรียมจะรับประทาน แต่เมื่อเห็นยาจกมา ก็สละให้ไป โดย
ตนเองยอมอด และก็อิมใจดีใจที่ได้ให้อาหารช่วยเขา (ช.อป.๓๓/
๒๐๙/๕๕๑; ข.อ.๖/๑๙๘)

ให้โดยไม่หวังการตอบแทนจากเขา (น ปจฺจุการตฺตนิสฺสิติ)

ให้โดยไม่หวังลาภสักการะ ชื่อเสียง ชาติภพ เช่นการไป
เกิดในสวรรค์ หรือผลใด ๆ (น ผลปาฏิกงฺขิ)

ให้โดยมีใจผ่องใสยินดี ใจมุ่งช่วยเหลือ ตั้งใจให้โดยเคารพ
ไม่แสดงอาการอย่างทิ้งขว้าง หรือหน้าตาบูดบึ้งหน้านิ่วคิ้วขมวด
(ปสฺนุนจิตฺโต เป็นต้น)

ให้ด้วยความรู้ความเข้าใจ ไม่ใช่ให้ด้วยตื่นตามกัน หรือ
ตามเสียงโฆษณาหามงคลผลดลบันดาล (น ไกฺตฺหุลมฺมุคฺคิโก)

ทานที่ให้มี ๓ อย่าง คือ

๑. **อามิสทาน** ให้ปัจจัย ๔ วัตถุเครื่องเลี้ยงชีพ อุปกรณ์
อำนวยความสะดวกจนบริจาคอวัยวะเลือดเนื้อ และสละ
ชีวิต
๒. **อภัยทาน** ให้ความไม่มิถิ์ โดยช่วยขจัดภัยอันตราย
ช่วยคุ้มครองป้องกันเป็นที่พึ่งในคราวมิถิ์อันตราย
๓. **ธรรมทาน** ให้ธรรม ให้คำชี้แจงแนะนำสั่งสอน ให้วิชา
ความรู้ที่จะเกิดปัญญา เพื่อให้เขาได้ประโยชน์ปัจจุบัน
(ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ก็ตาม ประโยชน์เบื้องต้น (สัมปรา-
ยิกัตถะ) ก็ตาม ประโยชน์สูงสุด (ปรมาตฺถะ) ก็ตาม

ไม่ให้สิ่งที่จะทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น ศัสตรา ยาพิษ ของเมา สิ่งเสพติด

ไม่ให้สิ่งที่ไร้ประโยชน์ สิ่งที่จะก่อความเสื่อมความพินาศ หรือสิ่งที่จะทำให้คนมัวเพลินประมาท

ไม่ให้สิ่งที่จะเป็นโทษ ไม่เป็นลัปปายะแก่เขา เช่น เครื่องดื่มและอาหารที่แสดงแก่คนเจ็บไข้ เป็นต้น แม้จะให้ของที่ เป็นลัปปายะ ก็ให้อย่างได้ประมาณ คือจำนวนหรือขนาดที่เหมาะสม และให้ของที่เหมาะแก่เขา เช่น ของสำหรับศฤงคาร์ ของสำหรับ พระสงฆ์ ฯลฯ

หากมีใครมาขอบุตร ภรรยา คนงาน คนรับใช้ จะให้ต่อ เมื่อเจ้าตัวเขายินยอมพร้อมใจ ยินดีมีโลภนัลด้วย จะไม่ให้โดยที่ เขาไม่ยินยอมหรือมีจิตโหมนัส

ไม่ให้กำลัง อำนาจ อุปกรณ์ทำการต่างๆ แก่คนชั่วร้าย ใจหยาบ เช่น ไม่ให้ราชสมบัติ ไม่ให้อำนาจการปกครองแก่คนที่ จะดำเนินการที่ก่อโทษ ทำลายประโยชน์สุข นำความทุกข์และความพินาศมาให้แก่ชาวโลก

ให้สิ่งที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ผู้ขอ ถ้าเขามี ความประสงค์ร้ายก็ตาม เขาหลงผิด เห็นผิดเป็นชอบ เห็นโทษ เป็นประโยชน์ก็ตาม ถึงเขาจะขอก็ไม่ให้ เพราะหวังแต่ประโยชน์ สุขแก่เขา จึงไม่ให้ด้วยหวังดีต่อเขานั้นเองว่า อย่าให้เขาต้อง ประสบความพินาศเสียเลย

นี่เป็นตัวอย่างข้อปฏิบัติในการบำเพ็ญทานบารมี ข้อปฏิบัติประกอบอย่างนี้ยังมีอีกมาก รวมทั้งการมีโสมนัสประกอบเจตนาทั้ง ๓ กาล เหมือนทานที่ตีโดยทั่วไป คือ ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตมองใส ให้แล้วดีใจ*

เท่าที่แสดงตัวอย่างมา คงพอจะช่วยให้เห็นว่าการบำเพ็ญบารมีมีลักษณะอย่างไร ไม่ใช่เพียงว่าให้เงินทอง บริจาคทรัพย์ หรือแม้แต่ให้มาก ๆ จะเป็นบารมี แต่ต้องมีองค์ประกอบทางวัตถุ บุคคล สิ่งแวดล้อม จิตใจ และปัญญาประกอบอย่างถึงขั้น เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาชีวิตสู่โพธิญาณที่เป็นปัญญาอันสูงสุด

พอจะสรุปลักษณะที่สำคัญของการบำเพ็ญบารมีในด้านทาน ดังนี้

๑. ให้แก่คนหรือสัตว์เพื่อประโยชน์แก่เขาในชาติที่เป็นจริง
๒. ให้ด้วยจิตใจเสียสละแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน
๓. การให้นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์
๔. ผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจนมี โทณโทนหรือต่ำต้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นไปในกระบวนการศึกษาพัฒนาตนที่กล่าวแล้วนั้น

* ผู้สนใจทราบเพิ่มเติม พึงดูแหล่งสำคัญ เช่น จริยา.อ.๓๒๓-๓๔๗; เดว.อ.๑/๑๐-๑๕

ทำบุญด้วยบูชากิติ แต่ไม่ใช่บารมี อย่าสับสน

บูชาที่ดี ต้องให้ผลเกิดมี แก่ชีวิตและชุมชน

จากความหมายและวิธีปฏิบัติเป็นต้นที่ท่านแสดงไว้แต่เดิมนั้น จะเห็นว่าคนไทยปัจจุบันใช้คำว่าบารมีเพี้ยนความหมายไปทางไกลยิ่งกว่าคำว่าบุญเสียอีก เราจึงควรจะชวนกันมาชำระสะสางความรู้ความเข้าใจที่มีผิดพลาดคลาดเคลื่อน และรื้อฟื้นความหมายพร้อมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้จากพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นการสร้างสรรค์สังคมไทย และรักษาพระพุทธศาสนาไปด้วยพร้อมกัน

การขอบารมีของท่านผู้นั้นผู้นี้มาช่วยนั้น ได้ยินกันมาก และอาจจะบ่อยขึ้นในสังคมไทย ท่ามกลางสภาพชีวิตที่ทุกข์ยาก ลำเค็ญนั้น เมื่อชาวบ้านจะขอบ้างก็ต้องเห็นใจ แต่จะมัวตามใจกันอยู่ไม่ได้เพราะจะเป็นแนวโน้มให้ชีวิตและสังคมอ่อนแอลงไปทุกทีๆ

บารมีไม่ใช่อำนาจดลบันดาลที่จะไปร้องขอจากใคร แต่เป็นคุณความดีที่เราเองจะต้องทำ เป็นเรื่องของความเข้มแข็งและเสียสละ ไม่ใช่ความอ่อนแอและการที่จะรอรับเอา ถ้าจะหวังอำนาจบันดาลผลก็มีใช้คอยหวังจากฤทธิ์ปาฏิหาริย์ภายนอก แต่พึงให้ผลเกิดขึ้นจากบารมีที่ตนทำโดยไม่ต้องหวัง ถ้าคนไทยเป็นนักขอบารมีกันทั่วไป จะไม่มีใครทำ หรือนำเพ็ญบารมี และเมื่อนั้นก็จะมีแต่ความอ่อนแอและหายนะรออยู่ข้างหน้า

อย่างไรก็ดี จะต้องระลึกไว้ให้ชัดว่า การบำเพ็ญหรือสร้างบารมีนั้น เป็นการทำความดีอย่างยวดยิ่ง ด้วยความเข้มแข็งและ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดคงคาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี เป็นเรื่อง
ของพระมโหสถ หนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญปัญญานามมี

เสียสละชนิดลงสนามในชีวิตและสังคมที่เป็นจริง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่อาจจะเต็มไปด้วยภัยอันตราย อุปสรรคขวากหนาม และความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก โดยมุ่งจะบำบัดทุกข์และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อให้โลกมีสันติสุข อย่างยอมสละตัวและเข้าถึงตัวกัน ซึ่งถ้าไม่เข้มแข็งและไม่เสียสละอย่างยวดยิ่ง ก็ไม่อาจจะทำได้ จึงเป็นการกระทำของพระโพธิสัตว์ ผู้มุ่งจะฝึกตนจนกว่าปัญญาจะแก่กล้า ให้มหากรุณามาบรรจบกับโพธิญาณ แล้วช่วยสรรพสัตว์ได้สูงสุดถึงโลกุตตรสุข การสร้างบารมีจึงไม่ใช่การมารอทำอะไรๆ อย่างใหญ่โตโอ้อ่า ที่มีใครจัดแต่งตระเตรียมให้

การบริจาคทรัพย์สร้างพระนั้น จะต้องยอมรับความจริงว่า ไม่ใช่เป็นการสร้างบารมี แต่เป็นการทำบุญประเภท “บูชา” ซึ่งก็เป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง แต่ก็ควรทำด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ตรงกับสภาวะของบุญนั้น จะได้เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งจะพาเดินหน้าในบุญที่สูงขึ้นไป

เรื่องนี้พระสงฆ์เอง ควรจะให้ประชาชนได้รู้เข้าใจตามตรงว่าการทำบุญด้วยศรัทธานั้นดี แต่ต้องระวัง เพราะด้วยแรงแห่งศรัทธาที่มานุสนิสมาริ ก็จะทำให้ได้ความสุขอย่างลึกซึ้ง ที่มากับความติดดื่มขาน และความรู้สึกยิ่งใหญ่อัศจรรย์ แต่ถ้าไม่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ความรู้สึกที่ดีๆ นั้น ก็จะกลายเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงโมหะ และล่อเราให้วนเวียนติดจมอยู่ในความประมาท

การบริจาคทรัพย์สร้างพระ ที่ว่าเป็นบุญประเภทบูชานั้น จะมีความถูกต้องพอดีเมื่อมีความรู้เข้าใจธรรมมาช่วยนำการปฏิบัติ

อย่างน้อยควรรู้ต่อไปว่า ในการบูชาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามี ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา และปฏิบัติบูชานั้น การบริจาคทรัพย์สร้างพระเป็นอามิสบูชา

ในบูชา ๒ อย่างนั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชา โดยเฉพาะพระสงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ให้ยุ่งกับอามิสบูชาเลย แต่ทรงสอนให้ใส่ใจในปฏิบัติบูชา

แม้ในฝ่ายคฤหัสถ์ชาวบ้านที่ยังเกี่ยวข้องกับอามิสบูชามากหน่อย ก็ต้องทราบว่า คุณค่าที่แท้ของอามิสบูชา ก็อยู่ที่มาเป็นตัวหนุนให้แก่ปฏิบัติบูชาเพื่อให้เกิดผลแก่ชีวิตที่เป็นจริง

ปฏิบัติบูชา ก็คือ ธรรมบูชานั้นเอง เมื่อเราบูชาด้วยการปฏิบัติ ก็คือเราเอาธรรมมาปฏิบัติ เมื่อเราเอาธรรมมาปฏิบัติ ก็เท่ากับว่าเราบูชาธรรม คือ เชิดชูธรรม ให้ความสำคัญแก่ธรรม

การบูชาธรรม หรือเชิดชูธรรมนี้ มิใช่มีผลต่อชีวิตของบุคคลเท่านั้น แต่มีความหมายอย่างยิ่งต่อสังคมทั้งหมดด้วย เพราะธรรมเป็นหลักที่จะดำรงรักษาชีวิตและสังคมไว้ ให้มันคงอยู่ในความดีงามมีความสุขความเจริญ

ธรรมนั้น ปรากฏขึ้นในตัวของคนที่ปฏิบัติ หรือนำเอาธรรมมาใช้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงยกย่องปฏิบัติบูชา คือธรรมบูชา จึงตรัสสอนให้หมู่มนุษย์หันมายกย่องเชิดชูคนที่ประพฤติธรรม หรือคนที่มีความดี พุดง่าย ๆ ว่าให้ยกย่องคนดี

เมื่อสังคมมนุษย์ยกย่องเชิดชูคนดี ก็คือยกย่องเชิดชูธรรม ถ้าหมู่มนุษย์ยังเชิดชูธรรมด้วยการยกย่องคนดี ธรรมก็จะคงอยู่

เป็นหลักที่จะรักษาสังคมนั้นให้ร่มเย็นเป็นสุขต่อไป

เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมให้บูชาสถูปเจดีย์ ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคนดีมีคุณที่เคยทำประโยชน์ไว้ จะได้โยงจิตใจของผู้บูชาให้ระลึกถึงธรรมให้ใจคนหันมาสู่ความดีงาม และจะได้ไม่ประมาทที่จะนำเอาธรรมมาปฏิบัติด้วยตนเอง หรือ ทำตามแบบอย่างความดีของผู้ที่เราระลึกนั้น

การสร้างพระ สร้างเจดีย์ จะต้องให้มีคุณค่าตามวัตถุประสงค์ อย่างนี้ จึงจะเป็นอามิสบูชาที่โยงไปสู่ธรรมบูชา และการสร้างนั้น จึงจะเป็นไปอย่างถูกต้องพอดี

อย่างไรก็ตาม การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ยกย่องเชิดชู คนดีมีธรรมนั้น ก็ทรงเน้นที่ตัวคน คือบูชาคน ไม่ใช่บูชาวัตถุ เพราะคนดีเป็นสื่อกลางระหว่างธรรมกับสังคม สถูปเจดีย์ที่เป็น วัตถุมีความหมาย ก็เพราะเป็นตัวแทนแก่คน จุดที่ทรงเน้น ก็คือ การยกย่องเชิดชูคนดีมีธรรมที่มีชีวิตอยู่ หรือเคยเป็นอยู่ในสังคม ดังนั้น จึงมีพุทธพจน์ไว้สำหรับเตือนกันว่า

มาเส มาเส สหสเสน	โย ยเซต สัตถ์ สมั
เอกณฺจ ภาวิตฺตตานั	มฺหุตฺตมปิ ปุชฺเช
สา เขว ปุชฺชา เสฏฺโธ	ยณฺเจ วสฺสสत्ตํ หุตํ

(ฐ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๑)

แปลว่า: "ถึงผู้ใดจะประกอบพิธีบูชา โดยไร้ทรัพย์จำนวนพันเป็น ประจำอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน ตลอดเวลาร้อยปีก็มีค่าไม่เท่ากับ ที่จะบูชา (ยกย่องเชิดชู) บุคคลผู้ฝึกอบรมพัฒนาตนแล้ว คนหนึ่ง

แม้เพียงครึ่งเดียว การบูชา (ยกย่องเชิดชู) คนที่พัฒนาตนแล้ว
นั้นแหละประเสริฐกว่า การเช่นสรวงบูชาร้อยปี จะมีคุณค่าอะไร”
อีกตัวอย่างหนึ่ง ไกลกันนั้น (ไม่ยกบาสิมา เพราะจะยืดยาว)

ว่า

“ผู้หวังบุญ จะพึงประกอบพิธีเช่นสรวงบูชาอย่างหนึ่งอย่างใด
ก็ตามในโลก ตลอดเวลาทั้งปี พิธีเช่นสรวงบูชานั้น แม้ทั้งหมดทั้ง
สิ้น ก็มีค่าไม่ถึง ๑ ใน ๕ ส่วน ของการบงไหว้ในท่านผู้ดำเนิน
ชีวิตตรง การบงไหว้ในท่านผู้ดำเนินชีวิตตรง ประเสริฐกว่า”

(ฐ.ธ.๒๕/๑๘/๒๙)

สังคมไทยจะเจริญงอกงามมั่นคง ไม่เสื่อมโทรมล่มสลาย
ถ้าคนไทยหันมายกย่องเชิดชูคนดี มิใช่เชิดชูยกย่องคนเพียงที่
ความมั่งมียิ่งใหญ่ **ชะตากรรมของสังคมไทยจะเป็นอย่างไร ก็อยู่ที่
คนไทยจะบูชาทรัพย์และกาม หรือบูชาธรรมและกรรมที่สร้างสรรค์**
นี้ต่างหากคือเรื่องที่คนไทยควรใส่ใจคิดและทำกันให้จริงจัง

บุญกิริยา - อหิงสา - บารมี

ระดับการสร้างสรรค์ความดีที่เลือกได้

เรื่องบุญ จนถึงบารมี ที่กล่าวมานี้ คงจะช่วยให้เห็นความ
หมายและวิธีปฏิบัติเดิมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไร
ก่อนจะคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน หรือคับแคบไป ก่อนจบ ขอสรุป
รวมอีกครั้งหนึ่ง

บุญจนถึงบารมีที่พูดมานี้ พุทธรวมกันก็ได้ว่า เป็นการ
บำเพ็ญบุญและได้แยกออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การทำบุญทั่วไป หรือบุญกิริยา คือ ทาน ศีล ภาวนาสามัญ อย่างรวมๆ ไปด้วยกัน
๒. การเจริญเมตตา หรือเมตตาภาวนา
๓. การบำเพ็ญบารมี

บุญ ๓ ระดับนี้ เป็นการทำความดีที่จริงจัง เข้มข้น ยวดยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับ ถ้ามุ่งเป็นการก้าวสูงขึ้นไป หรือเดินหน้าในกระบวนการพัฒนาตน ก็จะเห็นความแตกต่างที่สูงกว่ากันดังนี้

เริ่มแรกมนุษย์ผู้ยังไม่พัฒนา มีลักษณะการดำเนินชีวิตที่สำคัญ คือ

- ก) มีความเห็นแก่ตัวมาก ใฝ่ปรารถนาแต่ทรัพย์ อำนาจ หรือ ลาภ ยศ หรือผลประโยชน์ และความยิ่งใหญ่ กามสุข และการไปเกิดในสวรรค์เพื่อตนเอง
- ข) แสวงหาสิ่งที่ปรารถนานั้น ด้วยการแย่งชิงเบียดเบียน ช่มเหงเอาวัดเอาเปรียบกัน และเช่นสรวงอ้อนวอนขอ ผลลบลันดาลจากอำนาจยิ่งใหญ่ภายนอกแม้ที่มองไม่เห็น

วิถีชีวิตแบบนี้ แสดงออกเด่นในรูปของการ**บุชชาญ** หรือ **อัญกรรม**

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้มนุษย์พัฒนาด้วยการ**ทำบุญ** หรือ**บุญกรรม** ในระดับต่างๆ คือ

ระดับที่ ๑ บุญกิริยาทั่วไป คือ ทาน ศีล ภาวนาสามัญ

ยอมให้ปรารถنالลาภ ยศ กามสุข และสรวรรค์ เพื่อตน แต่ให้แสวงหาสิ่งเหล่านั้นด้วยวิธีการที่ไม่เบียดเบียน และโดยเฉพาะให้บรรลุผลที่ปรารถนานั้น ด้วยการทำบุญ หรือบุญกรรม คือพัฒนาชีวิตและสร้างสรรค์ชุมชนของตนให้ถึงงามมีความสุขด้วยการเมื่อแบ่งปัน (ทาน) การมีกายวาจาที่สุจริตไม่เบียดเบียนและมุ่งก่อกุศล (ศีล) ผูกอบรมจิตใจให้ถึงงามและปัญญาให้งอกงาม (ภาวนา)

ระดับที่ ๒ เมตตาภาวนา เจริญเมตตา เปิดขยายจิตใจให้กว้างขวาง พ้นความเห็นแก่ตน ไม่คิดหากามสุขและสนองความปรารถนาส่วนตัว แต่มุ่งทำประโยชน์แก่ผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสันติสุขของโลก

ระดับที่ ๓ บำเพ็ญบารมี บำเพ็ญคุณความดีทั้งหลายมากมายแบบเป็นชุดให้ครบองค์รวม ซึ่งมีปัญญาเป็นตัวนำและปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ มุ่งพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ ด้วยความมุ่งมั่นเข้มแข็งอย่างยวดยิ่งโดยเสียสละตนเองมุ่งแต่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อความดีงามและความสุขของสรรพสัตว์ จนกว่าปัญญาจะเจริญบริบูรณ์เป็นโพธิญาณ ที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้น เป็นอิสระสิ้นเชิง สามารถนำสรรพสัตว์ไปสู่อสรภาพที่แท้

การพัฒนาในบุญ ๓ ระดับนี้ อาจพูดในเชิงอุดมคติ ดังนี้

ระดับที่ ๑ บุญกิริยาสามัญ อุดมคติ คือ สรวรรค์ มุ่งหมายลาภ ยศ สุข สรวรรค์ ชนิดที่ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เริ่มแต่การแสวงหาความพรั่งพร้อมทางวัตถุหรือเศรษฐกิจเพื่อตน ที่ดำเนินควบคู่พร้อมไปด้วยกับการพัฒนาชีวิตของตน

และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือสร้างสรรค์ชุมชน

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการก้าวจากขั้นหาความสุขเพื่อตน ด้วยการเบียดเบียนหรือไม่คำนึงถึงผู้อื่น มาสู่ขั้นสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ตน ด้วยวิธีที่เอื้อต่อผู้อื่น หรือร่วมมือกันในชุมชน ให้ประโยชน์สุขของทั้งสองฝ่ายก้าวไปด้วยกัน

ระดับที่ ๒ เมตตาภาวนา อุดมคติ คือ **ความเป็นพรหม** มุ่งหมายประโยชน์สุขของมวลมนุษย์หรือสรรพสัตว์ คิดและพยายามทำการต่าง ๆ เพื่อให้โลกมีสันติสุข เป็นผู้คุ้มครองปกป้องรักษาประโยชน์สุขของโลก เป็นที่พึ่งอาศัยของหมู่มนุษย์

ระดับนี้เป็นการก้าวพ้นจากความยึดติดในตัวตนอย่างหยาบคับแคบหรือตัวตนเพื่อตน มาสู่ขั้นของภาวะจิตที่กว้างขวาง พ้นความจำกัด มีแต่ตนที่อยู่เพื่อผู้อื่นหรือเพื่อโลก

ระดับที่ ๓ การบำเพ็ญบารมี อุดมคติ คือ **นิพพาน** มุ่งหมายประโยชน์สุขของสรรพสัตว์โดยหยั่งรู้ถึงความจริงของธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสงบสว่างไสวโปร่งโล่งเบิกบานแห่งสันติและอิสรภาพที่แท้จริง

ระดับนี้เป็นขั้นสูงสุดที่ก้าวพ้นแม้แต่ความมีตนเพื่อโลกหมดความยึดติดในตัวตน หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง เพราะรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต เห็นสภาวะธรรมทั้งหลายที่มีอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของธรรมชาติ และรู้ประโยชน์สุขที่แท้

โดยนัยนี้ เมื่อมองการทำบุญ ในแง่ที่เป็นกระบวนการแห่งการเดินหนีจากความจำกัดคับแคบยึดติดอยู่ในความถือมั่นตัวตน

สู่ความหลุดพ้นเป็นอิสระโปร่งโล่งไร้พรมแดน จะเห็นว่า

จากจุดเริ่มของคนดิ้นที่เรียกว่าอัมพาตทุพพิกข ผู้มีความยึดมั่นในตัวตนอย่างสุดเต็มที่ และปฏิบัติในทางแสวงหาเพื่อตนอย่างเดียว โดยเบียดเบียนหรือไม่คำนึงถึงผู้อื่น ชาวพุทธก็ก้าวไปในการพัฒนา

ระดับที่ ๑ ยึดมั่นในตัวตนเพลาลง โดยเกื้อกูลหรือคำนึงถึงผู้อื่นด้วย

ระดับที่ ๒ ข่มความยึดมั่นในตัวตน อยู่เพื่อโลกหรือสรรพสัตว์ด้วยจิตเมตตาเอิบอัมตัมค้ำ

ระดับที่ ๓ หมดความยึดมั่นในตัวตน อยู่เพื่อโลกหรือสรรพสัตว์ด้วยปัญญาที่หาจิตให้เป็นอิสระผ่องใสโปร่งโล่งเบิกบาน

ถ้าจัดเทียบในระบบไตรสิกขา คือ การฝึกศึกษาพัฒนาคน ๓ องค์ร่วม

ระดับที่ ๑ อยู่ขั้นศีล (ศีลเป็นสัมมาปฏิบัติ คือการปฏิบัติถูกต้องด้านนอก ต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งคลุมถึงทานด้วย)

ระดับที่ ๒ ถึงขั้นอธิจิต หรือสมาธิ (ดังได้กล่าวแล้วว่าเมตตาเป็นคุณสมบัติถึงความสูงสุดด้านจิต เปิดขยายจิตให้กว้างขวางพ้นความจำกัด เป็นความรู้สึกฝ่ายดี หรือ emotion ที่ประเสริฐ)

ระดับที่ ๓ จบที่ปัญญา (ได้กล่าวแล้วเช่นกันว่า ปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิต ด้วยความรู้ความจริงของธรรมชาติ นำองค์รวมแห่งการปฏิบัติของไตรสิกขามาสู่ความสมบูรณ์ ทำให้เกิดอิสรภาพ บรรลุวิมุตติหรือนิพพาน)

ภาพจิตรกรรมผ่านผนังพระอุโบสถวัดสุพรรณารามราชวิหาร บางกอกน้อย กรุงเทพฯ เป็นภาพตอนหนึ่งของเวสสันดรชาดก หนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี เป็นตอนที่ชูชกพราหมณ์เสกสุธอยู่กับนางบำเรอที่พระเจ้าลัญชัย พระอัยยิกาของกัญหา-ชาติ จัดให้ตามเงื่อนไขในการได้ตัวกัญหา-ชาติ จากชูชกพราหมณ์

เมื่อพูดโดยรวม เรื่องบุญ-บารมีนี้ ก็เป็นกระบวนการบำเพ็ญความดี และสร้างสรรค์ชีวิต ชุมชน สังคม และทั้งโลก ด้วยริ้วแรงความเพียรพยายามของมนุษย์เอง ในระบบแห่งการฝึกศึกษาพัฒนาชีวิตระยะยาว ที่ยืดขยายออกไปจากไตรสิกขา บนฐานแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติคือธรรม ที่รู้ด้วยปัญญา โดยมีความไม่ปรารถนาที่ดีเป็นแรงผลักดัน

หลักการทำบุญ รวมทั้งเมตตาภาวนา และการบำเพ็ญบารมี ที่มีอยู่ในคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนา นี้ จะเห็นว่าเพียงพอ และเป็นของแท้ที่จะทำให้ชีวิต ชุมชน และสังคมไทย ตลอดจนทั้งโลก เจริญออกงามอย่างดีและมีสันติสุข เพียงแต่จะต้องยกกลับขึ้นมาศึกษาปฏิบัติกันให้เป็นจริง

ถ้าสร้างชีวิตและชุมชนแห่งบุญได้ ก็กู้ชีพสังคมไทยสำเร็จ

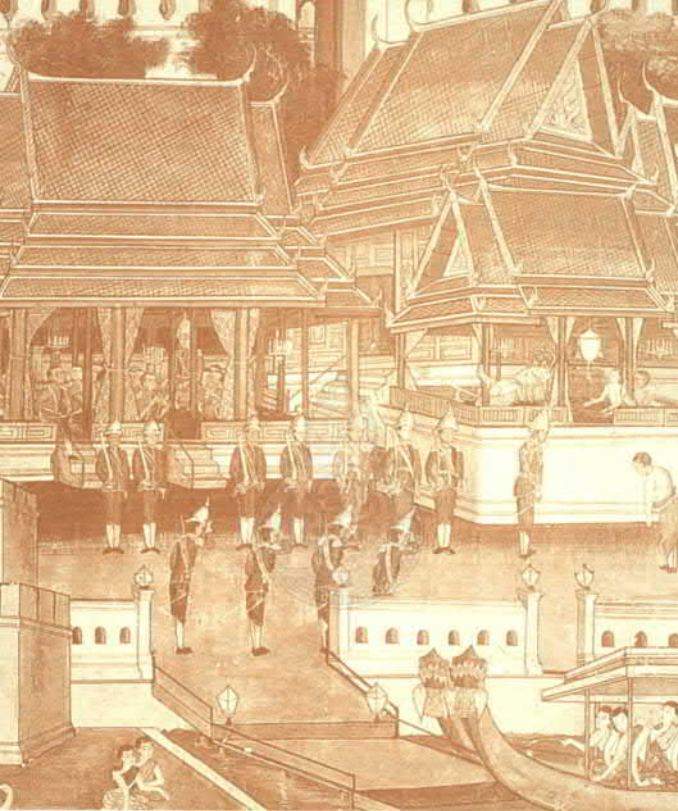
สังคมไทยบอบช้ำมามากแล้ว อยู่ร่วมกับเขาในโลก ก็ถูกจัดเป็นสังคมที่ยังไม่ได้พัฒนา เพียงแต่เรียกให้ไพเราะหน่อยว่า กำลังพัฒนา และการพัฒนานั้นก็ถูกอิทธิพลภายนอกมากำหนดครอบงำหรือชี้นำจำกัดทางเดิน พึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่ได้มีความเป็นตัวของตัวเองได้จริง ยิ่งกว่านั้น ภายในสังคมของตน นอกจากความเสื่อมโทรมทางกายภาพแล้ว ก็มีความเสื่อมโทรมทั้งด้านศีล ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

เพียงการทำร้ายกันอย่างหยาบระดับศีล ที่เป็นเรื่องเฉพาะหน้า เช่นความไม่ปลอดภัยต่อชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน อาชญากรรมหลากหลาย โดยเฉพาะขบวนการชั่วร้ายทางเพศ และสิ่งเสพติด สังคมไทยก็เปลี่ยนอยู่แล้ว สภาพชีวิตและวิถีของสังคมที่บีบรัด และเป็นอยู่อย่างผิดๆ ก็ทำให้คนมีจิตใจคับแคบเครียด เหนียว ัวแห้ว มีทุกข์ทางจิตมาก

ในสภาพเช่นนี้ แทนที่จะแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่แสดงถึงความสามารถทางจิตใจและทางปัญญา ก็มัวแต่ทำร้ายกันเอง และทำร้ายตัวเอง ก่อความกะปลกกะเปลี้ยทางนามธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งทางจิตใจและทางปัญญา ที่จะมีผลกว้างไกลได้ ทำลายสังคมในระยะยาว

สภาพขบเซาเซลาดเซลาอ่อนแอฟ้องตัวเองอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ทั้งค่านิยมเสพบริโภค ความมัวเมาอยู่กับอบายมุข การฟุ้งยาagl่อม สิ่งเสพติด แม้แต่ในทางจิตใจ ความลุ่มหลงหมกมุ่นกับสิ่งวิเศษอัศจรรย์ การหวังพึ่งพาอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ร่ออานาจดลบันดาล การติดจมอยู่ในประสบการณ์ทางจิตที่ทำให้เพลนประมาท และการใช้ข่าวสารข้อมูลล่อหลอกประชาชนเป็นเหยื่อ เพื่อผลประโยชน์

ถ้าสังคมจมอยู่ในความประมาท และขาดความเข้มแข็งทางปัญญา จะฟื้นตัวได้ยาก ไม่ต้องพูดถึงว่าจะออกไปช่วยแก้ปัญหาของโลกที่กำลังร้อนรุ่มด้วยปัญหามากมาย มีแต่จะจมลึกลงไป ในหล่มที่พาตัวตกลงไปเอง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดเสนาสนารามวรวิหาร อ.พระนครศรีอยุธยา
จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นภาพประเพณีลอยกระทง ซึ่งเป็นประเพณีงานบุญ
ที่ได้รับคติมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ถ้าจะฟื้นฟูสังคมไทย จะมิวแก่ปัญหาแค่ภายนอก ทางกายและทางสังคม รวมทั้งเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้นไม่พอ และจะแก้ไม่สำเร็จด้วย เพราะสาเหตุแท้ยู่ลึกลงไปทีในจิตใจและปัญญา แต่จะต้องย้าถึงการแก้ปัญหาที่จิตใจอย่างประสานไปด้วยกันกับปัญญา มิฉะนั้น ก็จะไปติดกับของการกล่อมใจที่สยบปัญญา

จะต้องกำหนดให้ชัดว่า สมุฏฐานของปัญหายู่ที่ความอ่อนแอทั้งทางจิตใจและทางปัญญา จึงจะต้องสร้างจิตใจและปัญญาที่มีคุณภาพขึ้นมาเป็นฐานของชีวิตและสังคม และสร้างสังคมขึ้นมาจากพื้นฐานคือชีวิตและชุมชน

ทุกคนและทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งฝ่ายบ้าน และฝ่ายวัด จะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็งและความเก่งกล้าสามารถ ด้วยความเจริญในบุญคือจะต้องให้ชีวิตและชุมชนเจริญงอกงามขึ้นในทาน ศีล ภาวนา และให้ความเจริญในทาน ศีล ภาวนานั้นเป็นเครื่องพิสูจน์ความเข้มแข็งของชีวิตและชุมชน

ขอให้ดูคติจากเรื่องการทำบุญของกลุ่มเพื่อนมฆมาณพ เริ่มต้นก็มาร่วมแรงร่วมใจและร่วมมือกันสร้างเสริมสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับความเป็นอยู่ร่วมกันและจัดสรรสภาพแวดล้อมของกลางให้เป็นสัปปายะ ที่ทุกคนและทุกบ้านจะมีชีวิตที่ดี

พร้อมกันนั้นชุมชนจะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็งขั้นสำคัญคือความสามารถที่จะจัดตั้งอยู่ในศีล ๕ และภาวะปลอดจากอบายมุข โดยเฉพาะสุรายาเมาสิ่งเสพติด ควบคู่ไปด้วยกันกับความขยัน

หมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ เมื่ออยู่กันเรียบร้อยอย่างนี้ หากใครมีปัญหาเพื่อนร่วมชุมชนก็มาเจอจามอดหนุน

สภาพทั้งหมดนี้จะมั่นคงก็ด้วยภาวนา ทั้งด้านการพัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญา ซึ่งฝ่ายวัดจะต้องไม่ประมาทในหน้าที่อยู่เสมอ โดยหมั่นบำรุงจิตใจและให้ปัญญาแก่ประชาชนด้วยธรรมทาน อย่างที่เรียกปัจจุบันว่าการศึกษานอกโรงเรียน แน่นนอนว่า การที่พระสงฆ์จะทำหน้าที่นี้ได้ ทางฝ่ายวัดก็ต้องใส่ใจและชวนช่วยในการศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย รวมทั้งรู้จักหาความรู้ที่เกี่ยวข้อง

ถ้าทำได้ในทาน ศีล ภาวนา เพียงที่ว่ามานี้ ก็พูดได้ว่าชีวิตและชุมชนนั้นเจริญในบุญ แต่ถ้าสภาพอย่างนี้ไม่เกิดขึ้นในชุมชน แม้ว่าที่วัดจะมีผู้มาถวายทาน บริจาคเงินทำบุญสร้างโน่นนี่มากมาย ก็มีความหมายน้อยเหลือเกิน กลับจะเป็นภาพล่อใจให้ตกอยู่ในความประมาท เพราะเป็นเพียงสภาพเสวยวิบากแห่งผลบุญเก่า หรือพูดสั้น ๆ ว่า “กินบุญเก่า” ที่จะไม่ยั่งยืน

ถึงเวลาที่จะต้องตื่นตัวขึ้นมา พ้นจากสภาพเสวยบุญเก่า กลับขึ้นมาเริ่มต้นเข้าสู่ยุคสร้างบุญกันใหม่

ผู้จะเริ่มต้นยุคใหม่นั้นเหมือนคนว่ายน้ำทวนกระแสน้ำ จะต้องมีความเข้มแข็งเป็นพิเศษ และสำหรับสังคมไทยเวลานี้ ความเข้มแข็งนั้นต้องยิ่งทวีคูณ เพราะคนของเราโดยทั่วไปได้ปล่อยตัวไหลไปตามกระแสค่านิยม ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมที่หลอหลอม จนกลายเป็นผู้มีสภาพจิตที่อ่อนแอไปโดยไม่รู้ตัว

แม้แต่ในทางวัตถุ ทางเทคโนโลยี และทางวิชาการ ก็

แสดงสภาพจิตและปัญญาที่อ่อนแอออกมา ดังปรากฏชัดว่าเป็นนักบริโภคไม่เป็นนักผลิต เป็นนักเสพไม่เป็นนักสร้างสรรค์ เป็นผู้คอยรับคอยตาม ไม่เป็นผู้นำ และไม่เป็นผู้ให้ เป็นนักขอ นักรอรับ ขอบหวังพึ่ง รอผลดลบันดาล คอยอำนาจวิเศษอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ บันดาลให้ ตลอดจนหวังลาภลอย อยากรวยทางลัด ไม่หวังผลจากการกระทำ ไม่ชวนชวนที่จะฝึกศึกษาพัฒนาตนขึ้นไปให้รู้และทำได้ เพื่อทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามและสติปัญญาของตน

ความเป็นนักขอ นักรอรับ นักตาม และหวังพึ่งอำนาจภายนอกมาทำให้นี้ กำลังฝังลึกลงไปในสภาพจิตของคนไทย จนจะกลายเป็นวาทนา ที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของตนอย่างไม่รู้ตัว จึงเป็นภัยภายในร้ายแรงที่ต้องรีบแก้ไข

การแก้ไขย่อมทำได้ คือต้องตื่นตัวและสร้างความเข้มแข็งขึ้นมา และความเข้มแข็งนั้นสร้างได้ด้วย การ “ศึกษาบุญ” หรือเจริญขึ้นในบุญ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ชาวบ้านจะต้องลุกขึ้นมาร่วมกันสร้างชีวิตและชุมชนของตนให้เข้มแข็งด้วยบุญกิริยาแบบกลุ่มเพื่อนมฆมาณพ ที่กล่าวแล้ว

ในการนี้ ข้อที่ต้องย้ำพิเศษเพื่อตั้งหลักขึ้นมา ท่ามกลางกระแสที่พาให้อ่อนแอ คอยจะขอ จะรอรับ จะตาม จะหวังพึ่ง จะคอยอำนาจดลบันดาลให้ นี้ ก็คือ ในการฝึกด้านภาวนาที่สำคัญ จะต้องตั้งจิตมุ่งมั่นที่จะผันตัวขึ้นเป็นผู้ให้ให้ได้

แม้ว่าเวลานี้เราจะยังไม่เพียงพอ ยังต้องพึ่งต้องรับ แต่เรา

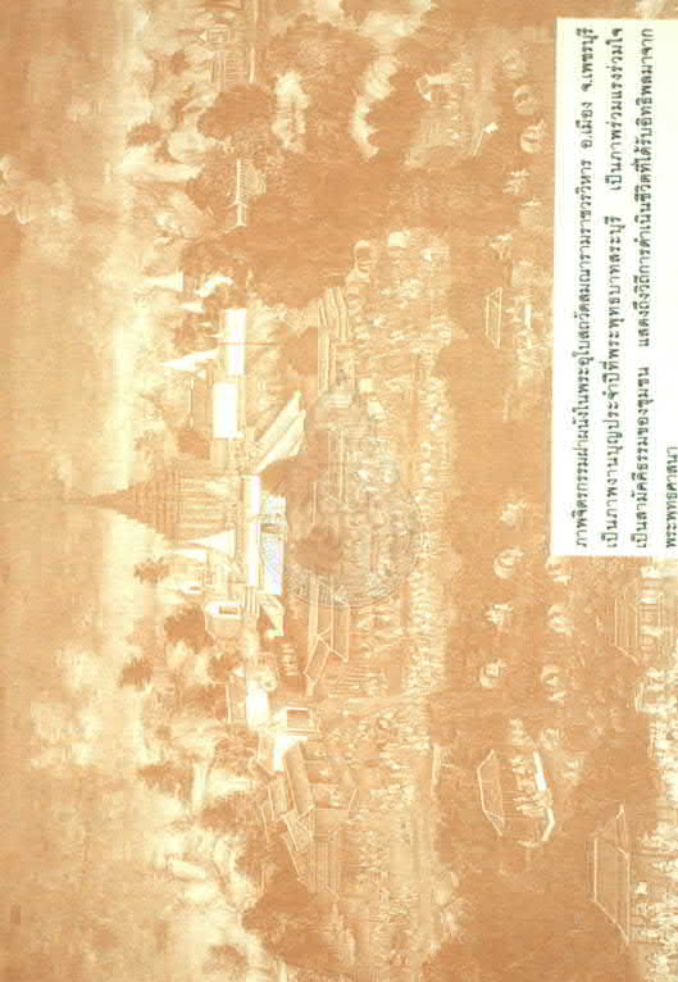
จะไม่ยอมผลิตเพลินอยู่ในสภาพอย่างนี้ เมื่อใดชุมชนไทยพึ่งตัวได้ และกลายเป็นผู้ให้ ก็สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น แล้วสังคมไทยก็จะมีศักยภาพที่จะก้าวออกไปร่วมกำหนดชะตากรรมของโลก ด้วยการแก้ปัญหาและสร้างเสริมสันติสุข

การที่จะทำให้สำเร็จอย่างนี้ได้ นอกจากต้องมีจิตใจเข้มแข็ง ตั้งใจพึ่งตัวเองให้ได้ และเป็นผู้ให้แล้ว ก็ต้องมีความเข้มแข็งทางปัญญา ที่จะรู้สถานะของตน ท่ามกลางสถานการณ์ของโลก รู้ทันเหตุปัจจัยทั้งหลายที่สัมพันธ์ส่งผลกระทบต่อตน พร้อมทั้งรู้จักค้นหาและสร้างขึ้นมาในตัวให้มีอะไรในภูมิปัญญาของตนที่จะให้แก่โลก

ในสภาพและสถานการณ์ปัจจุบันอย่างทีกล่าวนมา บุญกิริยาและการศึกษาบุญ จะต้องเน้นที่จุดต่อไปนี้

๑. ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชนของตนให้เข้มแข็ง พึ่งตัวได้
๒. ตั้งจิตสำนึกในความเป็นผู้ให้ มุ่งมั่นที่จะผันตัวขึ้นเป็นผู้ให้ (แก่เพื่อนมนุษย์) ให้จงได้ เริ่มแต่พระสงฆ์ที่วัด ขวนขวายพัฒนาตนให้เป็นผู้สามารถให้ธรรมแก่ประชาชน
๓. รู้ตระหนักถึงสถานะของชีวิตและชุมชนท่ามกลางกระแสและสถานการณ์ที่ดำเนินไปรอบตัว คิดค้นและทำตนให้เป็นผู้มีดีที่จะให้แก่โลก

ชีวิตและชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะกู้สังคมไทย และบุญกิริยา คือ การเดินหน้าจากจุดเริ่มนั้น ด้วยการตั้งศักยภาพของทุก

ภาพจิตรกรรมผ่านผนังพระอุโบสถวัดสมณารามราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เพชรบุรี
เป็นภาพงานบุญประจำปีที่พระพุทธบาทสระบุรี เป็นภาพร่วมแรงร่วมใจ
เป็นตามคตินิยมของชุมชน แสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่ได้รับอิทธิพลมาจาก
พระพุทธศาสนา

คนออกมาร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตและชุมชนของตน

อย่าลืมเป็นอันขาดว่า **บ้านหรือครอบครัว** เป็นชุมชนกำลัง และเป็นที่สุดแสดงตัวของชีวิตและชุมชน ถ้าทุกบ้านอยู่กันดี ทุกครอบครัวอบอุ่นมีความสุข ทุกชีวิตก็สดชื่นงอกงาม และชุมชนก็มีพลังสร้างสรรค์ตัวเอง

พร้อมกันนั้น วัดก็เป็นชุมชนอริยทรัพย์ที่ชีวิต และชุมชนจะไปขุดหาและรับแจกจ่ายความรู้และความดีให้มีทุนธรรม ทุนปัญญาที่จะมาเพิ่มกำลังในการพัฒนาตัวเอง

ฉะนั้น เมื่ออยู่บ้านต้องไม่มองข้ามครอบครัว เมื่ออยู่ในชุมชนต้องไม่ลืมวัดของตัวเอง ทุกคนจะต้องเอาใจใส่ดูแลครอบครัวให้อบอุ่นผาสุก และฟื้นฟูวัดในชุมชนของตัวเองให้เป็นแหล่งธรรมแหล่งปัญญาให้ได้

ถ้ายอมรับว่า ชุมชนท้องถิ่นของเราว่างโรยและอ่อนล้ามานาน อาจต้องการแรงหนุนและเสียงปลุก ก็อย่ามัวถ่วงล่ามกันอยู่ใครให้แรงหนุนและส่งเสียงปลุกให้เขาลุกขึ้นมาสร้างตัวได้ก็ไปช่วย จะเป็นบุญคุณอันยิ่งใหญ่

“บุญ” อย่างแท้ ที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตและชุมชนไทยในอดีตสืบมาแสนนาน ยังรอเวลาที่สังคมไทยจะรื้อฟื้นขึ้นมาชำระขัดเกลาจัดปรับรูปแบบให้เหมาะสม และนำกลับมาใช้บูชาชีวิตและชุมชนขึ้นใหม่ เพื่อให้สังคมไทยมีกำลังที่จะลุกขึ้นเดินหน้าต่อไป

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ (อินศร จินดาบุญไธ)

อธิบดีกรมวิชาการ (นายอำรุง จันทวานิช ๒๙ เมษายน ๒๕๔๒ -
๓๐ กันยายน ๒๕๔๓)

อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงษ์ เสนาฤทธิ์ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๓)

รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสาโรช วัฒนสิทธิ์)

บรรณาธิการที่ปรึกษา

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)

บรรณาธิการ

นางวันเพ็ญ สุทธากาศ

ออกแบบปก รูปเล่ม และจัดหน้า

นายพินิจ สุชะลันดี

ภาพประกอบ

จากหนังสือ จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

ของคณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำสมุดภาพจิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์
วิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร

ในคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

คำอธิบายภาพประกอบ

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

314-316 ปากซอยบ้านนาคร ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพฯ 10100 โทร. 2233351, 2235548

นายปรกรณ์ ต้นสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

